

GÁLDU ČÁLA

Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 1/2009

Barne- konvensjonen og samiske barn i Norge

Hadi Khosravi Lile

Med forord av
Lucy og Carsten Smith

Barnekonvensjonen og samiske barn i Norge

Hadi Khosravi Lile

**Med forord av
Lucy og Carsten Smith**

Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 1/2009
Redaktør: Magne Ove Varsi

Barnekonvensjonen og samiske barn i Norge
Forfatter: Hadi Khosravi Lile

© Gáldu - Kompetansesenteret for urfolks rettigheter
Guovdageaidnu/ Kautokeino 2009

Omslagsfoto: Idni Áilen Nitika Laiti Utsi fotografert av Carl Johan Utsi
Øvrige bilder: Carl Johan Utsi
Grafisk produksjon: Fagtrykk Idè, Alta
Trykk: Fagtrykk Idè, Alta
Redaksjon: Liv Inger Somby

Redaksjonens adresse:
Gáldu - Kompetansesenteret for urfolks rettigheter
NO- 9520 Guovdageaidnu/ Kautokeino
Telefon + 47 78 48 80 00 Faks + 47 78 48 80 20
E-post: galdu@galdu.org / mov@galdu.org
www.galdu.org

ISBN 978-82-8144-046-3
ISSN 1504-4270

Våren 2007 fikk jeg en forespørsel fra Redd Barna om å skrive et kapittel i en bok om barnekonvensjonen. Slik startet mitt engasjement for barnekonvensjonens vern for samiske barn og andre urfolk, noe som førte til at jeg utarbeidet et doktorgradsprosjekt om temaet som fikk støtte fra Forskningsrådet. Jeg oppdaget fort at det var skrevet lite om urfolksbarns rettigheter og at grunnleggende kunnskaper om barnekonvensjonens betydning for samiske barn eller andre urfolksbarn er fordelt på et svært begrenset antall personer. Denne artikkelen er basert både på forskningen gjort for Redd Barna, arbeid i forbindelse med doktorgradsprosjektet og en del forskning gjort etter at jeg startet på min doktorgrad. Artikkelen er bare en liten smakebit på et stort felt og er på ingen måte uttømmende. Det er flere personer som har vært viktige bidragsytere. Jeg vil spesielt takke professor Kirsti Strøm Bull som har veiledet meg og gang på gang åpnet mine blinde øyne. En stor takk også til professor Lucy Smith, som også har gitt meg uvurderlige innspill. Jeg takker Njål Høstmæling for hans kommentarer, Jan Helgesen for hans uvurderlige hjelp med å forstå menneskerettighetsloven, Magne Ove Varsi for hans tålmodighet og ikke minst for hans sterke oppfordring til å satse på doktorgrad. Og til slutt må jeg takke min søte og snille kone, Maria Strømmen, for hennes omsorg, støtte og kritiske kommentarer.

Hadi Khosravi Lile

Forord

Barn er den mest vergeløse del av menneskeheten. Er det noen som har behov for rettens vern, er det den nye generasjon som vokser opp. Barna er verdens fremtid.

Urfolkene verden over er svake i den politiske verden. De er små mindretall i de fleste land. Det er ikke urfolkene som skaper den nasjonale lovgivning. Men nettopp derfor har de et særlig behov for vern av den internasjonale retten.

Barna har fått sin Convention on the Rights of the Child (Barnekonvensjonen) fra 1989. Den er blitt inkorporert i norsk lovgivning gjennom Menneskerettsloven av 1999 ved et tillegg til loven i 2003. Samtidig fikk konvensjonen en særlig sterk status ved at den i tilfelle av motstrid skal gå foran bestemmelser i annen lovgivning. Denne FN konvensjonen er blitt ratifisert av praktisk talt alle stater.

Foto: Andreas Fadum / SCANPIX

Urfolkene har fått sin Declaration on the Rights of Indigenous Peoples fra 2007. Den ble da vedtatt av FNs generalforsamling med et stort flertall. Erklæringen er ikke en konvensjon, og den blir følgelig ikke rettslig bindende som en konvensjon. Men den bestemmer i sin artikkel 42 at alle FNs organer og alle stater skal arbeide for rettslig gjennomføring av erklæringen og for effektiv oppfølging av innholdet i erklæringen. I Norge er det et arbeid på flere områder for å realisere erklæringen i vår nasjonale rett. Man kan nevne forslagene som foreligger om en Nordisk samekonvensjon og om en Lov om retten til fiske i havet utenfor Finnmark. Denne loven skal verne sjøsamenes kultur. Begge forslag ligger nå på Regjeringens bord.

Det er her to verdener – barnas og urfolkens – møtes på rettens område. Begge med særlig sterke behov for rettens vern, materielt og kulturelt, men ikke minst for retten til medbestemmelse og selvbestemmelse, som individer og som folk. Det er samtidig to rettsområder med ulik rettslig utgangspunkt. Barneretten gjelder individuelle rettigheter – det er det enkelte barnets beste spørsmålene dreier seg om. Urfolksretten gjelder kollektive rettigheter – det er folket og dets kulturelle fremtid som skal sikres. Men begge rettsområder har det til felles at det er folkeretten som gjennom de seneste årtier har grepet avgjørende inn.

Disse livsområder møtes hos urfolkens barn. For rettstenkningen dreier det seg her om analysen og harmoniseringen av de ulike rettskildene fra de to verdener. I norsk rett er spørsmålet hvilken rettsstilling samebarna har.

På det internasjonale plan har arbeidet med denne felles rettslige behandling begynt. Barnekonvensjonen kontrolleres og utvikles av FNs Barnekomite, urfolkserklæringen av FNs Permanente forum for urfolksspørsmål. I sin generelle kommentar nr. 11 fra 2009 har Barnekomiteen tatt opp rettsvernet for urfolksbarn, og den har her aktivt søkt å innarbeide urfolkserklæringen i sin tolkning av Barnekonvensjonen.

Det er nødvendig at norsk rettsvitenskap med kraft går inn i disse livsviktige spørsmålene, og det er en glede at Hadi Lile har valgt å skrive om dette.

Disse ord er skrevet av to jurister som har arbeidet i mange år innenfor hvert av disse to ulike rettsområder, en med barnerett og den andre med urfolksrett, og som i vårt samarbeid har sett likhetene i våre to arbeidsfelt. Både internasjonalt som deler av den større utvikling av menneskerettigheter, og nasjonalt som spørsmål om effektiv gjennomføring av de inter-nasjonale prinsipper.

Lucy og Carsten Smith

Innhold

FORORD	6
1. INNLEDNING	10
1.1 GLOBALE VERDIER.....	11
2. RELEVANTE BESTEMMELSER	13
2.1 DET HISTORISKE UTGANGSPUNKTET	13
3. ARTIKKEL 30	14
3.1 HISTORIEN OM ARTIKKEL 30	14
3.2 POSITIVE TILTAK	16
3.3 GRUNNLOVEN § 100A.....	17
3.4 RETTEN TIL SITT MORSMÅL	18
3.5 GEOGRAFISKE SKILLER	19
3.6 DET MATERIELLE KULTURGRUNNLAGET	19
3.7 KONSULTASJON	21
3.8 DISKRIMINERING OG FORDOMMER	22
4. ARTIKKEL 29 (1)	23
4.1 HISTORIEN OM ARTIKKEL 29	23
4.2 MENNESKERETTIGHETSUTDANNING	24
4.3 IKKE-DISKRIMINERING	25
4.4 DISKRIMINERING I OPPLÆRINGEN.....	25
4.5 BEKJEMPELSE AV DISKRIMINERING	26
4.6 LITT SKREKK OG ADVARSEL	28
4.7 HISTORIEUNDERVISNING FOR ALLE BARN	29
4.8 MANGFOLD.....	30
4.9 LÆRERUTDANNING.....	31
4.10 IKKE NOK MED TEORETISK OPPLÆRING	32
4.11 SKOLEMILJØET OG MOBBING	32
4.12 HELE LOKALMILJØET ER VIKTIG FOR OPPLÆRINGEN	33
4.13 SAMISKE UTDANNINGSINSTITUSJONER.....	35
5. ARTIKKEL 17	36
5.1 HISTORIEN OM ARTIKKEL 17	37
5.2 RETTEN TIL SPRÅK.....	38
5.3 ÅNDEN I ARTIKKEL 29.....	39
5.4 OPPMUNTRING.....	41
6. ØVRIGE MENNESKERETTIGHETSBESTEMMELSER FOR SAMISKE BARN	42
6.1 ILO-KONVENSJON NR. 169	42
6.2 FNS URFOLKSERKLÆRING	43
7. BARNEKONVENSJONEN OG MENNESKERETTIGHETSLOVEN	45
7.1 FORRANG	45
7.2 MOTSTRID	46
7.3 SELVKRAFTIGE BESTEMMELSER	46
7.4 KLARHETSKRAV	47

8.	TOLKNINGSKILDER	49
8.1	WIEN-KONVENSJONEN OM TRAKTATRETT.....	49
8.2	GENERELLE KOMMENTARER OG GENERELLE DISKUSJONER.....	50
8.3	BARNEKOMITEENS KOMMENTARER TIL NORGES RAPPORTER	51
8.4	BARNEKOMITEENS KOMMENTARER TIL ANDRE LANDS RAPPORTER.....	51
8.5	BESTEMMELSER I ANDRE KONVENSJONER	51
8.6	NORSK RETTSPRAKSIS	53
	OPPSUMMERING	54
	LITTERATUR	57
	FN-DOKUMENTER:	59
	STATSDOKUMENTER:	60
	HØYESTERETTSDOMMER:.....	60
	LOVER.....	60
	INDEKS	61
	LINKER	64
	FORKORTELSER.....	65
	FNS KONVENSJON OM BARNETS RETTIGHETER (OFFISIELL NORSK OVERSETTELSE)	66

1. Innledning

FNs konvensjon om barns rettigheter (barnekonvensjonen) av 20. november 1989 består av 41 artikler med rettigheter for barn (og unge). Konvensjonen har en tung internasjonal juridisk status og regnes som en av FNs viktigste menneskerettighetskonvensjoner. Ingen andre menneskerettighetskonvensjoner er ratifisert av flere stater (192). FN's menneskerettighetssystem har syv såkalte kjernekonvensjoner.¹ Disse regnes som FN's mest sentrale og viktigste menneskerettigheter. Barnekonvensjonen er den eneste av FN's kjernekonvensjoner som nevner urfolk spesifikt. Den er derfor svært relevant for samiske barn. De bestemmelsene som nevner urfolk spesifikt er artikkel 30, artikkel 29 og artikkel 17. Artikkel 30 er mest generell og anfører at urfolksbarn ikke skal nektes retten til sin kultur, sitt språk og sin religion. Artikkel 29 handler om formålet med utdanning og peker blant annet på respekt for mangfold og at alle barn må utvikle forståelse for urfolk. Artikkel 17 handler om retten til informasjon og massemedia. Massemedia skal blant annet spre informasjon i pakt med ånden i artikkel 29 og ta hensyn til urfolksbarns språklige behov. Alle bestemmelsene i konvensjonen er relevante for samiske barn. Men det er altså noen bestemmelser som er spesielt relevante for samiske barn i forhold til det samiske. I tillegg til de tre nevnte artiklene som omtaler urfolk, er det også en rekke andre bestemmelser som er spesielt relevante for samiske barns rettigheter med tanke på deres samiskhet.² I denne utredningen vil jeg fokusere spesielt på de tre nevnte bestemmelsene som nevner urfolk spesifikt.

Barnekonvensjonen ble i 2003 inkorporert i *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30* (menneskerettighetsloven). Det gir dens bestemmelser forrang framfor annen norsk lov (§ 3). Det gir konvensjonen en helt spesiell betydning for samiske barn i Norge. Carsten Smith hevder at de konvensjonene som er inkorporert gjennom denne loven er gitt en «*semi-konstitusjonell*» status, noe midt mellom grunnlovsbestemmelser og bestemmelser i formell lov.³ Barnekonvensjonen har derfor fått en helt spesiell status og tyngde i norsk lov sammenlignet med mange andre menneskerettighetskonvensjoner. Se mer om dette i kapittel 7.

I Norge finnes det i dag en rekke oppgående friske mennesker som er analfabeter. De lærte aldri å skrive eller lese. Faktisk lærte de minimalt på skolen fordi lærerne konsekvent snakket et fremmed språk. Hvis de forsøkte å snakke sitt eget morsmål ble de straffet. Lærerne var til og med instruert til å påse at barna ikke snakket sitt morsmål hjemme med sine foreldre. Mange barn ble også plassert i internatskoler for å bli så norske som mulig. Staten mente det var for deres eget beste, som en slags humanitær bistand til et «*primitivt*» folk. Fornorskningen varte i godt over 100 år, fra 1850 til en gang på slutten av 1970-tallet. Og opplevelsene er for mange forbundet med skam og fornedrelse⁴. Det er liten tvil om at noen av de verste statlige overgrep i Norge har rammet samiske barn. Menneskerettigheter for samiske barn er derfor et viktig tema i Norge. Likevel er barnekonvensjonens betydning for

1 De seks andre kjernekonvensjonene er: FN's konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (rasediskrimineringskonvensjonen) av 21. desember 1965, FN-konvensjonen for sivile og politiske rettigheter (SP) vedtatt 16. desember 1966, FN-konvensjonen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) vedtatt 16. desember 1966, FN's konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (kvinnediskrimineringskonvensjonen) 18. desember 1979, FN's konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (konvensjonen mot tortur) av 26. juni 1987, FN-konvensjonen for beskyttelse av migrasjonsarbeidere og medlemmer av deres familier (migrasjonsarbeiderkonvensjonen), av 18. desember 1990.

2 Det er gitt en kort oppsummering av de mest relevante bestemmelsene i kapittel 2. Relevante bestemmelser, side 7.

3 Smith, Carsten (1999) *Fra konvensjon til lov*, i *Mennesker og rettigheter* nr. 3 1999. Oslo: Universitetsforlaget, side 272.

4 Minde, Henry (2005): *Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger*. Kautokeino: gáldu čála - tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005, side 6 og side 27.

samiske barn og det samiske samfunn til nå mer eller mindre oversett. I tillegg er det svært lite som er skrevet om temaet når det gjelder andre urfolksbarn. Det er mitt håp at flere vil fatte interesse for barnekonvensjonens betydning for samiske barn og andre urfolk.

I denne utredningen vil jeg først si noe generelt om barnekonvensjonens globale status. Deretter vil jeg komme inn på det som er av spesiell relevans for samiske barn og andre urfolks barn. Så tar jeg for meg hver av de nevnte artiklene som nevner urfolk. Jeg starter med artikkel 30 fordi det er den mest generelle bestemmelsen. Så beveger jeg meg over på artikkel 29 som er mer konkret og handler om opplæring og utdanning. Jeg vil her også forsøke å se bestemmelsene i forhold til studier som er gjort av samfunnet. Her er det spesielt Sametingets utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk⁵ og Eva Josefsens undersøkelse om opplevd diskriminering⁶ som er grunnlag for vurderingene. Til slutt tar jeg for meg artikkel 17 om massemedia. Denne bestemmelsen henviser spesielt til ånden i artikkel 29 og må derfor tolkes i lys av den. Jeg vil også i forhold til artikkel 17 forsøke å se det i forhold til virkeligheten. Her er det spesielt Eli Skogerbø sin studie av samiske medier som danner grunnlag for virkelighetsbeskrivelsen.⁷ I kapittel seks ser jeg nærmere på bestemmelser om barns rettigheter i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FNs erklæring om urfolks rettigheter.⁸ Ingen av disse instrumentene kan sies å prioritere barns rettigheter i stor grad. I utgangspunktet legger de begge mest vekt på opplæring. I kapittel syv går jeg inn på generelle juridiske sider ved konvensjonens innkorporering i Norge. Her utredes menneskerettighetsloven og prinsippene om motstrid og forrang. Avslutningsvis i kapittel åtte har jeg tatt med noen generelle prinsipper om hvordan konvensjonen bør tolkes. Denne utredningen er i utgangspunktet bare en smakebit på et

stort tema. Det er bare ment som en innføring.

1.1 Globale verdier

Hva er barns beste og hvordan skal barn oppdras? Få spørsmål er så sterkt knyttet til problemstillingene om hva det innebærer å være et godt menneske og det evige spørsmålet om hva som er meningen med livet. I en global verden, der alle nasjoner må forholde seg til et stadig økende kulturelt og religiøst mangfold, trenger nasjoner noen felles verdier som kan danne grunnlag for det juridiske rammeverket. En nasjon kan vanskelig hevde at dets egen definisjon av hvordan et menneske bør være, og dermed hvordan barn skal oppdras, er universell. Menneskerettigheter er vitale kilder for globale fellesverdier. Barnekonvensjonen ble vedtatt i 1989. Konvensjonen har siden den gang oppnådd en global tilslutning uten sidestykke. I skrivende stund er det kun USA og Somalia som gjenstår før alle land i verden har ratifisert barnekonvensjonen. Konvensjonen er et resultat av mange års dragkamp mellom ulike politiske, religiøse og kulturelle perspektiver i FN som har resultert i en konvensjon som er svært sensitiv i forhold til ulike perspektiver. Philip Alston skriver at:

In cultural terms, however, the Convention, while by no means perfect, is probably more sensitive to different approaches and perspectives than most of the principle human rights treaties adopted earlier.⁹

Det kan med andre ord hevdes at konvensjonen representerer et sett med globale verdier som de aller fleste mennesker kan slutte seg til uavhengig av religion eller kultur. På den annen side kan det hevdes at grunnen til at konvensjonen har blitt ratifisert av så mange land er på grunn av mulighetene for å reservere seg fra enkelte bestemmelser. De fleste muslimske stater har for eksempel reservert seg fra alle artikler i konvensjonen

5 Samisk Opplæring (2001): Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Karasjok: Sametinget

6 Josefsen, Eva (2006) Selvopplevd diskriminering blant samer i Norge. Alta: Norut NIBR Finnmark as

7 Skogerbø, Eli (2003) Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten. Oslo: Gyldendal Akademisk

8 Jeg vil fra nå av stort sett bare omtale disse to instrumentene som «ILO-konvensjon nr. 169» og «FNs urfolks erklæring»

9 Alston, Philip (1994) The Best Interests Principle: Towards a Reconciliation of Culture and Human Rights, i: Alston Philip (1994) The Best Interest of the Child: Reconciling Culture and Human Rights. Oxford: Oxford University Press, side 7.

som (ifølge statene) er i konflikt med islamsk lov.¹⁰ Det er kanskje prisen å betale for å oppnå en konvensjon med både viktige bestemmelser og mange ratifikasjoner. Lucy Smith skriver at:

In my opinion it has been extremely important that the Convention does contain the provisions that are most controversial, like article 12 on the right to be heard, article 13 on freedom of expression and article 14 on freedom of thought, conscience and religion. A majority of states have accepted these articles, and without them, the Convention would have been without much impact regarding the active rights of the child, and thus without its innovative character. Without the possibility of making reservations, the Convention could not have been ratified by many Muslim states, and this would have impaired the effect of the Convention.¹¹

Noen stater (for eksempel Brunei, Indonesia, Singapore og Tunisia) har reservert seg fra alle bestemmelser i konvensjonen som er i strid med dets nasjonale lover, uten å presisere hvilke artikler som skal ekskluderes eller modifiseres. En så generell reservasjon vil sannsynligvis komme i strid med konvensjonens formål og dermed være et brudd på Wien-konvensjonen om traktatrett (artikkel 31).¹²

10 Smith, Lucy (2003) Human rights for children. I: Bergsmo, Morten (2003) Human Rights and Criminal Justice for the Downtrodden: Essays in Honour of Asbjørn Eide. Leiden: Brill Academic Publisher, side 741-742.

11 Ibid, side 742.

12 Se mer i kapittel 8.1 Wien-konvensjonen om traktatrett, side 46.

2. Relevante bestemmelser

Barnekonvensjonens vern for samiske barn som urfolk og minoriteter består av intet mindre enn 13 bestemmelser. Barnekonvensjonen henviser spesifikt til barn som tilhører minoriteter i artikkel 17 (om informasjon og massemedia) og artikkel 30 (om kultur, språk og religion). Henvisning til barn som tilhører urfolk forekommer tre ganger i teksten: artikkel 17, artikkel 29 (om utdanningsmål) og artikkel 30. I tillegg er det en rekke andre bestemmelser som er viktige for barn av minoriteter og urfolk. I tillegg til de tre overnevnte bestemmelsene er følgende bestemmelser viktig:

- Artikkel 2 (vern mot diskriminering)
- Artikkel 5 (anerkjennelse av foreldres og lokalsamfunnets ansvar, rettigheter og plikter)
- Artikkel 8 (rett til å bevare sin identitet)
- Artikkel 16 (beskyttelse fra vilkårlig innblanding i familien og hjemmet)
- Artikkel 18 (anerkjennelse av begge foreldres ansvar for barnets oppdragelse)
- Artikkel 20.3 (retten til kulturell, religiøs og språklig kontinuitet ved plassering i fosterhjem)
- Artikkel 24.3 (avskaffelse av tradisjoner som er skadelig for barnets helse)
- Artikkel 27 (levestandard som utvikler barnet fysisk, mentalt, åndelig, moralsk og sosialt)
- Artikkel 28 (rett og plikt til utdanning for alle, forenlig med barnets menneskeverd)
- Artikkel 40.2.b(vi) (gratis bistand av tolk ved siktelse for brudd på straffeloven)

I tillegg til ordlyden i artiklene er det også verdt å merke seg avsnitt nr. 12 i forordet som legger vekt på at konvensjonen er vedtatt for medlemsstater «*som tar tilbørlig hensyn til den betydning hver enkelt folkegruppes*

tradisjoner og kulturelle verdier har for barnets vern og for dets harmoniske utvikling». I tillegg er det fire overordnede prinsipper som gjelder for gjennomføringen og tolkningen av alle artikler i konvensjonen med relevans for barn av minoriteter og urfolk. Disse er a) retten til ikke-diskriminering (artikkel 2), b) hensynet til barnets beste (artikkel 3), c) barnets rett til liv og utvikling (artikkel 6) og d) barnets rett til deltakelse og å bli hørt (artikkel 12).

2.1 Det historiske utgangspunktet

Da den polske regjeringen la fram forslag om å utarbeide en konvensjon for beskyttelse av barns rettigheter, i anledning Det internasjonale året for barn (1979), var det ingen-ting som tydet på at den ville inkludere rettigheter for urfolksbarn. I prosessen med utarbeidelsen av forslag til konvensjon leverte den polske regjeringen til Menneskerettighets-kommisjonen i 1978 et utkast basert på FNs erklæring om barns rettigheter (1959). Forslaget ble forkastet som for vagt og kommisjonen opprettet en arbeidsgruppe som skulle jobbe med utarbeidelsen av en mer detaljert konvensjon for barns rettigheter.¹³ Arbeidsgruppen fikk navnet *The Open-Ended Working Group on a Draft Convention on the Rights of the Child*.¹⁴ Basert på et nytt og revidert utkast fra Polen begynte arbeidsgruppen på den møysommelige jobben fram til et endelig utkast i 1989. Rettigheter for urfolksbarn ble for første gang introdusert i 1983 da Det internasjonale bahá'í-samfunnet la fram en tekst med fem avsnitt til arbeidsgruppen. Forslaget gjaldt artikkel 17 om massemedia. Se mer om denne historien i kapittel 5 om artikkel 17.¹⁵

13 Cohen, Cynthia Price (1998) *International Protection of the Rights of Indigenous Children*, I: Cohen, Cynthia Price (1998) *Human Rights of Indigenous Peoples*. New York: Transnational Publishers, side 38-39.

14 Jeg kommer heretter til å omtale dette som simpelthen: «arbeidsgruppen».

15 For den som vil lese spesielt om historien rundt forhandlingene om barnekonvensjonen anbefales: Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) *United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the «Travaux Préparatoires»*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.

3. Artikkel 30

I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkning, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.

Artikkel 30 er direkte inspirert av artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP).¹⁶ Bestemmelsene er svært like bortsett fra at artikkel 30 spesifikt nevner urfolk og er rettet mot barn. Rettighetsvernet som er utviklet i lys av SP art. 27 kan ifølge Patrick Thornberry tolkes, *mutatis mutandis*, i forhold til art. 30.¹⁷ SP art. 27 lyder som følger:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter, ikke berøves retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Til SP art. 27 er det blant annet fremsatt en rekke individklagesaker behandlet av Menneskerettighetskomiteen samt en egen generell kommentar (nr. 23). SP art. 27 har en helt spesiell stilling i FN-sammenheng som grunnlaget for organisasjonens minoritetsvern. Komiteen som utarbeidet forslaget til FNs verdenserklæring om menneskerettigheter klarte ikke å bli enig om en eneste bestemmelse for beskyttelse av minoriteter eller urfolk. Da Generalforsamlingen vedtok

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter i 1948, poengterte de at «*the United Nations cannot remain indifferent to the fate of minorities*».¹⁸ Konvensjonen som skulle utdype Verdenserklæringens noe generelle bestemmelser ble delt i to konvensjoner. Den ene ble Konvensjonen for sivile og politiske rettigheter (SP) og den andre ble Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK). Begge vedtatt i 1966. Disse to konvensjonene, i lag med Verdenserklæringen, regnes som FNs såkalte «*Bill of Human Rights*». Artikkel 27 ble innarbeidet i SP som følge av Generalforsamlingens anmodning og fastslår på mange måter FNs grunnprinsipp for minoriteters rettigheter.¹⁹ SP art. 27 er med andre ord svært relevant for tolkningen av artikkel 30. SP er i likhet med barnekonvensjonen inkorporert i menneskerettighetsloven med forrang. Konvensjonen er altså på samme trinnhøyde som barnekonvensjonen og har i tillegg en tung vekt i internasjonal sedvanerett.

3.1 Historien om Artikkel 30

I 1986 introduserte urfolksorganisasjonen Four Directions Council et forslag til en ny bestemmelse i konvensjonen som ikke hadde sin rot i de polske forslagene. Forslaget var opprinnelig rettet utelukkende mot urfolksbarn og lød som følger:

The State parties to the present Convention recognize the special needs of children belonging to indigenous populations, which include the rights of the child:

¹⁶ SP art. 27: "In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language."

¹⁷ Thornberry, Patrick (2002): *Indigenous Peoples and Human Rights*. Manchester: Manchester University Press, siden 236.

¹⁸ Eide, Asbjørn (1999) *The Non-Inclusion of Minority Rights: Resolution 217C(III)*, i: Alfredson, Gudmundur og Asbjørn Eide (1999) *The Universal Declaration on Human Rights: A Common Standard of Achievement*. Hague: Kluwer Law International, side 701.

¹⁹ Nowak, Manfred (2005): *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition*. Strasbourg: Norbert Paul Engel, side 638-642.

- a) *To have, learn, and, if he chooses, adopt the culture and language of his parents;*
 b) *To enjoy growing up in his family of birth and, if alternate family care or adoption is provided, to care or adoption in an otherwise suitable family or community of the same culture wherever possible;*
 c) *To be educated, at least at the primary level, and to the extent practicable within national resources, in the language of his parents as well as an official language of the State.*²⁰

Tekstforslaget ble støttet av Mexico som mente at forslaget burde behandles i detalj ved neste samling. Australias representant mente at det var et interessant forslag, men var ikke enig i at bestemmelsen bare skulle omfatte urfolksbarn, minoriteter måtte også med. På arbeidsgruppens samling i 1987 presenterte Norge en alternativ tekst som var kortere og omfattet både minoriteter og urfolk. Forslaget var basert på artikkel 27 i FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP art. 27) og lød som følger:

*In those states in which ethnic, religious or linguistic minorities or indigenous populations exist, a child belonging to such a population shall not be denied the right, in community with other members of its minority or indigenous population to enjoy its own culture, to profess and practice its own religion, or to use and be trained in its own language.*²¹

Denne teksten ble støttet av flere land. Australia støttet også det norske forslaget, men insisterte på at arbeidsgruppen også burde diskutere utkastet til Four Directions Council. USA, India, Japan og Mexico var på sin side kritiske til begge forslagene fordi de påla staten å sørge for at urfolksbarn og minoriteter måtte få utdanning på sitt eget språk. Den norske delegasjonen gikk derfor

med på å sløyfe setningen «*and be trained in*».²² På bakgrunn av forslagene utnevnte formannen i arbeidsgruppen (den polske professoren Adam Lopatka) en komité bestående av Norge, Four Directions Council, Australia og Finland som skulle utarbeide ett forslag som alle kunne godta. Komiteen la fram følgende forslag:

1. *The States Parties to the present Convention shall take all appropriate measures to preserve and enhance the linguistic, cultural and religious heritage of children belonging to indigenous populations or ethnic or religious minorities.*
2. *In particular States parties shall, where the best interest of the child render foster care or adoption necessary, avoid where possible the removal of the child from their own group or community*²³

Forslaget ble møtt med kritikk fra flere hold. Den kanadiske delegasjonen argumenterte blant annet med at det ville være bedre å inkorporere innholdet i bestemmelsens punkt nummer 2 i konvensjonens artikkel som omhandlet adopsjon. Det hele endte til slutt med at arbeidsgruppen gikk tilbake til det opprinnelige forslaget fra Norge. Det ble stående helt fram til arbeidsgruppens siste samling i 1989. Flere representanter mente da at bestemmelsen var i strid med ikke-diskrimineringsprinsippet og at hele bestemmelsen burde fjernes fra konvensjonen. Det var også en representant for en NGO som argumenterte sterkt for at bruken av ordet «*population*» (befolkning) burde byttes ut med ordet «*folk*» eller et mer nøytralt begrep. Representanten forklarte hvilke negative implikasjoner bruken av ordet «*befolkning*» hadde for urfolk. Urfolk har kjempet lenge for å bli anerkjent som folk med de samme rettigheter i internasjonal lov som andre folk.²⁴ Det ble også lagt fram forslag om at bestemmelsen burde formuleres

20 Detrick, Sharon (1999) A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. The Hague: Martinus Nijhoff Publisher, side 535.

21 Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 409

22 Det kan likevel hevdes at urfolksbarn og minoriteter har rett til språkopplæring på sitt eget morsmål. Se kapittel 3.4 Retten til sitt morsmål, side 13

23 Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 410-411

24 Her var det også flere som ønsket en formulering som lignet på den formuleringen arbeidsgruppen hadde vedtatt i forbindelse med artikkel 17 (under prosessen het den artikkel 9). Formuleringen som her ble brukt var «*persons of indigenous origin*». Se mer om dette i kapittel 5.1 Historien om artikkel 17, side 33.

mer positivt. Forslaget gikk ut på å erstatte begrepet «*shall not be denied the right*» til «*shall have the right*». Etter en del diskusjon uten å komme til konsensus ble det igjen foreslått at hele bestemmelsen burde fjernes. Men den kanadiske delegasjonen, støttet av en rekke andre delegasjoner, insisterte på å beholde bestemmelsen. Til slutt, etter en opphetet debatt, la Adam Lopatka (for mannen) fram et forslag basert på det norske utkastet som bygget på SP artikkel 27. Lopatka-forslaget ble enstemmig vedtatt av arbeidsgruppen og er teksten slik den står i dag.²⁵

3.2 Positive tiltak

Ordlyden i artikkel 30 er negativt formulert (ikke nektes retten). Det er likevel mye som tyder på at artikkelen pålegger staten aktivt å fremme noen rettigheter. SP art. 27 er på dette punkt helt identisk. SP art. 27 må ifølge Menneskerettighetskomiteens generelle kommentar nr. 23 tolkes slik at den gir positive rettigheter. Staten er ifølge Menneskerettighetskomiteen forpliktet til å gjennomføre positiv særbehandling av grupper både i forhold til det offentlige og i forhold til andre personers handlinger:

*Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party.*²⁶

Her er det også verdt å merke seg at den negative formuleringen (shall not be denied) ikke ble gjentatt i FNs erklæring om rettig-

heter for personer som tilhører nasjonale, etniske, religiøse og lingvistiske minoriteter (1992). I denne erklæringen er rettighetene formulert eksplisitt i positive termer i form av setninger som for eksempel «*States shall protect*» (art.1) og «*States shall take measures*» (art.4). Menneskerettighetskomiteen gjør det også klart at positive tiltak ikke må innebære en urettferdig diskriminering mellom grupper og ber statene respektere SP art. 2.1 og SP art. 26 som handler om ikke-diskriminering. Artikkel 2 i Barnekonvensjonen omhandler også ikke-diskriminering og tilsvarer SP art. 2. Denne bestemmelsen må derfor ses i sammenheng med artikkel 30 på samme måte som SP art. 2.1 og SP art. 27. Samtidig er det klart at komiteen ikke godtar ikke-diskrimineringsprinsippet som en unnskyldning for å slippe unna positive tiltak.²⁷

Rasediskrimineringskomiteen, som er et av FNs organer med mest autoritet på diskrimineringsspørsmål, ber spesifikt statene ikke bare om å respektere urfolks kultur, språk og historie, men også om aktivt å promotere dets bevaring som en berikelse av samfunnet. I tillegg henviser komiteen spesifikt til betydningen av å gjenopprette rettferdighet og oppfordrer statene til blant annet å returnere eller erstatte landområder som er fratatt urfolk uten deres frivillige og informerte samtykke.²⁸ Logikken er basert på at hvis man er motstander av negativ forskjellsbehandling som prinsipp må man også anerkjenne prinsippet om å gjenopprette rettferd når slik negativ forskjellsbehandling har funnet sted.

Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. av 3. april 2005 nr. 33 (diskrimineringsloven) § 8 presiserer at «Særbehandling som bidrar til å fremme lovens formål, anses ikke som diskriminering etter loven her. Særbehandlingen skal opphøre når formålet med den er oppnådd». Siktemålet med den særlige behandlingen må være å kompensere for en dårligere utgangsposisjon og bidra til å motvirke undertrykking. Formålet med positiv sær-

25 Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the «Travaux Préparatoires». Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 413-414. Se også: Cohen, Cynthia Price (1998) International Protection of the Rights of Indigenous Children, I: Cohen, Cynthia Price (1998) Human Rights of Indigenous Peoples. New York: Transnational Publishers, 47-49.

26 Menneskerettighetskomiteen (8. april 1994): CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27), punkt nr. 6.1

27 Menneskerettighetskomiteen (8. april 1994): UN Document: CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27), punkt nr. 2 og 6.2

28 Rasediskrimineringskomiteen (18. august 1997): UN doc: CERD 18/08/97: General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples, avsnitt nr. 4a og 5.

behandling er å unngå reell ulikhet mellom gruppene eller å utjevne bestående forskjeller mellom grupper – ikke gi grupper reelt sett bedre muligheter enn andre grupper i samfunnet. Positive støttetiltak for samiske barn er derfor en lovbestemt rettighet dersom formålet er å fremme likestilling, sikre like muligheter og rettigheter eller å hindre diskriminering.²⁹ Det vil også kunne være aktuelt å anvende positiv særbehandling på ulike måter og i forskjellig omfang overfor ulike samiske grupper. Spørsmålet som da oppstår er i hvilken grad barn fra enkelte grupper vil kunne påberope seg å være utsatt for en lovstridig forskjellsbehandling dersom det iverksettes positiv særbehandling overfor personer fra andre grupper.³⁰

3.3 Grunnloven § 100a

Utgangspunktet for artikkel 30, SPs art. 27, har hatt stor betydning for minoriteters rettigheter i Norge og spesielt for samenes rettigheter. Artikkelen har blant annet vært svært viktig for Samerettsutvalgets arbeid som i sin tur førte til opprettelsen av Sametinget, Norges ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter, Finnmarksloven og ikke minst Grunnloven § 110a.³¹ Den såkalte Sameparagrafen, Grunnloven § 110a, bygger direkte på SP art. 27 og lyder som følger:

Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.

Bestemmelsen er ikke generelt formulert for å inkludere alle minoriteter (som i art. 30 og SP art. 27), men er spesifikt rettet mot samene. Som en forklaring påpekes det i Samerettsutvalgets første utredning det faktum at den samiske kultur står i en særstilling i forhold til andre minoriteter:

For det første er hele den samiske kultur i avgjørende grad avhengig av hvilken behandling den får av norske myndigheter. Dersom den samiske kultur ikke får tilstrekkelige levevilkår i Norge, er det høyst tvilsomt om den makter å leve videre i våre naboland. [...] Dette er en kultur som i vesentlig grad står og faller med de norske myndigheters politikk, og det er den eneste kultur som står i denne stilling.³²

Med bakgrunn i prinsippet om at alle minoritetskulturer er likeverdige var det et mindretall på seks medlemmer som ikke ønsket en egen grunnlovsbestemmelse for samene før spørsmålet om grunnlovsværn av de øvrige minoritetene var avklart. For å løse dilemmaet anbefalte utvalget, som en forutsetning for et samisk grunnlovsværn, at regjeringen også foretar de nødvendige skritt for å opprette et nytt utvalg med representanter for andre minoriteter, slik at man også kan grunnlovsfeste deres rettigheter.³³

Grunnloven § 110a er en prinsipplærings som tilhører den nye generasjon grunnlovsbestemmelser. I samme gruppe finner vi § 110b om retten til miljø og § 110c om menneskerettigheter. Disse bestemmelsene samt forarbeider og praksis vil være relevant for tolkningen av § 110a. Av forarbeidene til Grunnloven § 110b følger det at bestemmelsen har rettslig betydning i fire henseender. Den er retningsgivende for Stortingets lovgivende myndighet, den legger bånd på forvaltningens skjønnsutøvelse i miljøspørsmål, den er et viktig moment for tolkning av regelverk med betydning for miljøet og den kan fungere som et selvstendig grunnlag i spørsmål som lovgiver ikke har tatt stilling til. Også sameparagrafen må tolkes slik.³⁴ Når det gjelder tolkningen av begrepene «Sprog», «Kultur» og «Samfundsliv» er det meningen at de skal tolkes i vid forstand. Det samiske språk er delt opp i 10 ulike dialekter der for eksempel nordsamisk og sørsamisk står like langt fra hverandre som norsk og islandsk.³⁵ Likevel

29 Kirkøen, Christel (2005): Norsk Lovkommentar: 3. juni 2005 nr. 33 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven), punkt nr. 29

30 Kirkøen, Christel (2005): Norsk Lovkommentar: 3. juni 2005 nr. 33 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven), punkt nr. 29

31 Smith, Carsten (2007): Samerettsutvalget – tyve år etter. Oslo: Torkel Oppsahls minneseminar, s.4. Tilgjengelig 30.mai på: http://www.galdu.org/govat/doc/samerettsutvalget_tyve_aar_etter.pdf

32 NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, punkt nr. 10.8.12.2. side 440.

33 Det er nå gått 24 år uten at et slikt utvalg er opprettet. Se: NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, punkt nr. 10.8.12.3. side 442.

34 Skogvang, Susann Funderud (2002): Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid, Oslo: Universitetsforlaget, side 97.

35 Sametingets hjemmeside: Språket, tilgjengelig 10. juni 2007 på: <http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?Aid=56&back=1&Mld1=11&Mld2=123>

benytter Grunnloven § 110a betegnelsen «*Sprog*» i entall. Her presiserer sametinget at det er meningen at alle samiske dialekter skal omfattes av bestemmelsen. Kultur er også brukt i den videste betydning der utvalget forklarer at:

*Vi taler om kultur som summen av normer, verdier, handlingsmønstre og felles forestillinger i et samfunn. Kultur i denne forstand omfatter levemåter, sed og skikk og religiøse oppfatninger.*³⁶

Og for å forsikre seg om at begrepet i praktisk politikk ikke blir underkastet en begrenset forståelse føyer de til begrepet samfunnsliv i tillegg.³⁷

3.4 Retten til sitt morsmål

Artikkel 30 er klar på at barn av minoriteter og urfolk ikke skal «*nektes retten*» til å «*bruke sitt eget språk*», noe som står i sterk kontrast til fornorskningspolitikken fra 1850 til en gang på slutten av 1970-tallet.³⁸ Ifølge Will Kymlicka (2003) er valg av språk og språkundervisningen i skolen essensielt. Han skriver at:

*When the government decides the language of public schooling, it is providing what is probably the most important form of support needed by societal cultures, since it guarantees the passing on of the language and its associated traditions and conventions to the next generation. Refusing to provide public schooling in a minority language, by contrast, is almost inevitably condemning that language to ever-increasing marginalization.*³⁹

Språkrettigheten må spesielt ses i sammenheng med art. 17 c, art. 20.3, art. 29.1 og art.

42.2 b. UNICEF skriver i en rapport at tiltak for å sikre barn morsmålsopplæring i skolen er en norm i de aller fleste godt utviklede land.⁴⁰ Barnekomiteen har overfor andre land uttrykt bekymring for manglende morsmålsopplæring og manglende oversettelse av skolemateriell til alle minoritetsspråkene.⁴¹ Komiteen oppfordrer til oversettelse av skolebøker til minoritetsspråk med tanke på undervisning.⁴² Samtidig understreker komiteen at utdanningen ikke bare bør gis i morsmålet, men også bør inkludere språkopplæring i landets nasjonale majoritetsspråk.⁴³ Barnekomiteen oppfordrer med andre ord til opplæring både i morsmålet og i det nasjonale majoritetsspråk. Retten til morsmålet må også ses i sammenheng med ILO-konvensjon nr. 169 sin artikkel 28 som spesielt henviser til urfolksbarns rett til å lære sitt eget opprinnelige språk. Samtidig presiserer artikkel 28 også at barna har rett til å lære et av de nasjonale språkene flytende.⁴⁴ FNs urfolkserklæring artikkel 14 omtaler også urfolksbarns rett til opplæring på sitt eget språk. Her presiseres det også spesifikt at retten også skal gjelde de barna som lever utenfor sine samfunn. Altså samiske barn som lever utenfor forvaltningsområdene for samisk språk.

Samiske barn har, i motsetning til andre minoriteter, et helt kapittel (kap. 6) i Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa 17. juli 1998 nr. 61 (opplæringsloven) som gir rett til morsmålsundervisning. Verdt å merke seg er at barn som ikke er samiske også har rett til undervisning i og på samisk. Utenfor de samiske distriktene må det likevel være minst ti elever som ønsker slik undervisning før ikke-samiske elever får en slik rett (§ 6-2). I regjeringens nye kunnskapsløft er det også utarbeidet egne læreplaner i samisk som gjelder parallelt for alle elever i samiske distrikt. I tillegg gjelder læreplanene for

36 NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, punkt nr. 10.8.6. side 435

37 NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, punkt 10.8.7. side 436

38 Om fornorskningen, se: Minde, Henry (2005): Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger. Kautokeino: gáldu čála - tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005.

39 Kymlicka, Will (2003) Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford: Clarendon Press, side 111.

40 S. Mehrotra, J. Vandemoortele og E. Delamónica (2000): Basic services for all? UNICEF Innocenti Research Centre, side 27. Og se: Hodqkin, Rachel og Peter Newell (2002) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Genève: United Nations Children's Fund, side 459.

41 Barnekomiteen (30. oktober 1996) CRC/C/15/Add.60: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child : Morocco, avsnitt nr. 14. Hodqkin, Rachel og Peter Newell (2002) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Genève: United Nations Children's Fund, side 460.

42 Barnekomiteen (24. januar 1997) CRC/C/15/Add.69: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child : Myanmar, avsnitt nr. 39.

43 Barnekomiteen (7. juni 1996) CRC/C/15/Add.56: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: China, avsnitt nr. 19.

44 Infra kapittel 6.1 ILO-konvensjon nr. 169, side 39.

elever utenfor samiske distrikt som har samisk opplæring.

Ifølge en utredning fra Sametinget (2001) er det likevel liten kunnskap om lovene både blant skoleledere og forvaltningen i mange kommuner. Spesielt utenfor forvaltningsområdene for samisk språk. Det skaper unødvendige vansker for mange barn og foreldre. I tillegg blir det samiske ofte sett på som et «problem» og en «byrde» for skolen og kommunen. Foreldrene må ofte kjempe og krangle seg til at deres barn skal få den samiskundervisningen de har krav på. Og barna opplever det ofte som nedverdiggende og problematisk å skille seg ut og de blir ofte mobbet på grunn av det.⁴⁵ I det siste (2008) har det også vært mye bråk og krangel rundt samiske læremidler. Samiske barn har rett til opplæring i og på samisk, men det er ikke lett å gjennomføre denne undervisningen når det ikke finnes gode lærebøker.⁴⁶

3.5 Geografiske skiller

Det er verdt å merke seg at det er et skille i Opplæringsloven og kapittel 3 i Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold 17. juni 1987 nr. 56 (sameloven) med hensyn til samer som befinner seg innenfor og utenfor forvaltningsområdene for samisk språk. Dette geografiske skillet gjenspeiler seg i artikkel 30 med sin henvisning til at rettigheten skal benyttes: «*in community with other members of his or her group*» (sammen med andre medlemmer av sin gruppe).⁴⁷ Den første utredningen fra Samerettsutvalget (NOU 1984: 18) behandler spørsmålet i forhold til SP art. 27 med henvisning til den såkalte Lovance-saken. De konkluderer med at for at individer skal kunne kreve støtte for kultur og språk må man være bosatt i et område av landet hvor «*vedkommende etniske minoritet tradisjonelt har sitt bosettingsområde*». ⁴⁸ Den påfølgende Samerettsinnstillingen modifiserte dette skillet til en viss grad. De pekte på at bestemmelsen i SP i utgangspunktet gjelder

for hele landet, men at «*de mest vidtgående rettigheter under artikkel 27 oppstår på minoritetens sentrale bosettingsområder*». ⁴⁹ De påpekte videre at:

*Samer som har flyttet derfra kan påberope seg andre sider av artikkel 27, slik som retten til å lære sitt eget språk og i en viss grad også å få økonomisk støtte til samiske institusjoner, men kan ikke kreve eieoms- eller bruksrettigheter med grunnlag i artikkel 27.*⁵⁰

Rettighetene for samer som bor i Oslo er med andre ord begrensede fordi Oslo ikke har status som forvaltningsområde for samisk språk. Det til tross for at det ofte hevdes at Oslo er den største samekommunen i landet. I tillegg kan man spørre seg om ikke Oslo også kommer i en særstilling som landets hovedstad.

3.6 Det materielle kulturgrunnlaget

Landrettigheter og rettigheter knyttet til naturressurser er spesifikke rettigheter som retter seg mot samiske barn (urfolk) etter artikkel 30. Basert på Menneskerettighetskomiteens generelle kommentar nr. 23 (avsnitt nr. 7) og ILO-konvensjon nr. 169 forklarer Barnekomiteen at:

*[...] the enjoyment of the rights under article 30, in particular the right to enjoy one's culture, may consist of a way of life which is closely associated with territory and use of its resources. This may particularly be true of members of indigenous communities constituting a minority.*⁵¹

I en reindriftsfamilie blir barn tildelt rein allerede fra fødselen. De må lære om sommer- og vinterbeite, værforhold, snøforhold og mattilgang. Kystsamiske barn blir tidlig tatt med på fiske og må blant annet lære om fiskeplasser, strømforhold, betydningen av vind-

45 Samisk Opplæring (2001): Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Karasjok: Sametinget, side 91-104.

46 NRK Sámi Radio: Alt om læremiddelbråket: http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.5598965

47 Se kort om temaet i forhold til SP art. 27 i: Skogvang, Susann Funderud (2002): Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid, Oslo: Universitetsforlaget, side 45-46.

48 NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, punkt nr. 6.8.6, side 284.

49 NOU 1997: 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett, punkt nr. 3.6.5, side 81

50 Ibid

51 Barnekomiteen (3. oktober 2003): 34th session: Day of General Discussion on the Rights of Indigenous Children, avsnitt nr. 4

retninger, sette en laksenot, å bøte garn og sløye fisk. Alt dette er nært forbundet med ressursene i naturen. Det er derfor ikke mulig for staten å anerkjenne samiske barns kulturelle rettigheter uten å anerkjenne landrettigheter eller territoriale rettigheter. Mer detaljert om hva landrettighetene innebærer må ses i lys av ILO-konvensjon nr. 169 (art. 13-19). Jeg vil i denne sammenheng spesielt trekke fram artikkel 14 som sier følgende:

1. *Vedkommende folks rettigheter til eierskap og besittelse av de landområder der de tradisjonelt lever, skal anerkjennes. Når forholdene tilsier det, skal det også treffes tiltak for å sikre vedkommende folks rett til å bruke landområder der de ikke er de eneste som lever, men som de tradisjonelt har hatt tilgang til for sitt livsopphold og sin tradisjonelle virksomhet. I denne sammenheng skal det legges spesiell vekt på situasjonen for nomadiske folk og personer som driver flyttejordbruk.*
2. *Regjeringene skal etter behov iverksette nødvendige tiltak for å identifisere de landområder der vedkommende folk tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres rettigheter til eierskap og besittelse.*
3. *Tilfredsstillende prosedyrer skal etableres i nasjonal rettsorden for å avgjøre rettskrav knyttet til landområder fra vedkommende folk.*

Denne bestemmelsen slår fast urfolks eiendoms- og bruksrettigheter til de områdene de tradisjonelt har brukt. I tillegg pålegger den staten å etablere prosedyrer for å identifisere slike områder og klargjøre rettighetene knyttet til disse områdene. Det er snart 18 år siden Norge ratifiserte denne konvensjonen, likevel er arbeidet med å identifisere eiendoms- og bruksrettigheter til de tradisjonelle samiske områdene ennå ikke startet. Men arbeidet med å etablere reglene for slike prosedyrer er i gang. Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke av 17. juni 2005 nr. 85 (Finnmarksloven) etablerer blant annet en Finnmarkskommisjon «*som på grunnlag av gjeldende nasjonal rett skal utrede bruks- og*

eierrettigheter til grunnen» (§ 29). Denne kommisjonen skal blant annet avklare ulike spørsmål i forhold til retten til hevd, bruksrettigheter og eiendomsrett etter lang tids bruk. I tillegg skal det ifølge finnmarksloven opprettes en utmarksdomstol som skal behandle tvister om rettigheter som oppstår etter at Finnmarkskommisjonen har utredet et felt. Det er i denne sammenheng ikke «*samiske*» rettigheter som sådan som skal kartlegges. Alle, uavhengig av kulturell tilhørighet, kan ifølge loven påberope seg eiendoms- og bruksrettigheter. Medlemmene i Finnmarkskommisjonen er i skrivende stund nettopp annonsert, mens Utmarksdomstolen for Finnmark ennå ikke er etablert. Den møysommelige kartleggingen er altså ennå ikke kommet i gang skikkelig. Men loven legger likevel sterke bånd på eventuell endret bruk av grunnen i Finnmark. Finnmarkseiendommen, som med hjemmel i finnmarksloven overtok eiendomsretten etter Statsskog til 96 prosent av landarealet i Finnmark (46 000 km²), forvalter i realiteten arealer som de ikke vet om de har eiendomsrett til. Jussprofessor Kirsti Strøm Bull skriver dette som saken:

Finnmarkseiendommen står i dag formelt som eier av et areal på hele 46 000 km², men dette arealet kan bli atskillig mindre når Finnmarkskommisjonen har avsluttet sitt arbeid. Og på resterende arealer som Finnmarkseiendommen anses som eier av, kan andre ha så omfattende bruksrettigheter at det sterkt vil begrense Finnmarkseiendommens disposisjonsadgang.⁵²

En av svakhetene med finnmarksloven er at den bare omfatter landområder i Finnmark, men behovet for kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter er til stede også sør for Finnmark. I tillegg omfatter kartlegging ikke rettigheter knyttet til fjorder og kystfarvann. 3. desember 2007 la Samerettsutvalget fram sin seneste innstilling: «*Den nye sameretten*». Den omhandler i hovedsak avklaring av rettighetsspørsmål knyttet til naturressurser fra Troms og sørover, inkludert tradisjonelle samiske områder i Nord-Trøndelag, Sør-

52 Bull, Kirsti Strøm (2007) Finnmarksloven – Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmark. Publisert i Lov og Rett: Norsk juridisk tidsskrift vol. 46, 9. Oslo: Universitetsforlaget, side 560

Trøndelag og Hedmark. Det er her blant annet lagt fram lovforslag om opprettelsen av en kartleggingskommisjon og en utmarksdomstol. En sentral oppgave for de to foreslåtte organene vil være å avklare bruks- og eierrettigheter etter lang tids bruk i tillegg til rettigheter i forhold til saltvannsfiske og andre marine ressurser. Denne kartleggingen er, i likhet med hva tilfellet er for Finnmark, heller ikke kommet skikkelig i gang ennå.⁵³

Selv om kartleggingen av eiendoms- og bruksrettigheter ikke er ferdig, betyr det ikke at rettighetene i seg selv ikke eksisterer. Kartleggingen er i seg selv bare en synliggjørings- og formaliseringsprosess som fastslår de rettigheter som eksisterer. Man kan, hvis man har økonomiske midler til det, gå rettens vei for å hevde sin rett. I den sammenheng bør to høyesterettsdommer nevnes spesielt: Selbu-dommen (2001) og Svartskog-dommen (2001). Selbu-dommen gjaldt tvist om Essand og Riast/Hylling reinbeitedistrikter hadde beiterett i privateide utmarksområder innenfor distriktsgrensene i Selbu kommune i Sør-Trøndelag. Her fant retten i favør av reindriften på bakgrunn av prinsippet om alders tids bruk i tråd med Lov om reindrift av 9. juni 1978 nr. 49 § 2.⁵⁴ Svartskog-dommen gjaldt en tvist om samiske grunneiere og rettighetshavere i Manndalen (Troms) ved alders tids bruk hadde ervervet eiendomsretten til et 116 kvadratkilometer stort område øverst i dalen, «Svartskogen». Området ble i 1885 kjøpt av staten til fordel for reindriften. Høyesterett kom til at staten hadde tapt eiendomsretten til dette området. På bakgrunn av kompetansebegrensningen som ligger i Lov om utmarkskommisjon for Nordland og Troms av 7. juni 1985 nr. 51 § 2 (det skal avgjøres om staten er eier eller ikke), har Høyesterett ikke tatt stilling til hvem som skal være mottaker av den eierposisjon staten har tapt. Dermed ble bygdelag, som i det vesentlige består av samer, tilkjent eiendomsretten til et større utmarksareal, som bygdelaget har utnyttet i alders tid.⁵⁵

De samme prinsippene gjelder for kystfar-

vann som for landrettigheter når det gjelder artikkel 30. Samisk kultur ved kysten er nært forbundet med bruken av fjorder og kystfarvann. En kultur som er knyttet til bruken av kystfarvann kan ikke gis tilstrekkelig vern uten rettigheter i forhold til de respektive kystfarvann. Den kystsamiske kultur ble spesielt hardt rammet av fornorskningen. Man kan derfor si at staten har et spesielt ansvar for å legge forholdene til rette for den kystsamiske kulturs overlevelse og rett til å utvikle seg. Med bakgrunn i kritikk som kom i kjølvannet av Finnmarksloven og behovet for en avklaring av kystsamiske rettigheter ba Stortinget 6. juni 2005 Regjeringen om: «*snarest mulig foreta en utredning av samer og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark*». 30. juni etablerte Fiskeri- og kystdepartementet det såkalte Kystfiskeutvalget for Finnmark ledet av tidligere høyesterettsjustitiarius og tidligere leder for Samerettsutvalget, professor Carsten Smith. Et samlet utvalg la fram sin innstilling 18. februar 2008 uten en eneste dissens. Utvalget slo fast at folk bosatt ved fjordene og langs kysten i Finnmark har rett til å fiske i havet utenfor Finnmark. Rettigheten skal gjelde for alle folkegrupper som bor langs kysten. Utvalget foreslo at rettigheten gjennomføres ved en egen lov. I tillegg fremmer utvalget enkelte andre forslag med formål å styrke fjord- og kystfisket i Finnmark. Innstillingen er i skrivende stund sendt ut på høring.⁵⁶

3.7 Konsultasjon

Prinsippet om barnets beste (art. 3) har forskjellig betydning for ulike kulturer. I tillegg vil det ofte være slik at mennesker som tilhører en kulturell gruppe selv vet hva som er best for deres egen kultur.⁵⁷ Barnekomiteen har derfor i forbindelse med artikkel 30 kommet med flere oppfordringer til staten om å konsultere minoriteter og urfolk i spørsmål som angår barna og sørge for at barna selv blir konsultert. I forbindelse med utarbeidelsen av nasjonale handlingsplaner for implementering av barnekonvensjonen

53 NOU 2007: 13 Den Nye Sameretten

54 Rettstidende 2001: Selbu-dommen, side 769. Se Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Oslo: Justis- og politidepartementet, avsnitt 3.4.2

55 Rettstidende 2001: Svartskog-dommen, side 1229. Se Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Oslo: Justis- og politidepartementet, avsnitt 3.1.8

56 NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark.

57 Kymlicka, Will (1995): Multi-cultural Citizenship: A liberal theory of minority rights. New York: Oxford University Press, side 139.

presiserer Barnekomiteen at regjeringen må konsultere «*de som bor og jobber med barna.*»⁵⁸ Komiteen presiserer videre at «*spesiell oppmerksomhet bør gis til å identifisere og prioritere marginaliserte og svake barnegrupper.*»⁵⁹ Dette må også ses i sammenheng med at barn har rett til å formulere sine synspunkter i «*alle saker som vedrører barnet*» (art. 12.1) og har rett til å bli hørt i «*enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller ved en representant eller et egnet organ [...]*» (art. 12.2). I denne forbindelse påpeker Barnekomiteen at særlig vekt bør legges på synspunktene til barn i spesielle grupper i saker som angår disse gruppene.⁶⁰ Staten har altså en plikt til å konsultere representanter for minoritetsgruppene og/eller minoritetsbarn/ungdom direkte i spørsmål som vedrører dem.

Med hensyn til urfolk presiserer komiteen at regjeringen bør jobbe tett opp mot urfolks organisasjoner for å oppnå enighet i alle prosjekter og policy-programmer for implementering av konvensjonen.⁶¹ Sametinget er det naturlige organ for regjeringen å konsultere her i Norge. Barnekomiteen legger også vekt på at staten bør sørge for tilstrekkelig med finansiering til å involvere barna selv i utviklingen og evalueringen av planene. Den 11. mai 2005 ble det inngått en konsultasjonsavtale mellom regjeringen og Sametinget basert på ILO-konvensjonens artikkel 6. Konsultasjonsprosedyrene gjelder for regjeringen, departementer, direktorater og andre underliggende virksomheter. Konsultasjonene med Sametinget skal foregå i god tro og med målsetting om å oppnå enighet om foreslåtte tiltak.⁶² Erfaringene så langt tilsier likevel at det er flere utfordringer som preger konsultasjonene.⁶³

3.8 Diskriminering og fordommer

Ikke-diskriminering er et av de viktigste prinsippene i barnekonvensjonen og kommer spesielt til uttrykk i artikkel 2. Artikkel 30 handler i utgangspunktet ikke om diskriminering, men prinsippet om ikke å «*nektes retten til [...] å leve i pakt med sin kultur*» påvirkes i høyeste grad av diskriminering, rasisme og fordommer. Barnekomiteen har ved flere anledninger påpekt betydningen av å bekjempe fordommer og uttrykker spesielt bekymring for barn i Norge:

*Despite the on-going measures of the State party in this area, the Committee is concerned about the discrimination faced by some children in schools and society on the basis of their religious or ethnic backgrounds.*⁶⁴

Komiteen ber derfor Norge intensivere arbeidet med å eliminere alle former for diskriminering mot barn.⁶⁵ Dette er et viktig tema for de kapitlene som følger om artikkel 29 og artikkel 17. Barnekonvensjonen og Barnekomiteen gir klare anbefalinger om hvilke tiltak landet bør gjennomføre for å bekjempe fordommer og diskriminering mot urfolksbarn både i forhold til utdanning og massemedia.

58 Barnekomiteen (3. oktober 2003) CRC/GC/2003/5: General Comment nr. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, avsnitt nr. 29.

59 Barnekomiteen (3. oktober 2003) CRC/GC/2003/5: General Comment nr. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, avsnitt nr. 30.

60 Barnekomiteen (3. oktober 2003) CRC/GC/2003/5: General Comment nr. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, avsnitt nr. 12.

61 Committee on the Rights of the Child, 34th session (3. oktober 2003) Day of general discussion on the rights of indigenous children, avsnitt nr. 8.

62 Arbeid- og Inkluderingsdepartementet (11. mai 2005): Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget. Oslo, punkt nr. 6.

63 Sametinget (2006): Protokoll fra det halvårlege konsultasjonsmøte 30.06.06 mellom arbeids- og inkluderingsministeren og sametingspresidenten, side 1.

64 Barnekomiteen (21. september 2005) CRC/C/15/Add.263: Concluding observations: Norway, avsnitt nr. 18.

65 Barnekomiteen (21. september 2005) CRC/C/15/Add.263: Concluding observations: Norway, avsnitt nr. 19.

4. Artikkel 29 (1)

1. Partene er enige om at barnets utdanning skal ta sikte på:

- a) å utvikle barnets personlighet, talenter og psykiske og fysiske evner så langt det er mulig,
- b) å utvikle respekt for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter og for prinsippene nedfelt i De forente nasjoners pakt,
- c) å utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur,
- d) å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen,
- e) å fremme respekten for det naturlige miljø.

Artikkel 29 (1) handler om formålet med utdanning og opplæring. Bestemmelsen er ikke formulert som en rettighet eller frihet, men fastslår noen grunnleggende prinsipper om formålet med utdanning som regjeringen har en plikt til å respektere, beskytte og fremme. Artikkelen var gjenstand for Barnekomiteens aller første generelle kommentar. Intet mindre enn 11 avsnitt i denne kom-

mentaren er direkte relevante for urfolk og minoriteter (avsnitt nummer 4, 6, 9, 10, 11, 13, 15, 18, 19, 21 og 24).⁶⁶ Gitt barnekonvensjonens holistiske natur må bestemmelsen ikke bare ses i sammenheng med artikkel 28 (om retten til utdanning), men også i sammenheng med en rekke andre bestemmelser.⁶⁷ I tillegg må bestemmelsen ses i forhold til andre konvensjoner og erklæringer.⁶⁸

4.1 Historien om artikkel 29

Artikkel 29 var gjenstand for en rekke forslag både fra ulike land, NGOer og FN-organer som UNESCO, UNICEF og ILO. På bakgrunn av forslagene ble det nedsatt en komité i 1988 bestående av Norge, Canada, Colombia, Jugoslavia, UNESCO og ILO. Komiteen la fram en tekst der det i avsnitt 1(d) ble foreslått at utdanning av barn skulle rettes mot:

*The preparation of the child for a responsible life in a free society, in a spirit of understanding, peace, tolerance, equality between the sexes, and friendship among all peoples, ethnic, religious and indigenous groups.*⁶⁹

Forslaget ble møtt med en debatt der noen blant annet mente at referansen til urfolk burde kuttes helt ut fordi de mente det inn-

⁶⁶ Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning

⁶⁷ Her kan nevnes spesielt artikkel 2 (ikke-diskrimineringsprinsippet), artikkel 3 (barnets beste), artikkel 6 (rett til utvikling), artikkel 8 (rett til identitet), artikkel 12 (respekt for barns synspunkter), artikkel 13 (ytringsfrihet), artikkel 17 (rett til relevant informasjon som tar hensyn til barns kultur, språk, psykiske helse og åndelige verdier), artikkel 19 (beskyttelse fra alle typer vold), artikkel 23 (3) (utdanning for funksjonshemmede), artikkel 24 (2) (e) (helseutdanning), artikkel 30 (rett til kultur, språk og religion), artikkel 42 og 44 (6) (statens plikt til å gjøre konvensjonen og fortolkningen av den kjent).

⁶⁸ Blant annet: FNs verdenserklæring om menneskerettigheter: artikkel 26, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter: artikkel 13 (1), ILO-konvensjon nr. 169: artikkel 26-31

ILO-konvensjon nr. 107: artikkel 21-26, FNs erklæring om urfolks rettigheter: artikkel 14 og 15, FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering: artikkel 7, FNs konvensjon for avskaffelse av alle former for diskriminering mot kvinner, artikkel 10, FNs erklæring om rettigheter for personer som tilhører nasjonale eller etniske, religiøse og lingvistiske minoriteter: artikkel 4 (4), UNESCOs konstitusjon: artikkel I, UNESCO-verdenserklæring om utdanning for alle (Jomtien, Thailand, 1990): artikkel I, Handlingsplanen for FNs tiårsplan for menneskerettighetsutdanning: avsnitt I (2), UNESCO-konvensjonen mot diskriminering i utdanning: artikkel 1-5, UNESCO-erklæringen om rase og rasistiske fordommer: artikkel 5, UNESCO-erklæringen om prinsippene for internasjonalt kultursamarbeid: artikkel 1-11, Verdenskonferansen om menneskerettigheter, Wien-erklæringen: avsnitt 33 og 34, pluss Handlingsplanen: avsnitt 78-82, Erklæringen fra Verdenskonferansen mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og beslektet intoleranse: avsnitt 95 og 118, pluss Handlingsplanen: avsnitt 117, 126-132 og 136, Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter: artikkel 12-14, Europarådets pakt for regions- eller minoritetsspråk: artikkel 8, Protokoll nummer 1 til det Europeiske menneskerettighetskonvensjonen: artikkel 2, Utkast til Nordisk samekonvensjon: artikkel 12, 26 og 28.

⁶⁹ Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 406

gikk i uttrykket «*ethnic*». Dette protesterte Kanadas delegasjon på, hvorpå de forklarte at urfolk i Kanada og i andre land ikke ble regnet som tilhørende etniske grupper. Den kanadiske delegasjonen la fram forslag om formuleringen: «[...] *and friendship among all peoples, ethnic, national and religious groups and persons of indigenous origin.*» Siden det ikke var noen protester mot dette forslaget ble det vedtatt.⁷⁰

4.2 Menneskerettighetsutdanning

Artikkel 29 (1) forkynner at utdanning av barn skal «*utvikle respekt for menneskerettighetene*» og «*forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen*». Disse utdanningsmålene bygger på et av FNs første og mest grunnleggende menneskerettighetsprinsipper. Nemlig prinsippet om menneskerettighetsutdanning. Da FNs verdenserklæring om menneskerettigheter ble vedtatt representerte det den første definisjonen av selve begrepet menneskerettigheter i FN-pakten. I dag representerer Verdenserklæringen grunnsteinen for internasjonale menneskerettigheter. Dens prinsipper har i dag blitt en viktig del av internasjonal sedvanerett. Ifølge Asbjørn Eide og Gudmundur Alfredsson (1999) er alle regjeringer dømt til å føle dens påvirkningskraft hjemme og i internasjonale relasjoner.⁷¹ Formålet med utdanning er definert som et av Verdenserklæringens grunnprinsipper. Artikkel 26 (2) lyder som følger:

Undervisningen skal ta sikte på å utvikle den menneskelige personlighet og styrke respekten for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter. Den skal fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom alle nasjoner og rasegrupper eller religiøse grupper og skal støtte De Forente Nasjoners arbeid for å opprettholde fred.

Utdanning skal altså blant annet fremme respekt for menneskerettigheter og fremme forståelse og vennskap mellom alle «*nasjoner og rasegrupper eller religiøse grupper*».⁷² Disse målsettingene ble gjentatt i FNs konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og i tillegg ble det føyd på ytterligere to målsettinger:

1. Undervisningen skal ta sikte på full utvikling av menneskets personlighet og forståelse av dets verdighet
2. Utdanning skal gjøre alle personer i stand til å delta effektivt i et fritt samfunn

Ordet «*etniske*» grupper ble også tilføyd i forhold til de grupper som det skal fremmes «*forståelse, toleranse og vennskap*» ovenfor.⁷³ Barnekonvensjonens artikkel 29 (1) har tilføyd «*personer som tilhører urbefolkningen*» og forberedelse av barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av «*likestilling mellom kjønnene*». Fokuset på urfolk har siden blitt etablert som en del av begrepet «*menneskerettighetsutdanning*». Da FN vedtok handlingsplanen for FNs tiår for menneskerettighetsutdanning (1995-2004) måtte de definere begrepet menneskerettighetsutdanning. Avsnitt I (2) lyder som følger:

2. *In accordance with those provisions, and for the purposes of the Decade, human rights education shall be defined as training, dissemination and information efforts aimed at the building of a universal culture of human rights through the imparting of knowledge and skills and the moulding of attitudes and directed to:*
 - a) *The strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms;*
 - b) *The full development of the human personality and the sense of its dignity;*
 - c) *The promotion of understanding, tolerance, gender equality and friendship among all nations, indigenous peoples and racial, national, ethnic, religious and linguistic groups;*

70 Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 407

71 Alfredsson, Gudmundur og Asbjørn Eide (1999) The Universal Declaration on Human Rights: A Common Standard of Achievement. Hague: Kluwer Law International, side xxv og xxx

72 Arajärvi, Pentti (1999) Artikkel 26, i: Alfredsson, Gudmundur og Asbjørn Eide (1999) The Universal Declaration on Human Rights: A Common Standard of Achievement. Hague: Kluwer Law International, side 555.

73 Detrick, Sharon (1999) A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Hague: Kluwer Law International, side 506

- d) *The enabling of all persons to participate effectively in a free society;*
 e) *The furtherance of the activities of the United Nations for the maintenance of peace.*

Urfolksbegrepet er her inkludert i definisjonen uten noen form for reservasjoner eller uklarheter (avsnitt c).⁷⁴ Man kan kanskje si at prinsippet om menneskerettighetsutdanning er vagt og lite konkret, men uansett er det et av de mest grunnleggende menneskerettighetsprinsippene som eksisterer og det inkluderer urfolk spesifikt. Målet om menneskerettighetsutdanning skal og bør være en del av alle læreplaner for barn i verden. Spesialrapportøren for retten til utdanning, Vernor Muñoz Villalobos, presiserer at menneskerettighetsutdanning er en fundamental forutsetning for kvalitetsbedømming av opplæring. Han forklarer på en elegant måte at:

*Quality cannot be reduced to a matter of quantifiable efficiency; rather, it encompasses the depth of human commitment to the present and future generations.*⁷⁵

Utdanningens kvalitet kan altså ikke begrenses til et spørsmål om kvantitativ effektivitet, men må måles opp mot dybden i dens menneskelige hengivenhet ovenfor dagens og framtidens generasjoner. Regjeringen er forpliktet av prinsippet om menneskerettighetsutdanning til å fremme forståelse og respekt for urfolk gjennom utdanning og opplæring.⁷⁶ Spørsmålet er bare hvordan?

4.3 Ikke-diskriminering

Et av de viktigste menneskerettighetsprinsippene for urfolk er ikke-diskrimineringsprinsippet. Det er et grunnleggende overordnet menneskerettighetsprinsipp. Da FN-pakten ble vedtatt i 1945 ble ikke-diskrimineringsbestemmelser for alle mennesker en viktig del av skriftlig og anerkjent inter-

nasjonal lov. Med tanke på grusomhetene som ble begått under annen verdenskrig er det ikke så overraskende at ikke-diskrimineringsprinsippet ble en viktig del den nye verdensordenen. Ikke-diskriminering er faktisk den eneste spesifikasjonen om substansen i menneskerettighetsbegrepet i FN-pakten.⁷⁷ Ikke-diskrimineringsprinsippet er basert på tanken om likeverd og likestilling mellom alle mennesker som kommer til uttrykk i FNs verdenserklærings artikkel 1, som blant annet proklamerer at «*alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd*». Barnekomiteen vektlegger sterkt betydningen av ikke-diskriminering i forhold til artikkel 29 (1). Komiteen ser prinsippet i forhold til to overordnede hovedmål: 1) ikke-diskriminering i utdanning og 2) utdanning som arena for bekjempelse av diskriminering i samfunnet.

4.4 Diskriminering i opplæringen

Barnekomiteen vektlegger på det sterkeste betydningen av å forhindre diskriminering i skolesystemet. Denne plikten må ses spesielt i sammenheng med barnekonvensjonens artikkel 2 som spesifikt understreker at ikke-diskrimineringsprinsippet gjelder som et overordnet prinsipp ved tolkningen av alle bestemmelsene i konvensjonen. Komiteen poengterer at:

Discrimination on the basis of any of the grounds listed in article 2 of the Convention, whether it is overt or hidden, offends the human dignity of the child and is capable of undermining or even destroying the capacity of the child to benefit from educational opportunities. While denying a child's access to educational opportunities is primarily a matter which relates to article 28 of the Convention, there are many ways in which failure to comply with the principles con-

74 Da Barnekonvensjonen ble vedtatt var det mye diskusjon rundt begrepet urfolk. Den engelske versjonen lyder «persons of indigenous origin». Se supra kapittel 4.1 Historien om artikkel 29, side 19

75 Report submitted by the Special Rapporteur on the right to education, Mr. Vernor Muñoz Villalobos (2004) E/CN.4/2005/50: The right to education, avsnitt 108

76 En god oversikt over ulike konvensjoner og erklæringer som fastslår prinsippet om menneskerettighetsutdanning er gitt av: Alfredsson, Gudmundur (2001) *The Right to Human Rights Education*, i: Eide, Asbjørn, Catarina Krause og Allan Rosas (2001) *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook*, syvende versjon. Hague: Kluwer Law International, side 273-288.

77 Se FN-paktens artikkel 1 (3), 13 (1b), 55 (c) og 76 (c) and (d). See også: Skogly, Sigrun (1999) Article 2: i Alfredsson, Gudmundur and Asbjørn Eide (1999) *The Universal Declaration of Human Rights: A Common Standard of Achievement*. The Hague: Martinus Nijhoff Publisher, side. 76-77.

tained in article 29 (1) can have a similar effect. To take an extreme example, gender discrimination can be reinforced by practices such as a curriculum which is inconsistent with the principles of gender equality, by arrangements which limit the benefits girls can obtain from the educational opportunities offered, and by unsafe or unfriendly environments which discourage girls' participation. [...] All such discriminatory practices are in direct contradiction with the requirements in article 29 (1) (a) that education be directed to the development of the child's personality, talents and mental and physical abilities to their fullest potential.⁷⁸

Selv om komiteen her bruker kjønnsdiskriminering som eksempel kunne de like gjerne snakket om diskriminering av urfolksbarn. Verken skolebøkene, de pedagogiske metodene eller holdningen hos lærerne skal være diskriminerende mot samiske barn. I tillegg skal skolemiljøet være preget av en vennlig og trygg atmosfære. Her kan det være verdt å merke seg at en lærers holdninger og forventninger har dokumentert effekt på barns intellektuelle utvikling og læring. En rekke studier har vist at læreres forventninger til elevene påvirker deres prestasjoner og atferd.⁷⁹ Rosenthal og Jacobson (1993) gjennomførte en studie der de fortalte en gruppe lærere at noen av deres elever (en tilfeldig utvalgt) ville oppleve en såkalt intellektuell vekstspurt og at de hadde stort potensial. Konklusjonen på eksperimentet var at når lærerne forventet at noen elever ville utvikle seg intellektuelt opplevde disse elevene en økt intellektuell utvikling. Disse barna ble også vurdert av lærerne som mer sosiale, mentalt oppvakte og sunnere. I tillegg var det slik at når disse utvalgte elevene vokste intellektuelt ble de evaluert mer positivt av lærerne enn de andre.⁸⁰ Men ifølge Rosenthal og Jacobson (1993):

Not so, however, for the children who were not expected to show any particular growth in intellectual functioning. The trend, in fact, was for these children to be regarded less favourably the more they gained intellectually. That finding suggests the hypothesis that there may be hazards to unexpected intellectual growth.⁸¹

Med andre ord belønnet lærerne intelligens mer hos de elevene som lærerne hadde positive forventninger til, mens de elevene som lærerne ikke hadde noen forventninger til ble straffet for eventuell overraskende intellektuell vekst. En ting er at fordommer fører til diskriminering, men det motsatte er også tilfelle. Diskriminering gir også god grobunn for fordommer hos barn. Katarina Tomaševski (2003) forklarer at:

Literature on discrimination abounds with assertions that prejudice breeds discrimination, yet the reverse is also true. Discrimination as a medium of indoctrination breeds prejudice; it is meant to do so. Children learn through observation and imitation. They are likely to start perpetuating discriminatory practices long before they learn the word discrimination.⁸²

4.5 Bekjempelse av diskriminering

En ting er at utdanningsinstitusjoner og skoler skal være fri for diskriminering og behandle alle barn med samme respekt og verdighet. Men det er på langt nær nok, selv om det er et viktig steg på veien. Et av de viktigste formålene med utdanning er at opplæringen i seg selv skal bekjempe fordommer og diskriminering mot urfolk og andre minoriteter.⁸³ Ifølge artikkel 29 (1) skal opplæringen forberede barnet til et «ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse» og «vennskap» ovenfor

78 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 10

79 Rosenthal, Robert og Lenore Jacobson (1993) Self-Fulfilling Prophecies in the Classroom: Theachers' Expectations as Unintended Determinants of Pupils' Intellectual Competence, i: Arson, Elliot and Anthony R. Pratkanis (1993) Social Psychology Volume I. New York: New York University Press, side 469.

80 Ibid, side 496-501

81 Ibid, side 498

82 Tomaševski, Katarina (2003) Racism and education: i Boyle, Kevin (2003) Dimensions of Racism. Geneva: OHCHR & UNESCO, side. 42

83 Vi snakker om diskriminering definert ifølge FNs standarder nedfelt i blant rasediskrimineringskonvensjonen og barnekonvensjonen, i tillegg til diskrimineringsloven. Det betyr at positive tiltak og landrettigheter for urfolk ikke regnes som diskriminering, se supra kapittel 3.2 Positive tiltak, side 11

«personer som tilhører urfolk». I denne forbindelse forklarer Barnekomiteen at:

*Racism and related phenomena thrive where there is ignorance, unfounded fears of racial, ethnic, religious, cultural and linguistic or other forms of difference, the exploitation of prejudices, or the teaching or dissemination of distorted values. A reliable and enduring antidote to all of these failings is the provision of education which promotes an understanding and appreciation of the values reflected in article 29 (1), including respect for differences, and challenges all aspects of discrimination and prejudice. Education should thus be accorded one of the highest priorities in all campaigns against the evils of racism and related phenomena.*⁸⁴

Utdanning bør altså gis høyeste prioritet i alle kampanjer mot rasisme og lignende fenomener. Videre advarer komiteen mot selvgodhet. Komiteen har gjennom lang erfaring med mange land notert seg at mange regjeringer prøver å skyve problemet under teppet og later som om det ikke eksisterer i deres eget land. Komiteen påpeker derfor, nærmest med et sukk, at: «Racist behaviour is not something engaged in only by others».⁸⁵ Plikten til å bekjempe diskriminering gjennom utdanning må også ses i sammenheng med artikkel 7 i FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (FNs rasediskrimineringskonvensjon) som presiserer at:

Konvensjonspartene forplikter seg til å ta øyeblikkelige og effektive forholdsregler, særlig når det gjelder undervisning, utdanning, kultur og opplysning, med sikte på å bekjempe fordommer som fører til rasediskriminering, og å fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom nasjoner og mellom rasemessige eller etniske grupper, og til å spre kunnskap om målene og prinsippene i De Forente Nasjoners Pakt, Verdenserklæringen om Menneskerettighetene, De Forente Nasjoners erklæring om

avskaffelse av alle former for rasediskriminering og denne konvensjon.

FNs rasediskrimineringskonvensjon er inkorporert i Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. av 3. april 2005 nr. 33 (diskrimineringsloven). Det innebærer at artikkel 7 er å regne som norsk lov på linje med annen norsk lovgivning. Mer spesifikt i lys av urfolk har vi artikkel 31 i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Artikkel 31 i denne konvensjonen spesifiserer utdanningsmålet i forhold til bekjempelse av diskriminering. Jeg gremmes likevel ved å sitere den norske oversettelsen: «Det skal settes i verk informasjonstiltak i alle sektorer av nasjonalsamfunnet, og særlig blant de grupper som er i mest direkte kontakt med vedkommende folk, for å fjerne eventuelle fordommer overfor disse folk». Originalteksten lyder som følger:

Educational measures shall be taken among all sections of the national community, and particularly among those that are in most direct contact with the peoples concerned, with the object of eliminating prejudices that they may harbour in respect of these peoples.

«Educational measures» er altså oversatt til «informasjonstiltak», noe som fullstendig tar brodden av bestemmelsen. Det er ingen tvil om at originalbestemmelsen innebærer mer enn informasjonstiltak, noe som illustreres tydelig i neste setning av artikkelen som henviser til skolebøker i historie. Utdanning er en profesjon og et yrke som har krav på å bli tatt på alvor. Bekjempelse av diskriminering gjennom utdanning er ingen lett jobb. Det stiller store krav til lærerne, de pedagogiske metodene og innholdet i undervisningen. FNs spesialrapportør for retten til utdanning, Vernor Muñoz Villalobos, sier ikke spesielt mye om utdanning i sin årsrapport, men i det lille han sier gjør han henvisninger til barnekonvensjonens artikkel 29 (1d) og artikkel 30, i tillegg til ILO-konvensjon 169

84 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 11

85 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 11

og oppfordrer innstendig statene om å utdanne spesielt de som har fordommer og diskriminerer urfolk.⁸⁶ I tillegg til de ovennevnte dokumentene bør det nevnes at UNESCO er en organisasjon som har et sterkt fokus på formålet med utdanning. I forordet til UNESCOs konstitusjon heter det blant annet at:

Since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed [...] education of humanity for justice and liberty and peace are indispensable to the dignity of man and constitute a sacred duty which all the nations must fulfil in a spirit of mutual assistance and concern

Utdanning for rettferdighet og fred er altså en hellig plikt for alle nasjoner og en forutsetning for menneskets verdighet. Disse målsettingene er gjentatt i en rekke UNESCO-erklæringer og konvensjoner.⁸⁷ Begrepet «fred» er et ullent begrep, men få vil nekte for at det inkluderer en målsetting om å skape større forståelse mellom ulike folkegrupper (inkludert urfolk). Det sier seg selv at rasisme og fordommer mot urfolk og minoriteter må bekjempes hvis disse målene skal tas på alvor. I handlingsprogrammet til World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance henvises det spesielt til UNESCO sin rolle i denne forbindelse. Konferansen anmoder (i avsnitt 126) UNESCO om å utvikle:

Educational programmes aimed at countering racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, in order to ensure respect for the dignity and worth of all human beings and enhance mutual understanding among all cultures and civilizations.

Konferansen henvender seg også mot stater og ber innstendig om utdanningsprogrammer som effektivt kan bekjempe rasisme, for-

dommer og utvikle forståelse for årsakene til fordommer og rasisme. Respekt for kulturelt mangfold er der også. Som konkrete tiltak for å oppnå dette vektlegges en gjennomgang av lærebøker, leksikon og historiebøker i tillegg til lærerutdanningen.⁸⁸ Nærmest som en oppsummering er alle disse prinsippene også å finne i UNESCO-erklæringen om rase og rasistiske fordommer: artikkel 5 (2):

States, in accordance with their constitutional principles and procedures, as well as all other competent authorities and the entire teaching profession, have a responsibility to see that the educational resources of all countries are used to combat racism, more especially by ensuring that curricula and textbooks include scientific and ethical considerations concerning human unity and diversity and that no invidious distinctions are made with regard to any people; by training teachers to achieve these ends; by making the resources of the educational system available to all groups of the population without racial restriction or discrimination; and by taking appropriate steps to remedy the handicaps from which certain racial or ethnic groups suffer with regard to their level of education and standard of living and in particular to prevent such handicaps from being passed on to children.

Dette er bare en erklæring og har ingen juridisk bindende kraft. Men i lys av barnekonvensjonen, barnekomiteens generelle kommentarer og de andre bestemmelsene som er nevnt ovenfor, må erklæringen tillegges betydelig vekt som et tolkningsverktøy som utdyper og forklarer nasjonenes konsensus om formålet med utdanning.

4.6 Litt skrekk og advarsel

Målet med å bekjempe fordommer gjennom utdanning er ingen lett jobb. Hvis man gjør det på feil måte kan man like gjerne øke for-

86 Report submitted by the Special Rapporteur on the right to education, Mr. Vernor Muñoz Villalobos (2004) E/CN.4/2005/50: The right to education, avsnitt 97

87 UNESCO-verdenserklæring om utdanning for alle (Jomtien, Thailand, 1990): artikkel I (2) og (3), UNESCO-konvensjonen mot diskriminering i utdanning: artikkel 5 (2), UNESCO-erklæringen om rase og rasistiske fordommer: artikkel 5, UNESCO-erklæringen om prinsippene for internasjonalt kultursamarbeid: artikkel X

88 World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance: Programme of Action, avsnitt 126-136.

dommene. Tidligere spesialrapportør for retten til utdanning, Katarina Tomaševski (2001) forklarer at:

The words of caution about educational programmes merit repeating: «Forcing a prejudiced person to read or hear exhortations on tolerance may only increase his prejudice. Overenthusiastic appraisals of the contributions of a minority may create a reaction of distaste for members of that minority; and programmes improperly presented, even with the best intentions, may create an awareness of group difference that did not previously exist.»⁸⁹

Det finnes en rekke utdanningsmodeller rundt omkring i verden som har som mål å bekjempe fordommer. Det finnes likevel ingen enkelt modell som har vunnet overlegen anerkjennelse. UNESCO har beskrevet noen forslag til menneskerettighetsutdanning og fredsutdanning på sine nettsider, men organisasjonen advarer mot enkle løsninger og påpeker at utdanningen må ha en helhetlig plan som inkluderer pedagogiske metoder, tekstbøker, lærerplaner, lærerutdanning, etterutdanning og organiseringen av utdannings-systemet på alle nivå.⁹⁰ I Nord-Irland har de forsøkt med et fag som het Local and Global Citizenship Education (LGCE) for å bryte ned fordommer mellom katolikker og protestanter. Faget var basert på menneskerettigheter som verdiplattform. LGCE var sterkt inspirert av blant annet Paulo Freire sin dialogpedagogikk.⁹¹ Det la sterk vekt på metodene for undervisning, mens innholdet var sekundært. Dessuten ble det forsøkt implementert i et segregert skolesystem, noe som tok brodden av den pedagogiske praksis.⁹² Såkalt group polarization er et problem i homogene grupper. Det er et veldokumentert fenomen i sosialpsykologien som innebærer at personer tenderer til å bli mer ekstreme i sine holdninger og oppfatninger i en gruppe

der flertallet deler samme oppfatning. Når personene i en homogen gruppe deler sine perspektiver vil de få flere argumenter for det standpunkt de allerede hadde – argumenter som de ikke hadde tenkt på før.⁹³ En slik problemstilling kan man også tenke seg som et problem i norske skoleklasser der temaet for eksempel handler om samiske rettigheter. Andre utdanningsmodeller fokuserer mer på innholdet enn selve metodene og forsøker ikke å fortelle lærerne hvordan de skal formidle. Slike opplegg er basert på en tro på at lærerne selv kjenner sine barn og vet best hva de skal gjøre. Innholdet i slike opplegg er likevel ofte preget av enkeltpersoners egne perspektiver på hvordan et godt menneske bør være eller basert på én kirke eller religion. Det er min oppfatning at pedagogiske opplegg som skal forandre holdninger må være tuftet på en multireligiøs plattform som er inkluderende. The Virtues Project er et eksempel på et slikt opplegg. Det er basert på 52 forskjellige dyder (gode egenskaper). Ulike dyder kan være vennlighet, tålmodighet, sannferdighet, mot, gavmildhet og så videre. Disse dydene er felles for alle de store verdensreligionene og humanistiske filosofer. Innholdet i dydene blir illustrert ved å hente sitater og stoff fra de ulike kildene (filosofene og religionene).⁹⁴ Man kan kanskje tenke seg muligheten for å designe et opplegg basert på 52 menneskerettighetsprinsipper?

4.7 Historieundervisning for alle barn

Historieundervisningen er spesielt utpekt av Barnekomiteen som et fag i særklasse for å oppnå utdanningsmålet om å bekjempe fordommer. Komiteen legger spesielt vekt på å formidle gjennom undervisningen hvordan rasisme og fordommer har vært praktisert i lokalsamfunnet og landet for øvrig. Komiteen skriver at:

Emphasis must also be placed upon the importance of teaching about racism as it

89 Annual report of the Special Rapporteur on the right to education, Katarina Tomaševski (2001): E/CN.4/2002/60, avsnitt 36. Referansen hun siterer er hentet fra: Sub-Commission on the Prevention of Discrimination and the Protection of Minorities, report on the prevention of discrimination (1949), E/CN.4/Sub.2/40 of 7 June 1949, avsnitt 17 (c) og 177.

90 UNESCO: Peace and Human Rights Education: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=53145&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

91 Freire, Paulo (1970) *Pedagogy of the Oppressed*. Oversatt av Myra Bergman Ramos. New York: Seabury Press

92 Lile, Hadi Khosravi (2001) *Education for Peace in Northern Ireland: Featuring Citizenship Education as a new response to the conflict*. Derry: Masters dissertation. University of Ulster Magee College

93 Moscovici, S. and Zavalloni, M. (1969) The group as a polarizer of attitudes. *J Journal of Personality and Social Psychology*. Volum 12, utgave nr. 2, side 125-135.

94 The Virtues Project: www.virtuesproject.com

*has been practised historically and particularly as it manifests or has manifested itself within particular communities. Racist behaviour is not something engaged in only by «others». It is therefore important to focus on the child's own community when teaching human and children's rights and the principle of non-discrimination. Such teaching can effectively contribute to the prevention and elimination of racism, ethnic discrimination, xenophobia and related intolerance.*⁹⁵

Fokus på historieundervisningen som et fag i særklasse styrkes av artikkel 31 i ILO-konvensjon 169 som presiserer at for å oppnå utdanningsmålet om å bekjempe fordommer: «skal det settes inn ressurser for å sikre at lærebøker i historie og læremidler for øvrig gir et rettferdig, korrekt og informativt bilde av disse folks samfunn og kultur». Historieundervisningen er også vektlagt av flere andre konvensjoner og erklæringer.⁹⁶

I Norge hadde vi en fornorskningsspolitikk som varte i over 100 år og rammet samiske barn direkte. Man kan spørre seg om ikke denne delen av historien burde vært en obligatorisk og viktig del av skolepensum. Politikken var blant annet basert på en tanke om nordmennesenes rasemessige overlegenhet.⁹⁷ Opplæringsloven § 6-4 pålegger opplæring om «den samiske folkegruppa og om språket, kulturen og samfunnslivet», men nevner ikke fornorskningshistorien. I læreplanene om historie for 4., 7. og 10. årsteg er det inkludert en setning om at barna skal kunne fortelle om «sentrale trekk ved kulturen og levkåra til samane».⁹⁸ Men fornorskningshistorien er heller ikke nevnt i læreplanene. Hvis vi sammenligner språkbruken fra Barnekomiteen om at: «*Emphasis must also be placed upon the importance of teaching about racism as it has been practised historically*», er det klart at Opplæringsloven og læreplanene kan oppfattes som litt tannløse. Selv USA, som er ett av de to gjenværende

landene i verden som ikke har ratifisert Barnekonvensjonen, gir barn undervisning om noen av de mørkere kapitlene i landets historie, inkludert folkemordet mot indianerne, i tillegg til slaveriet og kampen for de svartes rettigheter.

4.8 Mangfold

Artikkel 29 1 (c) anmoder staten om «å utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur. Barna skal også lære om de nasjonale verdier i landet de bor i og kommer fra». Samiske barn skal med andre ord utvikle respekt for samisk kultur, språk, identitet og verdier. I tillegg skal de lære om Norges nasjonale verdier og om andre kulturer. Denne bestemmelsen må ses i sammenheng med artikkel 29, avsnitt (1) (d), om forståelse, toleranse og vennskap blant alle folk og nasjoner inkludert urfolk. Det er kombinasjonen og balansen mellom alle disse elementene i opplæringen som er viktig. Barnekomiteen forklarer at:

*[...] part of the importance of this provision lies precisely in its recognition of the need for a balanced approach to education and one which succeeds in reconciling diverse values through dialogue and respect for difference. Moreover, children are capable of playing a unique role in bridging many of the differences that have historically separated groups of people from one another.*⁹⁹

Det er altså viktig å opprettholde en balanse som fremmer respekt for mangfold. Hvis man for eksempel legger for stor vekt på nasjonale verdier eller egen kultur hemmes barnas muligheter for å lære respekt for mangfold. Samtidig er det klart at helheten

95 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 11

96 Se spesielt Handlingsplanen til Verdenskonferansen mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og beslektet intoleranse: avsnitt 129, FNs erklæring om rettigheter for personer som tilhører nasjonale eller etniske, religiøse og lingvistiske minoriteter: artikkel 4 (4), Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter: artikkel 12 (1), Europarådets pakt for regions- eller minoritetsspråk: artikkel 8 (1) (g)

97 Minde, Henry (2005) Fornorskninga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger. Kautokeino: gáldu čála - tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005, side 16.

98 Kunnskapsløftet (2006): Læreplan i samfunnsfag for grunnskole og videregående skole. Oslo: Kunnskapsdepartementet, side 4–10

99 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 4.

er viktig for å forstå delene. Man lærer mye om seg selv og sin egen kultur gjennom å lære om andre, og omvendt. Kunnskaper om egen kultur og språk anses som essensielt for identitetsutvikling, mens andres leveste er ansett som nesten like verdifullt. Individuer formes i relasjon til andre.¹⁰⁰ Ifølge FNs spesialrapportør for retten til utdanning, Vernor Muñoz Villalobos, er mangfold en hjørnestein i utdanning:

*Diversity is a cornerstone of education [...] Homogeneity in education is an impossible undertaking. Pressure to entrench the use of one language for all peoples, for example, is a sign of intolerance. Such is the case in schools where, human rights norms notwithstanding, indigenous children or children from other minorities are forbidden from using their native languages.*¹⁰¹

Monokulturelle og monolingvistiske tilnærminger til utdanning har en diskutabel verdi i lys av internasjonal lov.¹⁰² Mangfoldskravet gjelder også for utdanningsinstitusjoner som er styrt av urfolk (samiske institusjoner). Asbjørn Eide (1998) påpeker at det er viktig å skille mellom multikulturell og interkulturell utdanning:

Multicultural education involves the educational policies and practices which meet the separate educational needs of groups in society which belong to different cultural traditions, while intercultural education involves educational policies and practices by which members of different cultures, whether in a majority or minority position, learn to interact constructively with each other. As a minimum, it requires that majorities learn about the minorities, their culture and tradition, and similarly that minorities learn about other minorities in the same society and about majorities. Intercultural education requires more however: it requires the development of

*respect, mutual tolerance and cooperation. Respect and tolerance must be based on a common recognition of general human rights which constitute the basic framework applicable to all and which must be respected by all, whether in majority or minority position.*¹⁰³

Multikulturell utdanning handler om samiske barns rett til å lære sin kultur og sitt språk å kjenne, mens begrepet interkulturell utdanning handler om at samiske barn skal lære om norsk kultur og språk og andre minoriteter i Norge.

4.9 Lærerutdanning

Uansett hvor nøye planlagt læreplanene eller faginnholdet er, vil det ha lite å si i hendene på lærere som mangler nødvendig kunnskap, holdning, motivasjon og opplæring. Det er derfor essensielt at utdanningsprogrammer, som utvikles med sikte på å bekjempe fordommer og fremme respekt for samer, i tråd med artikkel 29 (1), starter med lærerne. Barnekomiteen forklarer at:

*The relevant values cannot be effectively integrated into, and thus be rendered consistent with, a broader curriculum unless those who are expected to transmit, promote, teach and, as far as possible, exemplify the values have themselves been convinced of their importance. Pre-service and in-service training schemes which promote the principles reflected in article 29 (1) are thus essential for teachers, educational administrators and others involved in child education.*¹⁰⁴

Artikkel 29 (1) krever altså både tiltak i forhold til lærerutdanningen og i forhold til etterutdanningstiltak. Nancy Flowers og David Shiman (1997) proklamerer at:

Human rights should be a fundamental organizing principle for professional

100 Talyor, Charles (1991) *The Ethics of Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press

101 Report submitted by the Special Rapporteur on the right to education, Mr. Vernor Muñoz Villalobos (2004) E/CN.4/2005/50: The right to education, avsnitt 70 and 72.

102 Thornberry, Patrick (2007) *Education. I Weller Marc (2007) Universal Minority Rights: a Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*. New York: Oxford University Press, side. 362

103 Eide, Asbjørn (1998) *Multicultural Education and Group Accommodation in the Light of Minority Rights: I Åkermark, Sia Spilopoulou (1998) Human rights Education: Achievements and Challenges*. Åbo: Institute for Human Rights at Åbo Academy University, side. 61.

104 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 18.

*practice, so that all prospective teachers come to see themselves as human rights educators and advocates. They must know the UDHR and the CRC. This convention [CRC], in particular, is the raison d'être for any professional teacher preparation program.*¹⁰⁵

Disse to foreslår videre en modell med fem dimensjoner for lærerutdanningen:

1. Forklaring: teoretisk innhold i menneskerettighetene, relevant historie og filosofi
2. Eksempel: identifisering av gode eksempler/ historier
3. Integritet: lærerutdanningen må selv reflektere menneskerettighetsprinsippene
4. Erfaring: Lærerne bør få muligheter øve seg på å bekjempe fordommer
5. Miljø: skape en klasseroms- og institusjonskultur som er tuftet på menneskerettighetene

Nancy Flowers og David Shiman (1997) har også en lignende modell med åtte punkter for etterutdanning. Men de har en tendens til å fokusere mest på undervisningen av menneskerettigheter generelt, som om kunnskapen om rettigheter skal være nok i seg selv.

Menneskerettighetsutdanning, slik det er reflektert i barnekonvensjonen, innebærer mye mer. Nancy Flowers og David Shiman (1997) sier for eksempel ingenting om hvordan lærerutdanningen eller etterutdanningen skal ta sikte på å fjerne fordommer hos lærerne.¹⁰⁶

4.10 Ikke nok med teoretisk opplæring

Det er ikke nok med ren teoretisk opplæring i form av lærebøker. Barnekomiteen vektlegger at: *«It is also important that the teaching methods used in schools reflect the spirit and educational philosophy of the Convention on the Rights of the Child and the aims of education laid down in article 29 (1)».*¹⁰⁷

De pedagogiske metodene må altså reflektere innholdet, verdiene og målene i artikkel 29 (1). Dette poenget er viktig spesielt med tanke på at fordommer og rasisme ikke eksisterer i barna fra før. Hodgkin og Newell (2002) presiseres at:

*There is a hidden curriculum in the message transmitted by the way pupils and teachers behave towards each other. Children cannot be taught respect for rights unless members of the school community practice what is preached.*¹⁰⁸

Barnekomiteen presiserer at hele det administrative apparat, atferdskoder og pedagogiske metoder må reflektere prinsippene i konvensjonen. Overholdelse av forpliktelsene i forhold til artikkel 29 (1) forutsetter at skolene er barnevennlige i den fulleste betydningen av begrepet og at de er konsekvente i alle forhold med tanke på barnas verdighet.¹⁰⁹ Hodgkin og Newell (2002) vektlegger i denne sammenheng betydningen av ordet respekt. Respekt innebærer mer enn bare toleranse og forståelse. Det innebærer anerkjennelse av alle folks og kulturers likeverdighet, uten noen form for nedlatenhet.¹¹⁰

4.11 Skolemiljøet og mobbing

I tillegg til lærernes holdninger, pedagogiske metoder og atferdskoder må hele skolemiljøet være preget av forståelse, fred, toleranse og vennskap ovenfor samisk kultur. Det samiske må gjøres til en naturlig og positiv del av skolemiljøet. En skole som tillater at mobbing finner sted bryter barnekonvensjonen. Barnekomiteen understreker at hele skolemiljøet er viktig:

In addition, the school environment itself must thus reflect the freedom and the spirit of understanding, peace, tolerance, equality of sexes, and friendship among all peoples, ethnic, national and religious groups and

105 Flowers, Nancy & David A. Shiman (1997) Teacher Education and the Human Rights Vision: i Andreopoulos, Georg J. & Richard Pierre Claud (1997) Human Rights Education for the Twenty-First Century. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, side. 162.

106 Flowers, Nancy & David A. Shiman (1997) Teacher Education and the Human Rights Vision: i Andreopoulos, Georg J. & Richard Pierre Claud (1997) Human Rights Education for the Twenty-First Century. Philadelphia: University of Pennsylvania Press

107 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 18.

108 Hodgkin, Rachel og Peter Newell (2002) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Genève: United Nations Children's Fund, side 441

109 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 8 og 18.

110 Hodgkin, Rachel og Peter Newell (2002) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Genève: United Nations Children's Fund, side 443

persons of indigenous origin called for in article 29 (1) (b) and (d). A school which allows bullying or other violent and exclusionary practices to occur is not one which meets the requirements of article 29 (1).¹¹¹

Mobbing og stigmatisering av samiske barn var en av grunnene til at fornorskningspolitikken fungerte så bra på kysten og i de skolene som hadde en miks av både norske og samiske elever. Selv om det var tøffe forhold på internatskolene var alle barna i samme båt. Det førte til at flere samiske barn verken lærte å skrive eller å lese, men de beholdt sin samiske identitet og språket. I dag er virkeligheten varierende rundt omkring i Norge. Det er i hovedsak to studier som kan kaste lys på situasjonen. Den ene studien er gjort av Sametingets opplæringsavdeling (2001) og er en «*Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk*». Den andre studien er en rapport om «*Selvopplevd diskriminering blant samer*» skrevet av Eva Josefsen (2006). I Sametingets utredning framgår det at noen foreldre opplever situasjonen som ganske positiv. En av foreldrene som ble intervjuet av Sametingets arbeidsgruppe forteller at:

Samisk språk og kultur tas på alvor i ... skole (Troms): Skolen har ikke vært uvillig til å gi tilbud innafor samisk opplæring og har i dag erfaring med integrering av samisk i skolen. Vi opplever skolen som meget positiv, med skoleledelse og lærere, og de greier å integrere det samiske i skolens dagligliv og høydepunkter, og de markerer Samefolkets dag.¹¹²

Her er det tydelig at skolen går inn for å inkludere det samiske på en positiv måte i tråd med ånden i artikkel 29 som Barnekomiteen etterlyser. Men andre foreldre og lærere avdekker en helt annen virkelighet i andre skoler. De forteller blant annet at:

Skolen gjør samisk til en privatsak. Man tar ikke vare på og forsterker barnas samiske

identitet – barn har jo bevissthet! [...] Samisk gjøres til en byrde – elevene blir ensomme, støtes gjerne ut og mobbes. [...] Det bekymrer meg sterkt at det gis indirekte meldinger til elevene: samisk og det samiske er ikke like bra som norsk og det norske [...] I lokal- og skolemiljøet må samer stå til ansvar for hva andre samer finner på å gjøre – «etnisk» norske opplever ikke det samme [...] Elever må ofte tåle å høre samevitser hvor samer er dum og snakker dårlig norsk.¹¹³

Disse beskrivelsene vitner om en nærmest fiendtlig holdning til det samiske i enkelte skoler. Det er ikke en atmosfære basert på forståelse, vennskap, likestilling og respekt for det samiske. Man kan derfor spørre seg om ikke disse skolene bryter bestemmelsene i artikkel 29 (1) (b). I Eva Josefsens studie fremgår det at nesten en tredjedel (31.6 %) av samiske foreldre føler at de får for liten informasjon fra skolen om barnas rettigheter. En fjerdedel (24.4 %) mener lærerne kan lite om samiske forhold og nesten en tredel (30.7 %) svarte at det ikke blir satt opp vikar hvis samisklæreren blir syk. Her er det interessant å merke seg at bare 5.3 prosent mente det ikke ble satt opp vikar hvis en lærer ble syk i forhold til andre fag. Tallene viser også at de foreldrene som bodde i kommuner med høy andel av samer opplevde situasjonen som langt mindre kritikkverdige enn de som bodde i kommuner med få samer.¹¹⁴ Man bør også merke seg at ingen av disse studiene har fortalt noe om hvordan situasjonen er for ulike grupper med samer. Det er for eksempel ting som tyder på at reindriftssamer som bor i kommuner med få samer opplever til dels sterk diskriminering.

4.12 Hele lokalmiljøet er viktig for opplæringen

Selv om skolene skal være kraftsenteret for menneskerettighetsutdanning kan ikke samfunnet rundt forholde seg totalt likegyldig til barnekonvensjonen. Regjeringens plikt som følger av artikkel 29 (1) er ikke begrenset til

111 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 19

112 Samisk opplæring (2001) Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Karasjok: Sametinget, side 91.

113 Ibid, side 92

114 Josefsen, Eva (2006) Selvopplevd diskriminering blant samer i Norge. Alta: Norut NIBR Finnmark as, side 32-34.

skolen. Barnekomiteen understreker at hele samfunnet har en oppgave i forhold til barns opplæring:

The term «human rights education» is too often used in a way which greatly oversimplifies its connotations. What is needed, in addition to formal human rights education, is the promotion of values and policies conducive to human rights not only within schools and universities but also within the broader community.¹¹⁵

Det blir vanskelig for skolen å lære barn om likeverd, respekt og forståelse for mangfold, inkludert det samiske, hvis samfunnet rundt skolen ikke gjenspeiler det. Det følger derfor av artikkel 29 at det fra statlig hold foretas grep for å endre negative holdninger også utenfor skolen. Denne plikten må også ses i sammenheng med artikkel 42 som pålegger regjeringen «gjennom egnede og aktive tiltak å gjøre konvensjonens prinsipper og bestemmelser alminnelig kjent både for voksne og barn». Her kan det nevnes at det i enkelte kommuner kan være svært varierende kunnskaper, praksis og holdninger. Mange foreldre må ofte krangle med kommunen for at deres barn skal få den samiskundervisningen de har krav på. I enkelte kommuner blir det samiske også sett på som et «problem».¹¹⁶ Reindriften er også under hardt press og enkelte føler at samfunnet rundt nærmest har et hatsk forhold til dem. En sørsamisk reindriftsutøver (56 år) fra Nord-Trøndelag beskriver i en offentlig utredning sin situasjon som mer eller mindre håpløs:

Jeg tror myndighetene vil ha oss vekk fra våre gamle hevdvunne områder. Det er et hardkjør mot oss fra alle hold. Jeg føler at de er i ferd med å utslette oss fra samfunnet. [...] Det er en forferdelig påkjønning at man hele tiden kjenner seg forhatt, samme hvor man beveger seg. Vi er hatet av alt og alle. Det verste er at denne situasjonen har gått i arv i fra generasjon til generasjon. Vi har hatt denne situasjonen i hvert fall i 150 år.

Selv om man nå har fått både ILO-konvensjon som sier at våre rettigheter skal bli ivaretatt, og Sametinget, så hjelper ikke dette oss. Jeg har ingen tro på samepolitikkerne. De er alt for opptatt med andre ting til å bry seg med oss. Jeg skjønner at de har nok med konfliktene i Finnmark. Det er jo det myndighetene også legger opp til. Nei, vi får greie oss som best vi kan selv om jeg har mistet alt håp. Det er ille at vi ikke har noe håp å gi til våre barn. Det synes jeg er ille. Virkelig ille.¹¹⁷

Debatten om samiske landrettigheter og selvbestemmelse har ikke akkurat gjort presset mindre på reindriften eller ført til en økt forståelse, snarere tvert imot.¹¹⁸ Det er ting som tyder på at flere personer (inkludert barna) i reindriften som lever utenfor de samiske kjerneområdene i indre Finnmark vil kunne kjenne seg igjen i beskrivelsen fra sitatet ovenfor. For de som bor i kommuner med overvekt at samer, som for eksempel Karasjok og Kautokeino, vil det sannsynligvis i mindre grad være et problem. Men det er verdt en studie å finne ut hvordan situasjonen er for barn i reindriften som bor utenfor kommuner som Karasjok og Kautokeino. Det er ingen studier gjort på dette med diskriminering eller opplevd diskriminering blant samer i reindriften og andre samer.¹¹⁹ Den offentlige debatten har mye å si for hvilke holdninger folk i et samfunn har. Her har media en spesiell rolle i forhold til artikkel 29. Det følger av artikkel 17 (a) at staten skal «oppmuntre massemediene til å spre informasjon og stoff som er av sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29». Barnekomiteen skriver at regjeringen må gjøre alt den kan, innenfor de begrensninger som følger av forholdet mellom stat og media, for å oppfylle kravet. Media har en viktig rolle og må ikke underminere det arbeidet som gjøres i skolen. Komiteen skriver at:

[...] in the interests of healing and trust-building within the country and in the spirit

115 Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning, avsnitt 19

116 Samisk opplæring (2001) Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Karasjok: Sametinget, side 92.

117 NOU 2000: 3 Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner, punkt nr. 5.4.2, side 51.

118 Se infra kapittel 5.3 Ånden i artikkel 29, side 36

119 Denne problemstillingen bør også ses i sammenheng med debatten om samiske rettigheter i norske medier. Se kapittel 5.3 Ånden i artikkel 29, side 36.

*of article 17 of the Convention, that the State-controlled mass media should play an active role in the efforts to secure tolerance and understanding between different ethnic groups, and that the broadcasting of programmes which would run counter to this objective come to an end.*¹²⁰

Media sin dekning av det samiske har likevel til tider vært svært varierende. Norske medier i Nord-Norge har til tider tillatt en debatt om det samiske som ikke har manglet på mer eller mindre rasistiske undertoner. Men da er vi over på neste kapittel som omhandler artikkel 17 og media.

4.13 Samiske utdanningsinstitusjoner

Avsnitt nummer to i artikkel 29 gjentar nesten ordrett Konvensjonen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheters artikkel 13 (4). Det er en forsikring som presiserer at det ikke er noe i konvensjonen som forhindrer friheten for individer eller grupper til å etablere egne utdanningsinstitusjoner. Artikkel 29 (2) lyder som følger:

Ingen del av denne artikkel eller artikkel 28 skal fortolkes slik at det gripes inn i personers og organisasjoners frihet til å opprette og lede utdanningsinstitusjoner, under forutsetning av at prinsippene fastsatt i nr. 1 i denne artikkel overholdes, og at den undervisningen som blir gitt i slike institusjoner er i samsvar med de minimumskrav vedkommende stat eventuelt har fastsatt.

Retten til å reservere seg fra statlige utdanningsinstitusjoner er en grunnleggende rettighet med spesiell betydning for det samiske samfunn (og andre urfolk). Statlig utdanning har vært brukt som våpen for å ta knekken på samisk kultur gjennom en over 100 år lang fornorskningsspolitikk.¹²¹ Bruk av utdannings-systemet for å assimilere urfolk er ikke bare en historie som kjennetegner samisk historie, det er en historie mange urfolk rundt omkring i verden kan kjenne seg igjen i. Urfolks rett til å etablere sine egne institusjoner er derfor spesifikt anerkjent. Artikkel 14 (1) i FNs

erklæring for urfolks rettigheter spesifiserer at urfolk har rett til å etablere og kontrollere sine egne institusjoner som gir opplæring på deres eget språk og som er i tråd med deres kultur og eventuelle pedagogiske metoder. Artikkel 27 (2) og (3) i ILO-konvensjon nr. 169 gir også urfolk rett til sine egne utdanningsinstitusjoner:

2. *Ansvarlig myndighet skal sikre at medlemmer av disse folk får opplæring, og at de deltar i utforming og gjennomføring av utdanningsprogrammer med sikte på gradvis og hensiktsmessig overføring av ansvaret for driften av slike programmer til disse folk.*
3. *I tillegg skal regjeringene anerkjenne disse folks rett til å opprette sine egne utdanningsinstitusjoner og utdanningsordninger, forutsatt at disse oppfyller minimumsstandarder som ansvarlig myndighet fastsetter i samråd med disse folk. Hensiktsmessige ressurser skal settes av til dette formål.*

Staten er her også pålagt å utforme utdannings-systemet på en slik måte at ansvaret for samiske barn gradvis overføres til Sametinget. I tillegg skal det settes av ressurser til opprettelse av egne samiske utdanningsinstitusjoner. Samiske skoler og eventuelt private institusjoner drevet av samiske individer eller organisasjoner står fritt til å utforme sitt pedagogiske opplegg og innhold innenfor visse rammer. For det første er de begrenset av målsettingene i artikkel 29 (1), noe som også innebærer krav til at barna skal lære respekt for mangfold. Respekten for mangfold kan ikke bare læres bort i teoretisk forstand, men må også reflekteres i skolens praksis og skolemiljø.¹²² Skolene er også begrenset av eventuelle statlige kvalitetskrav. I den sammenheng bør man få med seg at formålsparagrafen (§ 1-1) i Lov om private skuler med rett til statstilskot av 7. april 2003, nr. 84 (privatskolelova) er nærmest ordrett identisk med barnekonvensjonens artikkel 29 (1).

120 Barnekomiteen (1996) CRC/C/15/Add.52: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia, avsnitt 20.

121 Minde, Henry (2005): Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger. Kautokeino: gáldu čála - tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005

122 Supra kapittel 4.8 Mangfold, side 26 og kapittel 4.10 Ikke nok med teoretisk opplæring, side 28

5. Artikkel 17

Partene erkjenner massemedienes viktige rolle og skal sikre at barnet har tilgang til informasjon og stoff fra forskjellige nasjonale og internasjonale kilder, særlig de som har som formål å fremme barnets sosiale, åndelige og moralske velferd og fysiske og psykiske helse. For dette formål skal partene:

- a) *oppmuntre massemediene til å spre informasjon og stoff som er av sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29,*
- b) *oppmuntre internasjonalt samarbeid om produksjon, utveksling og spredning av slik informasjon og slikt stoff fra forskjellige kulturelle, nasjonale og internasjonale kilder,*
- c) *oppmuntre produksjon og spredning av barnebøker,*
- d) *oppmuntre massemediene til å ta særlig hensyn til de språklige behov hos barn som tilhører en minoritetsgruppe eller et urfolk,*
- e) *oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd, idet bestemmelsene i artiklene 13 og 18 tas i betraktning.*

Artikkel 17 handler om barnets rett til passende og anstendig informasjon fra et mangfold av nasjonale og internasjonale kilder, og henviser til statens plikt til å oppmuntre massemedia til å formidle slik informasjon. Artikkel 17 må blant annet ses i sammenheng med artikkel 6 (barnets utvikling), artikkel 12 (respekt for barnets synspunkter) artikkel 13 (ytringsfrihet), artikkel 14 (tankefrihet og religionsfrihet), artikkel 28 (retten til utdanning), artikkel 29 (formålet med utdanning), artikkel 30 (urfolks rett til kultur, språk og religion) og

artikkel 42 (statens plikt til å spre informasjon om konvensjonen). Artikkel 17 er ifølge Sharon Detrick (1999) en helt unik menneskerettighetsbestemmelse.¹²³ Det er nok ingen bestemmelser som er helt identiske med til bbarnekonvensjonens artikkel 17, men det er flere bestemmelser som handler om media og retten til informasjon. UNESCO-erklæringen om fundamentale prinsipper angående massemedias bidrag til styrking av fred og internasjonal forståelse, fremming av menneskerettigheter og kampen mot rasisme, apartheid og krigspropaganda (1978) har noen bestemmelser som er av relevantes.¹²⁴ Artikkel IV fastslår at:

The mass media have an essential part to play in the education of young people in a spirit of peace, justice, freedom, mutual respect and understanding, in order to promote human rights, equality of rights as between all human beings and all nations, and economic and social progress. Equally, they have an important role to play in making known the views and aspirations of the younger generation.

Massemedia har altså en spesiell opplæringsrolle ovenfor unge mennesker. Opplæringen skal være basert på blant annet gjensidig respekt for alle menneskerettigheter. Men det skal sies at erklæringen er relativt lite kjent og den er ikke blant FNs mest sentrale menneskerettighetsdokumenter. I tillegg til UNESCO-erklæringen er følgende internasjonale bestemmelser relevant i forhold til media: UNESCO-erklæringen om rase og rasistiske fordommer: artikkel 5 (3), Europarådets pakt for regions- eller minoritetspråk: Artikkel 11, FNs erklæring om urfolks rettigheter: Artikkel 16, Handlingsplanen for

¹²³ Detrick, Sharon (1999) A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Hague: Kluwer Law International, side 284.

¹²⁴ Jeg har fritt oversatt det uvanlig lange navnet på denne konvensjonen til norsk. Originalnavnet lyder som følger: UNESCO Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, Apartheid and Incitement to War.

Verdenskonferansen mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og beslektet intoleranse: avsnitt 136 og utkast til Nordisk samekonvensjon: artikkel 25. Når det gjelder rett til informasjon kan nevnes blant annet FNs verdenserklæring: artikkel 19, SP artikkel 19 og EMK artikkel 10.

5.1 Historien om artikkel 17

Artikkel 17 var den første bestemmelsen som inkluderte urfolksbegrepet. I 1983 la det Internasjonale bahá'i-samfunnet fram et forslag til en tekst med fem avsnitt. Forslaget gjaldt artikkel 17 og oppfordret statene blant annet til å:

*Encourage mass media agencies to disseminate their child-oriented programmes not only in the official language (s) of the State but also in the language (s) of the State's minority and indigenous groups;*¹²⁵

Arbeidsgruppen avsluttet likevel sin samling uten å gå videre med forslaget fra det Internasjonale bahá'i-samfunnet. Forslaget fikk ikke nytt liv før i 1984 da en koalisjon av frivillige organisasjoner (the Informal NGO Ad Hoc Group on the Drafting of the Convention on the Rights of the Child) leverte en litt modifisert versjon av Bahá'i-forslaget. I tillegg leverte Finland et forslag basert på Bahá'i-forslaget. Ukraina SSR leverte også et forslag basert på et sovjetisk utkast fra 1982. Andre setning i første avsnitt lød som følger:

*Information shall be produced and disseminated in both the official language (s) of the State and the State's minority groups and indigenous peoples.*¹²⁶

Det var med andre ord mange forslag for beskyttelse av urfolksbarn i utarbeidelsen av artikkel 17. Interessant nok var det ingen av disse forslagene som ble fremmet av urfolksorganisasjoner. På bakgrunn av de mange

forslagene ble det satt ned en komité bestående av Canada, Frankrike, Nederland, Polen, Ukraina SSR, Storbritannia, USA og det Internasjonale bahá'i-samfunnet. Utvalget la fram et forslag med fire avsnitt som ikke nevnte urfolk i det hele tatt. Avsnitt (c) i forslaget var mest relevant og anførte at staten skulle oppmuntre media til å ta hensyn til minoritetsgruppers språklige behov. Ukraina SSR la igjen fram et nytt forslag der de insisterte på å inkludere «*urfolk*» (indigenous peoples). Det ble likevel bestemt at forslaget fra den oppnevnte komiteen skulle danne basis for den videre diskusjonen. Da det ble åpnet for debatt om avsnitt (c) åpnet Canada med en anmodning om at hvis bestemmelsen skulle ha en klausul som med uttrykket «*minoritetsgrupper*» (minority groups) burde uttrykket «*urfolk*» (indigenous peoples) tilføyes. Den kcanadiske delegasjonen forklarte at urfolk missliker å bli betegnet som «*minoritetsgrupper*».¹²⁷ Deretter ble det reist spørsmålsteget ved bruken av ordet «*folk*» (peoples) i stedet for begrepet «*befolkning*» (population). Diskusjonen i 1984 endte med at arbeidsgruppen vedtok å bruke ordet «*urbefolkning*» (indigenous population). Punkt (c) lød da:

*Encourage the mass media agencies to have particular regard to the linguistic needs of the child who belongs to a minority group or an indigenous population.*¹²⁸

I 1989 ble urfolksbegrepet igjen gjenstand for diskusjon. Det ble foreslått tre alternative formuleringer til «*urbefolkning*» (indigenous population). Alternativene var: «*indigenous child*», «*indigenous people*» og «*child who is indigenous*». Formuleringen «*indigenous people*» møtte som ventet motstand, men det var åpenhet for alternativer. Det siste alternativet «*child who is indigenous*» ble til slutt vedtatt og står i dag som teksten til tross for sterke protester fra den tyrkiske delegasjonen som mente hele avsnittet om

125 Cohen (1998) Ibid, side 43 og Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 281.

126 Cohen, Cynthia Price (1998) International Protection of the Rights of Indigenous Children: Cohen, Cynthia Price, Frank Orton og Hugh Beach (1998) The Human Rights of Indigenous Peoples. New York: Ardsley, side 43

127 Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the "Travaux Préparatoires". Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 285.

128 Cohen, Cynthia Price (1998) International Protection of the Rights of Indigenous Children: Cohen, Cynthia Price, Frank Orton og Hugh Beach (1998) The Human Rights of Indigenous Peoples. New York: Ardsley, side 44.

minoriteter og urfolk var «*ubrukerlig*».¹²⁹ Det kan her være verdt å merke seg at til tross for den lange debatten om formuleringen av urfolksbegrepet og det bevisste valget som ble tatt om å gå bort ifra begrepet «*befolkning*» (population) har man i den norske oversettelsen likevel brukt ordet «*urbefolkning*».

5.2 Retten til språk

Staten pålegges under avsnitt '(d)' å «*oppmuntre massemediene til å ta særlig hensyn til de språklige behov hos barn som tilhører en minoritetsgruppe eller et urfolk*».

Bestemmelsen må ses i sammenheng med artikkel 30 som anfører at urfolksbarn ikke skal nektes retten til sitt språk. Avsnitt (d) kan også ses i sammenheng med at staten er pålagt å spre informasjon om selve bbarnekonvensjonen både til barn og voksne (art. 42). Barnekomiteen legger vekt på at konvensjonen og informasjon om konvensjonen må oversettes til urfolks språk.¹³⁰ Det er ingen referanser til avsnitt (d) i Barnekomiteens konklusjoner fra den generelle diskusjonsdag om media.¹³¹ Men i forbindelse med Barnekomiteens generelle diskusjon om urfolksbarn behandles temaet og komiteen kommer med en sterk oppfordring til statene der de:

*...recommends that States parties take all necessary measures to ensure that indigenous children enjoy their own culture and can use their own language. In that regard, States parties should pay particular attention to article 17 (d) of the Convention which calls on States parties to encourage the mass media to have particular regard to the linguistic needs of the child who is indigenous.*¹³²

NRK Sámi Radio kan ses på som kraftsenteret i den samiske medie verden. I 1991 startet redaksjonen med et regelmessig samisk fjernsynstilbud for barn. Ifølge NRK Sámi Radio utgjør tilbudet for barn 25 prosent av

det samiske TV-programtilbudet. Sámi Radio sender i hovedsak på nordsamisk. Sendingene dekker både Norge, Sverige og Finland. Hovedspråket i sendingene er på nordsamisk. Men nyhetssendingene og Mánáid-TV (samisk barne-TV) tekstes også på norsk. I tillegg er det norske nyheter på nettsidene. Det sendes også enkelte sendinger på lulesamisk og sørsamisk.¹³³ Den nordsamiske avisen Ávvir er en avis som ble etablert gjennom en sammenslåing av avisene Min Áigi (med redaksjon i Karasjok) og Áššu (med redaksjon i Kautokeino).¹³⁴ Disse avisene har tradisjonelt vært mest lest av de som bor i kommunene der redaksjonene holder til og har i liten grad hatt lesere utenfor Kautokeino og Karasjok. I Kautokeino er det også en nærradiostasjon som heter Guovdageainnu Lagasradio (GLR). Den sender 40 prosent av sitt stoff på norsk og 60 prosent på nordsamisk. I tillegg til Ávvir er Ságat en norskspråklig avis med redaksjon i Lakselv som skriver om samiske saker. De har også av og til stoff både på østsamisk og nordsamisk. Lenger sør er det også to magasiner, Gába og Samefolket (svensk), som kommer ut en gang i måneden og som er henholdsvis på norsk og svensk. Gába er et kvinnemagasin som kommer ut både på nordsamisk og norsk. Av nettsider kan Infonuorra Sápmi spesielt nevnes. Det er en nettside for ungdom som gir informasjon om utdanning, jobb, kultur, fritid og internasjonale spørsmål. Nettsiden er både på norsk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Infonuorra Sápmi peker seg ut som en av de aller beste og mest inkluderende medietilbudene for samisk ungdom.¹³⁵ Nettsiden til Gáldu bør også nevnes. Den har informasjon og nyheter om samiske rettigheter og andre urfolks rettigheter både på nordsamisk, norsk og engelsk.¹³⁶ Samtlige av de samiske mediene ser på sin rolle som delvis å bidra til å bygge opp samisk kultur.¹³⁷

Den lange fornorskningshistorien avdekker

129 Se hele historien om arbeidet med artikkel 17 i: Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992) United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the «Travaux Préparatoires». Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, side 279-291.

130 Hodgkin, Rachel og Peter Newell (2002) Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Genève: United Nations Children's Fund, side 235 og 613.

131 Barnekomiteen (1996) Day of General Discussion: The Child and the Media

132 Barnekomiteen (2003) Day of General Discussion on the Rights of Indigenous Children: Recommendations, avsnitt 16.

133 NRK Sámi Radio, en informasjonsbrosjyre: http://www.nrk.no/contentfile/file/1.5033205!info_no.pdf

134 <http://www.minaigi.no/>

135 <http://www.infonuorra.no/>

136 www.galdu.org

137 En litt utdatert oversikt over medietilbud for samiske barn gis av: Skogerbø, Eli (2000) Samiske Medier: Innhold, bruk og rammevilkår. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon, side 63-65.

et dilemma i samisk mediesammenheng. En betydelig andel av det samiske folk snakker ikke samisk. Barnekonvensjonen sier ikke noe om hvilket språk mediene skal publisere på. Man er simpelthen bedt om å ta hensyn til barns språklige behov uansett hvilket språk de snakker. Det manglede språkfelleskapet avdekker et mediepolitisk dilemma. Barn og unge (og voksne) har liten glede av medier som blir publisert på et språk de ikke forstår, enten det er samisk eller norsk. Språklig segregerte medier kan derfor like gjerne splitte som samle det samiske mediepublikum.

Ifølge en mediepolitisk analyse ledet av Eli Skogerbø (2003) svarte over halvparten av respondentene i Karasjok og Kautokeino negativt på spørsmål om Ságat var en samisk avis. Mellom 85 % og 95 % regnet Min Áigi og Áššu som samiske. I Midtre Nordland derimot var det færre som regnet avisene Min Áigi (54 %) og Áššu (42 %) som samiske medier, enn det var som definerte Ságat (69 %) som sådan.¹³⁸ Konfliktene omkring språket kan, ifølge Skogerbø (2003) betraktes som en strid mellom redaksjoner som ønsker språklig og kulturell separatisme og de som tar konsekvensene av tidligere assimileringpolitikk for gitt og derfor vil ha språklig likestilling. Studien til Eli Skogerbø (2003) konkluderer med at:

Denne striden kan også leses som en sentrum/periferi-konflikt i Sápmi, der sentrum representeres av de minst fornorskede områdene i Indre Finnmark, og periferien strekker seg fra kysten i Finnmark til grensetraktene mellom Norge og Sverige i sør. Dette ble også reflektert i det samiske publikums syn på de samiske medienes roller. De mediepolitiske aspektene ved denne striden ligger i at flertallet av de samiske mediene i hovedsak er sentrumsbaserte og i liten grad når ut i hele det samiske området. For de samisk-språklige mediene forsterker språket disse problemene. Samtidig svekker publisering på samisk disse medienes konkurranse-

evne, ettersom det potensielle markedet for samiske nyheter er størst for norskspråklige medier.¹³⁹

Det er likevel mulig at mediebildet har forandret seg litt siden undersøkelsen til Eli Skogerbø (2003). Det er grunn til å anta at NRK Sámi Radioen i mindre grad virker splittende i og med at de tekster nyhetene og barneprogrammene på norsk. I tillegg er nettsidene på norsk. Ávvir er den eneste avisen som kjører en bevisst språklig separatismepolitikk. Men det kan også ha noe med ressurspørsmål å gjøre. Det er svært ressurskrevende å oversette til flere språk.

5.3 Ånden i artikkel 29

Massemedia skal også oppfordres til å spre informasjon som er: «*av sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29*». Det innebærer blant annet en: «*ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen.*»¹⁴⁰ Media skal med andre ord oppmuntres til å fremme en ånd av forståelse og vennskapelighet overfor den samiske kultur. I tillegg innebærer artikkel 29 at barn skal: «*utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor [...] og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur.*»¹⁴¹ Samiske barn skal med andre ord gjennom media utvikle respekt for samisk kultur, språk og verdier og i tillegg skal de lære å respektere norsk kultur og andre kulturer. I tillegg har media et ansvar ovenfor norske barn slik at de utvikler respekt for samisk kultur.

The Committee also recommends, in the interests of healing and trust-building within the country and in the spirit of article 17 of the Convention, that the State-controlled mass media should play an active role in the efforts to secure tolerance and understanding between

138 Skogerbø, Eli (2003) Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten. Oslo: Gyldendal Akademiske, side 393.

139 Skogerbø, Eli (2003) Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten. Oslo: Gyldendal Akademiske, side 396.

140 Artikkel 29 (1) (d)

141 Artikkel 29 (1) (c)

*different ethnic groups, and that the broad-casting of programmes which would run counter to this objective come to an end.*¹⁴²

Massemedia bør med andre ord ifølge Barnekomiteen spille en aktiv rolle for å bygge tillit og forståelse mellom etniske grupper, inkludert samer og nordmenn. Men det er bare i teorien. I praksis er det lite som tyder på at massemedia i Norge, og spesielt i Nord-Norge, er klar over sin rolle i denne sammenheng. Her må det skilles mellom samiske massemedier og norske. En medieanalytisk studie ledet av Eli Skogerbø konkluderer med at de riksdekkende mediene i svært liten grad dekker samiske saker.¹⁴³ Det samiske blir usynliggjort og i beste fall gjort til noe eksotisk i riksdekkende medier. Dette gjelder også i stor grad lokalmedia i Nordland, Troms og Trøndelag. I Finnmark er det derimot en levende offentlig debatt om det samiske i de norske avisene, men debatten her er igjen preget av en oppblåsing av konflikter og det samiske blir framstilt som truende. Studien oppsummerer blant annet med at:

*Våre forventninger om at samiske saker ble dekket rutinemessig slo altså bare delvis til: selv om mediene i Finnmark dekket alle typer saker, var det konflikten om samiske rettigheter og andre politiske saker som genererte flest oppslag både i finnmarksavisene og andre steder. Ut over dette var det lite som tydet på at samisk kultur var en naturlig del av det norske samfunnet. Medienes dekning og mangel på dekning reflekterte kontroversielle og uløste spørsmål i forholdet mellom det norske flertallet og den samiske minoritet. I finnmarksavisenes dekning av debatten om samerettsutvalgets innstilling var konflikten blåst åpen, i avisene utenfor Finnmark var representasjon av samer marginal. Samene framstod enten som eksotiske eller som en minoritetsgruppe i konflikt med det norske samfunnet.*¹⁴⁴

Den debatten som foregår i norske medier foregår altså først og fremst i Finnmark og dreier seg i all hovedsak om konfliktene rundt samiske rettigheter. Det som er nedslående i denne sammenheng er at debatten i finnmarksavisene i liten grad gjenspeiler grunnlaget for de rettighetene som diskuteres. Rettighetspolitikken ovenfor samene fremstilles som en særbehandling av samene på bekostning av nordmenn. Rettighetene fremstilles som privilegier til det samiske folk på bakgrunn av offentlige myndigheters godvilje og dårlige samvittighet. Nils Oskal skriver at:

*Bildet man står igjen med er at begrunnelsen for tildelingen av bruksrettene og privilegiene i form av konsesjoner er at de er samer. Samisk bruk av land og vann forutsettes ikke å være rettighetsdannende på linje med som ellers er vanlig innenfor norsk rett. Det er viktig å fremstå som same, fordi det gir grunnlag for rettigheter til land og vann, heter det. Denne fremstillingen av rettighetsproblemet fremtrer som en statlig utvelgelsesprosess for samiskhet, eller utvelgelse av gruppen av de heldige som mottakere av retten til å bruke offentlige goder som Sstatens grunn utgjør. Dette har igjen og igjen egget til diskusjon om hvem som skal få lov til å tilhøre de utvalgte med bruksrettigheter ervervet på grunnlag av å være samer, og ikke på grunnlag av alminnelige, internrettslige prinsipper.*¹⁴⁵

Det er altså ting som tyder på at samiske rettigheter, i flere tilfeller, blir framstilt som etniske privilegier som tildeles den utvalgte samiske gruppe. Samtidig tilsløres og fordreies de reelle begrunnelsene for rettighetene. Samiske rettigheter framstår som truende og som et overgrep mot den øvrige befolkningen. Dette kan skape et ikke ubetydelig sinne og fiendtlige holdninger mot det samiske. Studien til Eva Josefsen (2006) viser at 68 prosent av samene i undersøkelsen er mer eller mindre enig i at debatten om

142 Barnekomiteen (1996) CRC/C/15/Add.52: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia, avsnitt 20.

143 Skogerbø, Eli (2003) Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten. Oslo: Gyldendal Akademiske, side 361-397.

144 Skogerbø, Eli (2003) Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten. Oslo: Gyldendal Akademiske, side 373

145 Oskal, Nils (2003) Samisk offentlighet og demokrati på norsk. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten. Oslo: Gyldendal Akademiske, side 335-336.

Finnmarksloven har ført til mer negative holdninger til samer.¹⁴⁶ Det er grunn til å tro at mange barn i de norskdominerte områdene i Nord-Norge, og spesielt Finnmark, betaler en dyr pris for denne debatten. Uansett kan man spørre seg om staten gjør nok for å «*oppmuntre massemediene til å spre informasjon og stoff som er [...] i pakt med ånden i artikkel 29*»?¹⁴⁷

Når det gjelder riksmidia skal det sies at 2008 har vært et relativt godt år for det samiske. Både TV-serien *Reinlykke* og filmen om Kautokeino-opprøret har generert mye positiv omtale av det samiske samfunn og den samiske kultur. Det er likevel en fare for at dette er mer eller mindre tilfeldig. Ingenting tyder på at riksmidia har endret holdninger og anser det samiske som mer interessant. Eli Skogerbø spekulerer på om NRK Sámi Radio og andre samiske medier er en unnskyldning for riksmidia:

*Denne satsningen (på NRK Sámi Radio) kan ha medført at andre avdelinger i NRK ikke oppfatter det som en forpliktelse å formidle samiske nyheter.*¹⁴⁸

En alternativ forklaring som Skogerbø legger fram, er at samiske saker rett og slett ikke når opp i redaksjonene sørpå. Det er rett og slett ikke lønnsomt nok i forhold til antall seere, lyttere eller lesere. Den forklaringen forsterkes av at TV2, *Aftenposten* og *Adresseavisen* (regionavis i Trøndelag) heller ikke prioriterte samiske saker.

Š nuoraid magasiidna er et samisk ungdomsblad som kommer ut fire ganger i året. Det ble for første gang gitt ut i 1993. Š bruker mest nordsamisk, men har også enkelte artikler på sørsamisk, lule-samisk og norsk.

5.4 Oppmuntre

Barnekonvensjonen retter seg, som de fleste andre menneskerettighetskonvensjoner, retter seg spesielt mot staten som pliktberer. Så også med artikkel 17. Det er opp til staten å

«*oppmuntre*» massemedia. Bestemmelsen retter seg med andre ord ikke direkte til media som pliktberere, men til staten. Dette bekreftes også av Barnekomiteen:

*The Convention on the Rights of the Child is formally addressed to Governments and does not interfere with the independence of the media; however, it does have an indirect message for media institutions: as with human rights in general, the press and other media have essential functions in promoting and protecting the fundamental rights of the child.*¹⁴⁹

Massemediene skal i sin virksomhet være kritiske og uavhengige av andre maktinnehavere og det går klart fram av Barnekomiteens analyse at artikkel 17 ikke blander seg inn i medienes sin uavhengighet. Men det ligger en indirekte beskjed til media i artikkelen. Mediene har en oppdragerrolle, i følge artikkel 17, som innebærer at de skal fremme respekt og forståelse for urfolk. Men hva skjer hvis noen gjør det stikk motsatte – altså sprer krenkende og latterliggjørende informasjon om det samiske folk? Statens forpliktelse er relativt svak, tatt i betraktning bruken av ordet å «*oppmuntre*». Det er i tillegg lite veiledning å hente fra Barnekomiteen som kan kaste lys på hvilke konkrete tiltak som bør tas for å implementere artikkel 17.¹⁵⁰ Man kan derfor spørre seg hvordan staten skal overholde denne bestemmelsen uten at mediene frivillig tilpasser seg? Mediebildet er også i rask endring og internett har skapt store omveltninger. Denne dimensjonen skaper helt nye utfordringer. Det kan nevnes at i forbindelse med artikkel 42 vektlegger Barnekomiteen betydningen av opplæring og kursing for viktige profesjoner.¹⁵¹ Kursing av journalister og redaktører kan være et viktig første steg for at media skal bli klar over sin rolle i forhold til barnekonvensjonen.

146 44.3 prosent var helt eller delvis enig, mens 23.7 prosent svarte «både/og». Se: Josefsen, Eva (2006) *Selvopplevd diskriminering blant samer i Norge*. Alta: Norut NIBR Finnmark as, side 35.

147 Se også kapittel 4.11 *Skolemiljøet*, side 29

148 Skogerbø, Eli (2003) *Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter*. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003) *Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten*. Oslo: Gyldendal Akademiske, side 372.

149 Barnekomiteen (1996) *Day of General Discussion: The Child and the Media*, side 1, avsnitt 3.

150 Detrick, Sharon (1999) *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Hague: Kluwer Law International, side 288.

151 Hodgkin, Rachel og Peter Newell (2002) *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Genève: United Nations Children's Fund, side 615.

6. Øvrige menneskerettsbestemmelser for samiske barn

Til tross for at nettopp urfolksbarn har vært gjenstand for noen av de verste statlige overgrep i nyere tid i mange deler av verden, har barn ikke fått noen framtreddende plass i menneskerettighetsinstrumenter som omhandler urfolk spesielt. Det er i hovedsak to menneskerettighetsinstrumenter utenom barnekonvensjonen som omtaler rettigheter for urfolksbarn medav relevans for samiske barn i Norge: ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FNs erklæring om urfolks rettigheter. Det kan være verdt å understreke at ILO-konvensjon nr. 169 bare gjelder for samiske barn i Norge. Sverige og Finland har ikke ratifisert konvensjonen ennå.

6.1 ILO-konvensjon nr. 169

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater har to bestemmelser som omtaler rettigheter for barn (artikkel 28 og 29). Begge disse bestemmelsene er knyttet til utdanning og opplæring. Bestemmelsene lyder som følger:

Artikkel 28

1. Barn tilhørende vedkommende folk skal, når det er praktisk mulig, lære å lese og skrive på sitt eget opprinnelige språk, eller på det språk som er mest brukt av den gruppen de hører til. Dersom dette ikke er praktisk mulig, skal ansvarlig myndighet rådføre seg med disse folk med sikte på å vedta tiltak for å oppnå denne målsettingen.
2. Det skal treffes tilfredsstillende tiltak for å sikre at disse folk har mulighet til å lære å uttrykke seg flytende på nasjonalspråket eller et av nasjonalspråkene i landet.
3. Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk.

Artikkel 29

Formidling av allmenne kunnskaper og ferdigheter som vil bidra til at barn tilhørende vedkommende folk kan delta fullt ut og på like fot både i sitt eget miljø og i nasjonal sammenheng, skal være målsettingen for utdanningen av disse folk.

Artikkel 28 handler om urfolksbarns rett til å lære sitt eget morsmål eller det språket som er mest brukt av det urfolket som de er en del av. For samiske barn i Norge betyr det at de har en rett til å lære et eller flere av de samiske språkene som er mest vanlig blant samer i Norge (nordsamisk, sørsamisk, lulesamisk eller østsamisk). Artikkel 28 presiserer også at urfolksbarn har rett til å lære et av de nasjonale språkene i landet flytende. For samiske barn i Norge betyr det at de har en rett til å lære norsk (bokmål eller nynorsk) flytende. Artikkel 29 er en generell hovedmålsetting for opplæring. Den presiserer at barna både skal lære å delta fullt ut og på like fot i sine egne samfunn og i det nasjonale samfunn. Cynthia Price Cohen (1998) oppsummerer ILO-konvensjon nr. 169 slik:

In other words, as exhibited in the language of these two articles, the aim of the ILO Convention is to protect indigenous peoples' traditional ways, while also assuring their children's future access to modern life.¹⁵²

Med unntak av den noe uheldige bruken av ordet «modern life» er det lett å være enig med Cohens sin analyse av ILO-konvensjonen. Den retter seg først og fremst mot bevaring av kulturen samtidig som den prøver å sikre barns muligheter til å delta på like fot i samfunnet for øvrig. Men man kan spørre seg om ikke ILO-konvensjonen er litt tynn på dette med barns rettigheter. Hva for eksempel med

¹⁵² Cohen, Cynthia Price (1998) International Protection of the Rights of Indigenous Children, i: Cohen, Cynthia Price (1998) Human Rights of Indigenous Peoples. New York: Transnational Publishers, side 55.

barns rett til å delta i beslutninger om sin framtid, noe som er et viktig spørsmål for mange urfolksbarn (inkludert samiske barn). Hvem skal føre videre familietradisjonene og hvem skal ta seg av gården eller reinflokken? Barns rett til deltakelse og respekt for deres synspunkter er et viktig prinsipp i barnekonvensjonen (spesielt gjennom artikkel 12). Barna blir i ILO-konvensjonen også konsekvent omtalt som en eiendom: «*barn tilhørende vedkommende folk*». Denne formuleringen reiser også spørsmål om barns egne synspunkter (i samsvar med alder og modenhet) i tilstrekkelig grad blir tatt hensyn til i ILO-konvensjon nr. 169.¹⁵³

6.2 FNs urfolkserklæring

Barn er omtalt i fem av de i alt 46 bestemmelsene i FNs erklæring om urfolks rettigheter: Artikkel 7 (barns rett til ikke å bli tvangsflyttet fra sin gruppe), artikkel 14 (utdanning), artikkel 17 (barnearbeid), artikkel 21 (sosialøkonomiske rettigheter) og artikkel 22 (om implementeringen av erklæringen som skal ta spesielt hensyn til barn og unge i tillegg til at de skal beskyttes fra diskriminering og vold). I tillegg er det i forordet en henvisning til urfolks rett til å

oppdra og utdanne sine barn i samsvar med barns rettigheter. Presiseringen i forordet om at oppdragelse og utdanning skal være «*consistent with the rights of the child*» kan tolkes som en henvisning til FNs barnekonvensjon. Det er heller ikke i FNs urfolkserklæring tatt med noen bestemmelser som sier noe om respekt for barnets rett til å bli hørt. For samiske barn er det spesielt artikkel 14 som er av relevans. Den lyder som følger:

1. *Indigenous peoples have the right to establish and control their educational systems and institutions providing education in their own languages, in a manner appropriate to their cultural methods of teaching and learning.*
2. *Indigenous individuals, particularly children, have the right to all levels and forms of education of the State without discrimination.*
3. *States shall, in conjunction with indigenous peoples, take effective measures, in order for indigenous individuals, particularly children, including those living outside their communities, to have access, when possible, to an education in their own culture and provided in their own language.*

153 Cohen, Cynthia Price (1998) *International Protection of the Rights of Indigenous Children*, I: Cohen, Cynthia Price (1998) *Human Rights of Indigenous Peoples*. New York: Transnational Publishers, side 55.

Denne bestemmelsen fastslår at urfolk har rett til å etablere og kontrollere sine egne utdanningssystemer som gir opplæring på deres eget språk og er tilpasset deres egne kulturelle pedagogiske metoder. I tillegg har barn rett til alle former for utdanning på alle nivå ellers i landet uten noen form for diskriminering. Og til slutt presiseres det tydelig at staten skal legge til rette for at urfolksbarn skal ha tilgang på utdanning om deres egen kultur og på deres eget språk, også for barn utenfor urfolks kjerneområder. Det siste punktet er spesielt viktig for samiske barn i Oslo og andre kommuner som ikke har status som forvaltningsområde for samisk språk.¹⁵⁴ Dette med at urfolk har en rett til å etablere og kontrollere sine egne utdanningssystemer i tråd med ens egne kulturelle metoder for opplæring må ses i lys av barnekonvensjonens artikkel 29 (2). Bestemmelsen slår fast at retten til å etablere egne institusjoner er en grunnleggende rett, men at disse institusjonene må følge de samme krav som er nedfelt i formålsbestemmelsene om utdanning i første avsnitt av artikkelen. Første avsnitt legger stor vekt på betydningen av mangfold og at barna skal lære respekt og forståelse for ulike kulturer og religioner.¹⁵⁵ Dette må gjelde for urfolksbarn også, selv om denne målsettingen ikke må komme på bekostning av deres egen kultur. Barnekomiteen legger også vekt på at opplæringen først og fremst må vises i praksis. En skole som bare er for én kulturell gruppe og som kontrolleres utelukkende av «ens egne» vil i liten grad kunne reflektere kulturelt mangfold i praksis.¹⁵⁶ Man kan derfor spørre seg om ikke barnekonvensjonen og FNs urfolks-

erklæring er på kollisjonskurs? Jeg mener det kommer an på hvordan man forsøker å inkludere mangfoldet. En samisk institusjon kan ikke bare være forbeholdt samer, men man må kunne si at opplæringspråket skal være på samisk. Artikkel 22 i FNs urfolks-erklæring er også av relevans for samiske barn. Den lyder som følger:

1. *Particular attention shall be paid to the rights and special needs of indigenous elders, women, youth, children and persons with disabilities in the implementation of this Declaration.*
2. *States shall take measures, in conjunction with indigenous peoples, to ensure that indigenous women and children enjoy the full protection and guarantees against all forms of violence and discrimination.*

Første del av denne bestemmelsen er prinsipp-erklæring om hvordan hele erklæringen skal implementeres og gjennomføres i praksis. Staten skal altså ta spesielt hensyn til blant annet barn og unge ved tolkning av når det tolkes hvordan bestemmelsene i erklæringen skal gjennomføres i praksis. Den andre delen pålegger staten å gjennomføre tiltak i samarbeid med urfolkene for å beskytte barn og kvinner mot alle typer vold og diskriminering. I mange samiske samfunn er alkoholmisbruk et betydelig problem. Både fysisk og psykisk vold mot barn følger ofte i kjølvannet av alkoholmissbruket. Diskriminering og vold i form av mobbing og lignende er også et vanlig problem for mange samiske barn i skolen.¹⁵⁷

154 Infra Kapittel: 3.5 Geografiske skiller, side 14

155 Infra kapittel: 4.2 – 4.7 om artikkel 29

156 Infra kapittel: 4.8 Mangfold, side 26

157 Infra kapittel 4.11 Skolemiljøet, side 29

7. Barnekonvensjonen og menneskerettighetsloven

Barnekonvensjonen ble i 2003 innkorporert i Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettsloven) § 2. Loven oppfyller kriteriene i Grunnloven § 110c og har som formål å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett (§ 1). Avsnitt tre (§ 3) presiserer de utvalgte konvensjonenes stilling i norsk rett:

Bestemmelsene i konvensjoner og protokoller som er nevnt i § 2 skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning.

Barnekonvensjonens bestemmelser skal med andre ord ved motstrid gå foran bestemmelser i annen norsk lovgivning. Man kan si at barnekonvensjonen gjennom denne loven er gitt en «*semi-konstitusjonell*» status, noe midt mellom grunnlovsbestemmelser og bestemmelser i formell lov.¹⁵⁸ Stortinget kan i prinsippet oppheve eller endre menneskerettighetsloven like enkelt som andre lover. Men det kan hevdes at det vil koste Stortinget dyrt rent politisk å oppheve eller endre loven i en retning som reduserer effekten av menneskerettighetsvernet i norsk rett.¹⁵⁹

7.1 Forrang

To sentrale stikkordene i menneskerettighetsloven er «*motstrid*» og «*gå foran*». For å ta det siste først, betyr «*gå foran*» at ved motstrid skal konvensjonens bestemmelse legges til grunn som gjeldende lov (konvensjonen har forrang). Justisdepartementet mener likevel at forrangsregelen normalt ikke vil ha betydning i rettsspørsmål. De peker for det første på at norsk lov normalt er gjennomgått ved ratifikasjon slik at lovene skal samsvare med konvensjonen. For det

andre er domstolene pålagt, gjennom det såkalte presumpsjonsprinsippet, å tolke norsk lov på en slik måte at det ikke oppstår motstrid med konvensjoner som Norge er bundet av. Og for det tredje har konvensjonene som er innkorporert i menneskerettighetsloven fått lovs kraft slik at de selv uten forrangsregelen vil gå foran, basert på vanlige norske prinsipper som benyttes for motstrid mellom lover. Ny lov går foran eldre lov og spesiell lov går foran generell lov. Det antas derfor at det rettslige primærområdet for forrangsbestemmelsen vil være i de tilfeller hvor en nyere lov måtte stride mot konvensjonsbestemmelsene.¹⁶⁰ Men selv om forrangsregelen primært gjelder for nyere lover bør man likevel huske på at norsk lov for eksempel ikke var i samsvar med ILO-konvensjon nr. 169 da den ble ratifisert. I tillegg kan Barnekomiteens tolkning av konvensjonen endre seg over tid, noe som kan føre til at det oppstår motstrid med etablerte lover eller praksis. Justiskomiteen sier blant annet dette om hvorfor menneskerettighetskonvensjoner bør innkorporeres i norsk lovgivning:

Før Noreg ratifiserer menneskerettskonvensjonar, vert det gjort ein gjennomgang av konvensjonsreglane i høve til norsk rett, og dei nødvendige tilpassingar eller atterhald vert teke. Denne prosedyren fører til at norsk rett som regel innfrir krava i menneskerettskonvensjonane som Noreg er bunde av. Det kan likevel finnast område i lovgjevinga som er blitt oversett. Det kan heller ikkje utelukkast at konvensjonsorgana si tolking av konvensjonen vert endra over tid og at dette kan føre til motstrid med ein norsk lov eller praksis.¹⁶¹

¹⁵⁸ Smith, Carsten (1999) Fra konvensjon til lov, i Mennesker og rettigheter nr. 3 1999. Oslo: Universitetsforlaget, side 272.

¹⁵⁹ Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen (2005) Rettskildelære, 5 utgave. Oslo: Universitetsforlaget, side 325

¹⁶⁰ Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 40. og se Smith, Carsten (1999) Fra konvensjon til lov, i Mennesker og rettigheter nr. 3 1999. Oslo: Universitetsforlaget, side 272.

¹⁶¹ Innst.O.nr.51 (1998-1999): Innstilling frå Justiskomiteen om lov om styrking av menneskerettane si stilling i norsk rett (menneskerettsloven), punkt nr. 5

Her bør man merke seg at justiskomiteen legger betydelig vekt på konvensjonsorganenes tolkning av konvensjonen. Det betyr at barnekomiteens uttalelser er svært viktig for tolkingen av barnekonvensjonen og spørsmålet om motstrid med norske lover. Av og til velger Stortinget bevisst å vedta en lov som er i strid med internasjonale forpliktelser. På grunn av menneskerettighetsloven kan de ikke bevisst velge å vedta en lov som er i strid med barnekonvensjonen med mindre de samtidig forandrer på menneskerettighetsloven.

7.2 Motstrid

Et sentralt og vanskelig spørsmål er hva «*motstrid*» innebærer. Begrepet i seg selv beskriver en situasjon der to lover er i konflikt med hverandre. For å fastslå om det foreligger motstrid må rettsanvender foreta en fortolkning av konvensjonsbestemmelsene og den eller de aktuelle lovbestemmelsene. Nasjonale lover følger regler for norsk rettskildelære og tolkningsprinsipper, mens barnekonvensjonens bestemmelser må i utgangspunktet må tolkes ut fra folkerettslige tolkningsprinsipper og rettskilder. Gjennom en slik tolkningsprosedyre kan ofte en tilsynelatende motstrid falle bort. Norsk lov skal også gjennom presumpsjonsprinsippet tolkes slik at det ikke oppstår motstrid. Et annet, mer kontroversielt spørsmål, er hvor langt en domstol eller regjeringen kan gå i å tolke selve konvensjonsbestemmelsen slik at den passer med loven. Et eksempel på hvordan en konvensjon kan tolkes i favør av norsk lov og ikke omvendt, kan være debatten om lovforslaget i Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Her argumenterte Justisdepartementet for at artikkel 34 i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater gir Sstaten en frihet til å gjennomføre konvensjonen på en «*fleksibel*» måte som vesentlig svekket samenes rettigheter i forhold til artikkel 14 om landrettigheter og eiendomsrett. Hans Petter Graver og Geir Ulfstein fant likevel at: «*Etter vårt syn kan likevel denne bestemmelsen ikke hjemle adgang til å fravike*

klare pålegg som følger direkte av de forskjellige bestemmelsenes ordlyd». ILO-konvensjonens artikkel 6 pålegger også regjeringen å konsultere urfolk i saker som angår dem, noe departementet heller ikke hadde gjort da de utarbeidet lovforslaget. Til slutt fant Justiskomiteen ut at de ikke kunne vedta en lov som skulle beskytte samenes rettigheter stikk i strid med Sametingets ønsker, noe som førte til at de konsulterte Sametinget og Finnmark fylkesting. På slutten var det snakk om direkte forhandlinger om lovforslaget mellom Justiskomiteen og Sametinget. Det endelige lovforslaget var derfor ikke i konflikt med ILO-konvensjon nr. 169, men eksempelet viser likevel hvor fristende det kan være for regjeringen å tolke konvensjoner (noen ganger på en tvilsom måte) i favør av loven for å unngå motstrid.

7.3 Selvkraftige bestemmelser

Før man kommer til tolkingen for å fastslå en eventuell motstrid mener Justisdepartementet at konvensjonsbestemmelsen må være såkalt selvkraftig («*self-executing*»)¹⁶² Norge har i utgangspunktet et dualistisk rettssystem som i prinsippet innebærer at ratifiserte folkerettslige bestemmelser må inkorporeres i norsk rett før de blir en del av nasjonal rett. I de stater som har et monistisk rettssystem er det slik at folkerettslige bestemmelser anses som interne rettsregler i det en konvensjon blir ratifisert. I slike monistiske stater opereres det ofte med et skille mellom såkalte selvkraftige (*self-executing*) og ikke-selvkraftige (*non-self-executing*) folkerettsbestemmelser. Det er et skille som dreier seg om en folkerettsregels egnethet og rettsanvendelse. Ikke-selvkraftige bestemmelser anses ikke som en del av intern rett i monistiske stater fordi de ikke er «*egnet*». Norge har gjennom menneskerettighetsloven åpnet for at barnekonvensjonen inngår i norsk rett på samme måte som i en monistisk stat. Dette kalles for «*sektormonisme*» eller «*delmonisme*». Menneskerettighetslovutvalget presiserer at spørsmålet om egnethet må ta utgangspunkt i norsk rett og konkluderer med at.

162 Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 40

Det er ikke gitt at konklusjonen vil falle sammen med andre lands praktisering av kriteriet «self-executing». Det kan sies at reformen prinsipielt sett innebærer at det gis skrevne regler om en bestemt type rettskilder, dvs. menneskerettighetskonvensjonene eller noen av dem. Drøftelsen må følgelig skje på bakgrunn av det norske rettskildetilbudet, som kan være forskjellig fra andre lands.¹⁶³

Utvalget lar med andre ord spørsmålet om hvordan begrepet bør anvendes være helt åpent. Det er, på det nåværende tidspunkt, heller ingen rettspraksis i Norge som berører temaet om selvkraftige bestemmelser.

7.4 Klarhetskrav

En problemstilling knyttet til selvkraftige bestemmelser er historien om klarhetskravet. I 1994 formulerte Høyesterett en generell reservasjon med krav om klarhet og entydighet.¹⁶⁴ Meningen med reservasjonen var at det skulle stilles særlige krav til klarhet og entydighet overfor de konvensjonsbestemte reglene utover det man vanligvis ville

stille til norske rettskilder.¹⁶⁵ Dette klarhetsprinsippet ble seks år senere opphevet gjennom den såkalte Bøhler-dommen.¹⁶⁶ Her anførte Høyesterett at:

Spørsmålet om det foreligger motstrid mellom en inkorporert konvensjonsbestemmelse og annen norsk rett, slik at konvensjonsbestemmelsen må gå foran, kan ikke løses ved hjelp av et generelt prinsipp, men må bero på en nærmere tolkning av de aktuelle rettsregler.¹⁶⁷

Spørsmål om eventuelt motstrid må altså løses ved en konkret tolkningsoperasjon. Gjennom en slik tolkning kan det også hende at en tilsynelatende motstrid faller bort.¹⁶⁸ Bøhler-dommens konklusjon ble bekreftet av Høyesterett i 2003 gjennom en kjennelse om gjenopptakelse av en skattesak. I denne kjennelsen forklarer Høyesterett at menneskerettighetsloven i seg selv ikke er hovedgrunnen til rettsoppfatningen fra Bøhler-dommen, men tilføyer at: «det kan nok sies at loven skapte et <klima> for større gjennomslag for konvensjonen, og derfor var

163 NOU 1993: 18 Lovgivning om menneskerettigheter, side 106

164 Rt. 1994 side 610

165 Smith, Carsten (1999) Fra konvensjon til lov, i Mennesker og rettigheter nr. 3 1999. Oslo: Universitetsforlaget, side 273

166 Rt. 2000 side 996

167 Rt. 2000 side 1007

168 Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen (2005) Rettskildelære, 5 utgave. Oslo: Universitetsforlaget, side 332.

169 Rt. 2003 side 359, avsnitt nr. 59.

viktig som tolkningsfaktor».¹⁶⁹ Det bør likevel presiseres at selv om domstolen skal tolke konvensjonene ut ifra de folkerettslige prinsippene som brukes av konvensjonsorganene, kan de ifølge Høyesterett ikke legges opp til en like dynamisk tolkning som disse. Man vil da kunne komme i fare for å gå lenger enn det som er nødvendig.¹⁷⁰ En slik reservasjonen kan tolkes som at Høyesterett har en viss ydmykhet ovenfor konvensjonsorganenes tolkningskompetanse. Her må det likevel skilles mellom de ulike konvensjonsorganene. Avgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) regnes som juridisk bindende. Anmodninger, anbefalinger eller synspunkter fra Menneskerettighetskomiteen, Komiteen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-komiteen) og barnekomiteen er på den annen side ikke juridisk bindende. Høyesterett fastslo i den såkalte Dar-dommen (Rt 2008, side 513) at Torturkomiteens synspunkter ikke er juridisk bindende. Dommer Bruzelius forklarer at:

Partene er enig om at Torturkomitéens avgjørelser ikke er folkerettslig bindende, og det samme standpunkt framgår av offentlige dokumenter og hvor konvensjonen er behandlet. [...] Det er ikke noe i torturkonvensjonens tekst som underbygger at midlertidige anmodninger skulle være folkerettslig bindende. Slike anmodninger omtales ikke i det hele tatt i konvensjonen, og uttalelser fra komitéen i individklagesaker er som nevnt ikke folkerettslig bindende. [...] Jeg er etter dette kommet til at Norge ikke var folkerettslig forpliktet til å etterkomme Torturkomitéens anmodning om midlertidig beskyttelse av A.

Uttalelser fra barnekomiteen kan sammenlignes med Torturkomiteen. Torturkonvensjonen er likevel ikke innkorporert i menneskerettsloven med forrang framfor annen norsk lovgivning. Dar-dommen var dessuten en ren prinsippdom der spørsmålet var om Torturkomiteens synspunkter i prinsippet er juridisk bindende. Høyesterett tok ikke stilling

til om Torturkomiteen «*tok feil*» i forhold til en konkret bestemmelse i konvensjonen. Høyesterett forsøkte ikke å tolke torturkonvensjonen i strid med Torturkomiteens synspunkter. Tvert imot uttaler Bruzelius at:

*Det er likevel grunn til å tilføye at den norske holdningen er at slike anmodninger skal tillegges stor vekt, og at de i utgangspunktet vil bli etterkommet så langt dette er mulig.*¹⁷¹

Torturkomiteens synspunkter skal med andre ord etterkommes så langt det er mulig. De norske domstolene må ta utgangspunkt i folkerettslige prinsipper og regler for tolkning av barnekonvensjonen. Uttalelser fra Barnekomiteen skal tillegges stor vekt og har stor betydning ved tolkningen av konvensjonen. Det skal mye til for en domstol å tolke en konvensjon direkte i strid med en klar og relevant uttalelse fra Barnekomiteen. Barnekonvensjonen er i tillegg en del av norsk lov, med forrang. Ifølge Carsten Smith har den en såkalt «*semi-konstitusjonell eller halv-konstitusjonell status*», noe midt mellom grunnlovsbestemmelser og formell lov.¹⁷² I prinsippet er ikke uttalelsene fra Barnekomiteen bindende, men i praksis har nok noen typer uttalelser en tilnærmet bindende karakter. Det kommer an på hvor klar og relevant uttalelsen er, om den blir rettet direkte mot Norge, om den blir opprettholdt på tross motargumenter fra statens side og om den er gitt av en enstemmig komité.¹⁷³

170 Rt. 2000 side 1008.

171 Rt. 2008 side 513

172 Smith, Carsten (1999) Fra konvensjon til lov, i Mennesker og rettigheter nr. 3 1999. Oslo: Universitetsforlaget, side 272. Se også Smith, Carsten (2002) Fra menneskerettslov til grunnlovsfesting av menneskerettigheter. Oslo: Juristkontakt 2002 nr. 5, side 32.

173 Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), side 67-70

8. Tolkningskilder

Det er i utgangspunktet ingen matematisk formel for tolkning av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner. Jeg vil derfor bare forsøke å gi en ide om hvilke kilder som er vanlig å bruke i en fortolkning av barnekonvensjonen. Fortolkning av barnekonvensjonens bestemmelser baserer seg i hovedsak på følgende kilder:

Wien-konvensjonen om traktatrett 23. mai 1968

Barnekomiteens generelle kommentarer

Barnekomiteens generelle diskusjoner

Barnekomiteens kommentarer til Norges rapporter

Barnekomiteens kommentarer til andre lands rapporter

Bestemmelser i andre konvensjoner

Ekspertorganers tolkningsuttalelser for andre konvensjoner

Barnekonvensjonen har ingen individuelle klagemekanismer, noe som kunne vært en svært nyttig tolkningskilde og ikke minst styrket beskyttelsen av rettighetene. Men en slik klagemekanisme vil, ifølge Lucy Smith, være forbeholdt de barn som har ressurssterke foreldre, mens de barna som lider mest sjelden vil kunne føre sin sak helt opp til FN.¹⁷⁴

8.1 Wien-konvensjonen om traktatrett

Det naturlige utgangspunkt for tolkningen av konvensjonsbestemmelsene er Wienkonvensjonen om traktatrett 23. mai 1969. Norge har ikke ratifisert konvensjonen, men ifølge Justisdepartementet er det «*antatt at prinsippene i det vesentlige kodifiserer gjeldende ulovfestet folkerett*» (internasjonal sedvanerett).¹⁷⁵

Article 31

General rule of interpretation

1. *A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose.*
2. *The context for the purpose of the interpretation of a treaty shall comprise, in addition to the text, including its preamble and annexes:*
 - a) *any agreement relating to the treaty which was made between all the parties in connection with the conclusion of the treaty;*
 - b) *any instrument which was made by one or more parties in connection with the conclusion of the treaty and accepted by the other parties as an instrument related to the treaty.*
3. *There shall be taken into account, together with the context:*
 - a) *any subsequent agreement between the parties regarding the interpretation of the treaty or the application of its provisions;*
 - b) *any subsequent practice in the application of the treaty which establishes the agreement of the parties regarding its interpretation;*
 - c) *any relevant rules of international law applicable in the relations between the parties.*
4. *A special meaning shall be given to a term if it is established that the parties so intended.*

Artikkel 31 kodifiserer hovedprinsippene for hvordan internasjonale konvensjoner skal tolkes. Bestemmelsene i konvensjoner skal blant annet tolkes i «*god vilje*» og i samsvar med den «*vanlige meningen av begrepene*» eller den vanlige forståelsen av ordlyden.

¹⁷⁴ Smith, Lucy (2003) Human rights for children. I: Bergsmo, Morten (2003) Human Rights and Criminal Justice for the Down-trodden: Essays in Honour of Asbjørn Eide. Leiden: Brill Academic Publisher, side 743. Se også: Smith, Lucy (2008) FNs konvensjon om barns rettigheter. I: Høstmæling, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (2008) Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge. Oslo: Universitetsforlaget, side 21-22

¹⁷⁵ Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 66.

Meningen må også ses i sammenheng med konvensjonen som helhet (inkludert forord og eventuelle tillegg) og i lys av konvensjonens formål og målsetting.¹⁷⁶ Man kan ikke ta utgangspunkt i en nasjonal forståelse av begrepene i konvensjonen, men må forholde seg til den meningen begrepene har i folkeretten.¹⁷⁷ Alle instrumenter som er knyttet til konvensjonen (som for eksempel Barnekomiteens kommentarer) skal regnes som en del av konteksten som konvensjonen skal tolkes i lys av. I tillegg kan alle andre internasjonale avtaler og konvensjoner som Norge er bundet anvendes ved tolkningen av konvensjonen. Når det gjelder forarbeider til konvensjonen har disse, i motsetning til forklaring av norske lover, bare en subsidiær status som tolkningskilde i folkeretten. Artikkel 32 forklarer reglene for dette:

Article 32

*Supplementary means of interpretation
Recourse may be had to supplementary
means of interpretation, including the preparatory work of the treaty and the circumstances of its conclusion, in order to confirm the meaning resulting from the application of article 31, or to determine the meaning when the interpretation according to article 31:*

(a) leaves the meaning ambiguous or obscure; or

(b) leads to a result which is manifestly absurd or unreasonable.

Konvensjoner skal også tolkes med utgangspunkt i originalspråkene (art. 33). I barnekonvensjonens tilfelle er det engelsk eller fransk. Dette er viktig i og med at barnekonvensjonens henvisning til urfolk ofte blir oversatt feil i de norske oversettelsene. «Persons of indigenous origine» oversettes ofte til «personer som tilhører en urbefolkning». En befolkning er ikke det samme som et folk (urfolk) og har ikke de samme rettighetene.¹⁷⁸

8.2 Generelle kommentarer og generelle diskusjoner

Barnekomiteen er gjennom artikkel 45 gitt kompetanse til å utvikle såkalte generelle anbefalinger (populært kalt generelle kommentarer). Kommentarene utdyper, presiserer, avgrenser og forklarer de enkelte bestemmelsene i konvensjonen, og ofte også sammenhengen mellom ulike bestemmelser i konvensjonen og andre konvensjoner. De generelle kommentarene er basert på den erfaring komiteen får gjennom statsrapporter, skyggerapporter og rapporter fra UNICEF og andre internasjonale organer eller eksperter om barns situasjon, i tillegg til undersøkelser som generalsekretærens kontor eventuelt har gjennomført for komiteen. Kommentarene gjenspeiler internasjonal praksis på området og komiteens autoritative tolkning av konvensjonen. Kommentarene distribueres vidt og anvendes av komiteen selv, internasjonale organisasjoner, stater, NGOer og enkeltindivider. Den praktiske betydningen av kommentarene er så stor at de igjen kan danne grunnlag for folkerettslig bindende sedvane.¹⁷⁹ Justisdepartementet sier dette om de generelle kommentarene:

Disse kommentarene må for de spørsmål de behandler, antakelig tillegges betydelig vekt i en rent folkerettslig sammenheng. Deres betydning i en sak for en norsk domstol vil i noen grad variere med hvor klar den aktuelle uttalelsen er, og om saken under pådømmelse fremviser særtrekk i forhold til de situasjoner som kommentaren antas å ha for øye.¹⁸⁰

Klarhet og relevans ser ut til å være de viktigste stikkordene for å bedømme hvor mye vekt man skal tillegge en generell kommentar. I tillegg er det verdt å merke seg at Justiskomiteen legger stor vekt på konvensjonsorganene sin tolkning av konvensjonen som en begrunnelse for menneskerettighetsloven og ved bedømmelse av en eventuell motstrid:

Det kan heller ikke utelukkast at konven-

¹⁷⁶ Brownlie, Ian (2003) Principles of Public International Law, sixth edition, side 604

¹⁷⁷ Brownlie, Ian (2003) Principles of Public International Law, sixth edition, side 604.

¹⁷⁸ Se debatten om begrepet i kapittel 5.1 Historien om artikkel 17, side 33

¹⁷⁹ Høstmæling, Njål (2003) Internasjonale menneskerettigheter. Oslo: Universitetsforlaget, side 366

¹⁸⁰ Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 68.

sjonsorgana si tolking av konvensjonen vert endra over tid og at dette kan føre til motstrid med ein norsk lov eller praksis.¹⁸¹

En formulering i en generell kommentar som er klar og relevant i forhold til konvensjonen skal altså vektlegges som grunnlag nok for forrang framfor annen norsk lovgivning.

I tillegg til generelle kommentarer har også barnekomiteen konklusjoner fra såkalte «generelle diskusjoner» (general discussions). Disse generelle diskusjonene fokuserer som regel på ulike temaer. Konklusjonene fra disse generelle diskusjonsdagene oppsummerer det viktigste fra diskusjonene, men har ikke samme status som en generell kommentar. Det kan brukes som en indikasjon på hvordan konvensjonen kan tolkes, men det er ikke en autoritativ tolkning av konvensjonen på samme måte som de generelle kommentarene.

8.3 Barnekomiteens kommentarer til Norges rapporter

Etter at Norge har sendt inn sin periodiske rapport til Barnekomiteen utarbeider komiteen noen uttalelser med både oppmuntrende og kritiske kommentarer. På basis av disse kommentarene får norske myndigheter anledning til å svare på kritikken og eventuelt forsvare seg. Justisdepartementet sier dette om hvor stor vekt slike kommentarer skal ha:

Det er vanskelig å si noe generelt om hvilken betydning uttalelser som kommer i forbindelse med gjennomgang av rapporter skal ha. Uttalelser fra den samlede komité må i utgangspunktet tillegges betydelig vekt hvis den faller som svar på en norsk rapport. Men man må ta i betraktning at slike uttalelser kan være basert på begrenset forståelse om hvordan de aktuelle norske rettsregler fungerer, siden uttalelsene ofte ikke tar utgangspunkt i konkrete hendelser, men i komiteens forståelse av den norske regelen. For øvrig vil vekten avhenge av

hvor klar uttalelsen er, og om den blir fastholdt på tross av eventuelle motargumenter fra statens side.¹⁸²

Man kan med andre ord si at en uttalelse som kommer fra en samlet komité, som er klar og tydelig og som fastholdes på tross av eventuelle motargumenter fra staten, må tillegges betydelig vekt.

8.4 Barnekomiteens kommentarer til andre lands rapporter

Hvis en uttalelse er kommet i forbindelse med gjennomgang av andre lands rapporter må en legge vekt på om uttalelsen gjelder forhold som er direkte sammenlignbare med lignende forhold her i Norge og hvor klar uttalelsen er.¹⁸³ Kontraherende staters praksis vil også være en relevant rettskildefaktor ved tolkningen.¹⁸⁴ Mange staters praksis kan etablere prinsipper for folkerettslig sedvane rett, såfremt ikke barnekomiteen kommer med en annen tolkning.¹⁸⁵ Forskjellig praksis blant mange stater kan også ha betydning for tolkningen i og med at det kan implisere at staten har en økt skjønnsmargin, noe som kan innebære at norsk rettspraksis kan få betydning for tolkningen (se mer om det nedenfor, kapittel 8.6).

8.5 Bestemmelser i andre konvensjoner

Bestemmelser i andre konvensjoner og erklæringer kan ha stor betydning for tolkningen av bestemmelser i barnekonvensjonen. Patrick Thornberry skriver for eksempel at:

The minority rights elements adapted from Article 27 of the ICCPR can be interpreted, mutatis mutandis, to apply to Article 30 [i barnekonvensjonen].¹⁸⁶

Det følger av Wien-konvensjonens artikkel 31.1(c) at tolkningen av traktater skal ta hensyn til konteksten som en traktat er del av,

181 Innst.O.nr.51 (1998-1999): Innstilling frå justiskomiteen om lov om styrking av menneskerettane si stilling i norsk rett (menneskerettsloven), punkt nr. 5

182 Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 68.

183 Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 69.

184 Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 67

185 Malanczuk, Peter (1997): Akerhurst's Modern Introduction to International Law (syvende versjon). London: Routledge, side 39

186 Thornberry, Patrick (2002): Indigenous Peoples and Human Rights. Manchester: Manchester University Press, side 236.

inkludert: «*any relevant rules of international law applicable in the relations between the parties.*» Enhver relevant folkerettslig regel som Norge er bundet av, enten gjennom ratifikasjon eller som følge av internasjonal sedvanerett, er derfor en viktig del av den konteksten barnekonvensjonen skal tolkes i. I tillegg bør det nevnes at internasjonale menneskerettigheter skal, ifølge Verdenskonferansen om menneskerettigheter, være: «*universal, indivisible and interdependent and interrelated*». ¹⁸⁷ Og ifølge FNs erklæring om retten til utvikling står det også i artikkel 6 at: «*All human rights and fundamental freedoms are indivisible and interdependent*». Man kan derfor ikke se på barnekonvensjonen som en løsrevet og uavhengig konvensjon som står alene. Den må ses i sammenheng og i kontekst med andre menneskerettighetsinstrumenter og internasjonal lov. ¹⁸⁸ Dette prinsippet reflekteres også i selve Barnekonvensjonen gjennom artikkel 29 om formålet med utdanning. Barnekomiteen forklarer at artikkel 29 (1) reflekterer:

[...] the vital role of appropriate educational opportunities in the promotion of all other human rights and the understanding of their indivisibility. A child's capacity to participate fully and responsibly in a free society can be impaired or undermined not only by outright denial of access to education but also by a failure to promote an understanding of the values recognized in this article. ¹⁸⁹

Barn har med andre ord rett til å leve i et samfunn som respekterer alle menneskerettigheter og deres gjensidige avhengighet. Barnekomiteen legger også stor vekt på at opplæringen av barn, inkludert menneskerettighetsutdanningen, ikke skal bare gjenspeiles i tekstbøkene, men må også gjenspeiles i det samfunnet de lever i. ¹⁹⁰

Ved tolkning av andre konvensjoners betydning for barnekonvensjonen må det tas hensyn til hvor godt de er inkorporert i det norske rettsvesenet og hvor stor vekt konvensjonene har i forhold til internasjonal sedvanerett. Det siste gjelder også for internasjonale erklæringer og handlingsplaner. De viktigste folkerettslige menneskerettighetsinstrumentene er de konvensjonene og protokollene som er inkorporert i menneskerettighetsloven på samme trinnhøyde som barnekonvensjonen (EMK, ØSK og SP). Altså mellom Grunnloven og øvrige nasjonale lover. Neste trinnhøyde er de konvensjonene som er inkorporert i norsk lov og gjelder på lik linje med annen formell lov uten å ha forrang. Dette gjelder for FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering (rasediskrimineringskonvensjonen) og Konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner (kvinnediskrimineringskonvensjonen). Etter dette kommer de konvensjoner som er ratifisert, men ikke inkorporert fullt ut i rettssystemet. Her vil den rettskildemessige vektleggingen av konvensjonene avhenge av både nasjonal lovgivning og kriterier for internasjonal sedvanerett. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk vil for eksempel kunne tillegges vekt nasjonalt i og med at Grunnloven § 110a henviser direkte til Norges forpliktelser overfor samene (det eneste urfolket i Norge). ¹⁹¹ Samtidig er konvensjonen bare ratifisert av 19 land, noe som er en indikasjon på relativt liten vekt internasjonalt. Men i og med at barnekomiteen henviser direkte til konvensjonen i enkelte spørsmål (som for eksempel landrettigheter) får konvensjonen større vekt i enkelte spørsmål. Antall internasjonale instrumenter som henviser til konvensjonen og tyngden på disse må også tas med i betraktning når man måler vekten av en internasjonal menneskerettighetskonvensjon. ¹⁹² Det vil også være av stor betydning hvor relevant og klar bestemmelsene i andre

¹⁸⁷ Vienna Declaration and Programme of Action (Vienna, 14-25 June 1993), artikkel 5.

¹⁸⁸ For en grundig gjennomgang av prinsippene om menneskerettighetenes gjensidige avhengighet: Eide, Asbjørn (2007) *Interdependence and Indivisibility of Human Rights*, i: Donders, Yvonne and Vladimir Volodin (2007) *Human Rights in Education, Science and Culture*. Paris: UNESCO Publishing, side 11-51.

¹⁸⁹ Barnekomiteen (17. april 2001) CRC/GC/2001/1: General Comment No. 1 The Aims of Education: Article 29 (1), avsnitt 14.

¹⁹⁰ Barnekomiteen (17. april 2001) CRC/GC/2001/1: General Comment No. 1 The Aims of Education: Article 29 (1), avsnitt 19.

¹⁹¹ Mer utfyllende om ILO-konvensjonens tyngde i norsk lov: Skogvang, Susann Funderud (2002): *Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid*, Oslo: Universitetsforlaget, side 58-61.

¹⁹² Mer om internasjonal sedvanerett i: Malanczuk, Peter (1997) *Akerhurst's Modern Introduction to International Law* (syvende versjon). London: Routledge, side 39-41. Og Høstmæling, Njål (2003) *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget, side 94-98.

konvensjoner og erklæringer er for tolkningen av barnekonvensjonen. Når det gjelder andre ekspertorganers uttalelser vil man måtte vurdere disse opp mot både relevans, klarhet og de nevnte kriteriene for vurdering av juridisk tyngde til den konvensjonen ekspertorganet overvåker. I tillegg er det viktig hvilken kompetanse ekspertorganet har i forhold til tema. Er det for eksempel snakk om et tema angående ikke-diskriminering vil Rasediskriminerings-komiteens uttalelser ha stor vekt både på grunn av komiteens relevante kompetanse og rasediskrimineringskonvensjonens vekt både i nasjonal rett og internasjonalt.

8.6 Norsk rettspraksis

Barnekonvensjonens bestemmelser må i utgangspunktet tolkes ut fra folkerettslige tolkningsprinsipper og rettskildelære. Men hvis det er store variasjoner i forhold til hvordan medlemslandene praktiserer en bestemmelse i konvensjonen åpner det for at staten har en viss skjønnsmargin (såkalt «*margin of appreciation*»). I slike tilfeller vil norske rettskilder til en viss grad kunne anvendes. Fortolkninger basert på norske rettskilder (forarbeider, rettspraksis og så videre) må likevel vike hvis Barnekomiteen kommer med en senere uttalelse som viser noe annet.¹⁹³

193 Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven), side 70-71.

Oppsummering

FNs barnekonvensjon har en betydelig tyngde både i folkeretten og i norsk rett. Det er den eneste av FN's kjernekonvensjoner som nevner urfolk. Det er flere bestemmelser i konvensjonen som er relevante for samiske barn, men i denne utredningen har jeg først og fremst konsentrert meg om de bestemmelsene som nevner urfolk spesifikt. Artikkel 30 er den mest generelle bestemmelsen som gir spesifikt vern for urfolk. Den avstammer fra SP artikkel 27 og anfører at urfolk barn ikke skal nektes retten til kultur, språk eller religion. Selv om bestemmelsen er negativt formulert må staten gjennomføre positive tiltak for å beskytte samiske barns rett til sin kultur og sitt språk. Grunnlovens § 100a er formulert positivt. Den bygger i likhet med artikkel 30 direkte på SP art. 27. Da forhandlingene om artikkel 30 pågikk, var det noen stater som insisterte på å fjerne en setning om at urfolksbarn skulle få opplæring på sitt eget språk. Det ville være alt for kostnadskrevede, mente de. Men til tross for dette, fastslår barnekomiteen at artikkel 30 gir urfolksbarn rett til å lære sitt morsmål. Rettigheten bekreftes også av artikkel 28 i ILO-konvensjon nr. 169 og artikkel 14 i FN's urfolks-erklæring. Detaljene i språkrettighetene for samiske barn er beskrevet i opplæringslovens kapittel seks. Rettighetene er til dels knyttet til visse geografiske områder. I Norge har samiske barn som bor innenfor forvaltningsområdene for samisk språk en sterkere rett til å få opplæring på samisk enn de som bor utenfor. Men alle samiske barn har rett til opplæring i samisk uansett hvor de bor i landet. Erfaringene så langt tyder likevel på at det for mange barn er problematisk å benytte seg av sine rettigheter. Spesielt for de som bor utenfor de samiske forvaltningsområdene. Artikkel 30 er også knyttet til landrettigheter i og med at samisk kultur (i likhet med andre urfolkskulturer) er avhengig av bruken av ressurser. Uten rettigheter til disse ressursene

nektes samiske barn retten til vesentlige aspekter ved sin kultur. Kartleggingen av rettighetene til bruks- og eiendomsrett er nå i ferd med å etableres rent juridisk i norsk lov. Men selve kartleggingen er ennå ikke kommet i gang ordentlig. Artikkel 30 forutsetter også at Sametinget blir konsultert i forhold til hvordan samiske barn skal sikres retten til sitt språk og sin kultur. I den forbindelse er det viktig at Sametinget gir barn og unge anledning til å ytre sine synspunkter og viser tilbørlig respekt for disse.

Artikkel 29 (1) handler i det vesentlige om formålet med utdanning. Bestemmelsen er ikke formulert som en rettighet i seg selv, men utbroderer grunnleggende formålsbestemmelser om målsettingene for opplæring av barn. Disse formålsbestemmelsene for utdanning ble formulert av FN allerede i 1948 gjennom Verdenserklæringens artikkel 26. Barnekonvensjonen introduserte og etablerte målet om at utdanning skal gi barn forståelse for urfolk som en spesifikk del av dette grunnprinsippet. Formålsbestemmelsene, som av og til betegnes som menneskerettighetsutdanning, er etablert gjennom en rekke konvensjoner og erklæringer som et uttrykk for verdens konsensus om hvilke minimumskrav utdanningen av barn skal være styrt av. Ikke-diskriminering er et fundament for alle menneskerettigheter. Prinsippet er meislet inn i konstitusjonen til FN (FN-pakten) som den eneste spesifiseringen på hva begrepet menneskerettigheter skal innebære. Utdanningssystemet skal både kvitte seg selv totalt med alle typer diskriminering mot samiske barn og i tillegg innta en ledende rolle i kampen mot fordommer og diskriminering i samfunnet. Et av hovedmålene med utdanning må være å bekjempe fordommer. Men det er ikke uten videre en lett jobb. Hvis det gjøres på feil måte kan man gjøre situasjonen enda verre. Barnekomiteen sier ikke så mye om hvordan målene i artikkel 29 (1) skal

gjennomføres, men en ting er komiteen tydelig på – nemlig historieundervisningen. Historieundervisningen må formidle hvordan fordommer og diskriminering har vært praktisert i barnas egne lokalsamfunn. Komiteen presiserer, med en nærmest ironisk indignasjon, at rasisme er ikke er noe som bare gjelder «*andre land*». Her følger det at alle barn i Norge må lære om fornorskningen spesielt. Men verken opplæringsloven eller læreplanene nevner fornorskningshistorien med ett ord. Et annet fundament i artikkel 29 (1), som er beslektet med ikke-diskriminering, er respekten for mangfold. Mangfold er en hjørnestein i formålet med utdanning. Det fordrer at barna lærer respekt og forståelse både for sin egen kultur og for andres. Men målene om ikke-diskriminering og mangfold har ikke mye å si i hendene på lærere som mangler nødvendig kunnskap, holdning, motivasjon og opplæring. Barnekomiteen legger derfor stor vekt på lærerutdanningen og etterutdanning av lærere som en forutsetning for gjennomføringen av konvensjonen. Barnekomiteen legger også betydelig vekt på at teoretisk undervisning ikke er tilfredsstillende. Undervisningsmetodene og praksis må samsvare med idealene. Det må også skolemiljøet og hele det administrative apparat. I tillegg peker Barnekomiteen på at opplæringen

av barn ikke bare er et ansvar for skolene, men at hele lokalsamfunnet, inkludert media har et ansvar i forhold til idealene reflektert i artikkel 29 (1). Her er det varierende praksis rundt omkring i landet med hensyn til det samiske. En utredning gjort av Sametinget viser at mange samiske barn mobbes og støtes ut på grunn av sin samiskhet. I tillegg får de signaler om at det samiske ikke er like bra som det norske. Utredningen viser også at mange foreldre sliter i møte med kommuner og skoleledelse. De må ofte krangle med kommunen for at barna skal få den samiskundervisningen de har krav på.

Artikkel 17 retter seg spesielt mot massemedia. Dette var den første bestemmelsen som inkluderte urfolksbegrepet spesifikt. Bestemmelsen pålegger regjeringen å oppfordre massemedia til å ta hensyn til urfolksbarns lingvistiske behov. Her har norske medier en jobb å gjøre i forhold til samisk språk. Kanskje spesielt Radio Norge, som i sender samiske nyheter klokken halv ett om natten. Men også samiske medier må ha et øye til? (må utvikle et gjennomtenkt forhold til?) alle samiske barns lingvistiske behov. Det er ikke alle som snakker nordsamisk og et stort antall samiske barn snakker faktisk ikke samisk i det hele tatt. Massemedia skal også ifølge artikkel 17 spre informasjon som

er av «*sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29*». Kampen mot rasisme og fordommer i utdanningen vil ha liten effekt om ikke massemedia tar sin del av ansvaret. Denne ånden pålegger massemedia å bekjempe fordommer og rasisme i likhet med skolen og samfunnet for øvrig. Men en studie gjort av Eli Skogerbø (2003) tegner et dystert bilde av de norske massemediene i Finnmark og gir strykkarakter til riksmidlene og regionale medier i Troms og Nordland. Det er lite som tyder på at det samiske er en naturlig del av det norske samfunn. I Finnmark er det en levende debatt om samiske rettigheter, men det sakelige grunnlaget for rettighetene tilsføres og forvrenses. Bildet man sitter igjen med er at rettighetene er «*tildelt*» på etnisk grunnlag til et utvalg av heldige samer. Studien til Skogerbø viste også at debatten om samiske spørsmål i riksdekkende medier er mer eller mindre fraværende. Og da det en sjelden gang var noe, framstod det samiske enten som noe eksotisk eller som en minoritet i konflikt med det norske samfunnet. I 2008 har vi hatt TV-serien «*Reinlykke*» og filmen «*Kautokeino-opprøret*». Kanskje er det grunn til å håpe at interessen for det samiske vil øke? Men som tidligere journalist i NRK Østlandssendingen tviler jeg på det. Artikkel 17 pålegger staten å «*oppmuntre*» massemedia til å følge innholdet i bestemmelsen. En oppmuntring er en ganske svak form for press. Men regjeringen kan i det minste, som et første tiltak, gjennomføre tiltak for å gi informasjon om bestemmelsen. I tillegg bør det gis tilbud om kurs og seminarer om menneskerettigheter og grunnleggende rettigheter knyttet til bruken av ressurser i Nord-Norge og spesielt i Finnmark.

Barnekonvensjonen er ikke det eneste menneskerettighetsdokumentet som omtaler rettigheter for urfolksbarn. Også ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk og FNs erklæring om urfolks rettigheter omtaler rettigheter for barn. Men tatt i betraktning de omfattende overgrepene som er begått mot nettopp urfolksbarn rundt omkring i verden skulle man kanskje tro at barns rettigheter var et prioritert tema i disse to instrumentene. ILO-konvensjon nr. 169 omtaler bare barn i to av sine 44 bestemmelser.

Her vektlegges språkundervisningen spesielt. I tillegg presiseres det at barna både skal lære om sin egen kultur og språk og om samfunnet for øvrig. FNs urfolkserklæring omtaler barn litt oftere enn ILO-konvensjonen. Men det er spesielt artikkel 14 som er av relevans for samiske barn. Den vektlegger blant annet at urfolksbarn har rett til opplæring om deres egen kultur og på deres eget språk uavhengig av geografisk bosetting. Det er en viktig bestemmelse for alle samiske barn som bor utenfor forvaltningsområdene for samisk språk. Artikkel 14 vektlegger også at urfolk har rett til å etablere og kontrollere sine egne utdanningsinstitusjoner som er tilpasset deres egen kultur. Denne bestemmelsen kan oppfattes som om den er i konflikt med barnekonvensjonens bestemmelser om respekt for mangfold og Barnekomiteens klare oppfordring om at hele skolemiljøet må reflektere denne respekten i praksis? Det er likevel ingen konflikt så lenge urfolksorganisasjonene oppfyller kravene til artikkel 29 (1), inkludert målet om å utvikle respekt for mangfold.

På slutten av denne utgaven av Gáldu Čála har jeg inkludert et kapittel om menneskerettighetsloven. Det er fordi barnekonvensjonen innenfor det norske rettsvesen er gitt den høyeste rang innenfor det norske rettsvesen som Norge har for internasjonale menneskerettigheter. Den er inkorporert på en slik måte at dens bestemmelser ved motstrid skal gå foran annen norsk lovgivning. For å fastslå om det er motstrid må det foretas en tolkningsoperasjon av både barnekonvensjonen og norske lover. For tolkningen av barnekonvensjonen er Barnekomiteens generelle kommentarer, generelle diskusjoner og rapporter både til Norge og andre land viktig for tolkningen. Generelt kan man si at relevansen og klarheten i Barnekomiteens uttalelser er kriterier for hvor stor vekt de får. I tillegg til Barnekomiteens uttalelser er andre konvensjoner og erklæringer også viktig for tolkningen. Vekten av disse må vurderes i forhold til prinsippene for internasjonal sedvanerett og hvor godt de er inkorporert i norsk lov.

Litteratur

- Alfredsson, Gudmundur (2001): *The Right to Human Rights Education*, i: Eide, Asbjørn, Catarina Krause og Allan Rosas (2001): *Economic, Social and Cultural Rights: A Textbook*, syvende versjon. Hague: Kluwer Law International
- Alfredsson, Gudmundur og Asbjørn Eide (1999): *The Universal Declaration on Human Rights: A Common Standard of Achievement*. Hague: Kluwer Law International
- Alston, Philip (1994): *The Best Interests Principle: Towards a Reconciliation of Culture and Human Rights*, i: Alston Philip (1994) *The Best Interest of the Child: Reconciling Culture and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press
- Arajärvi, Pentti (1999): Artikkel 26, i: Alfredsson, Gudmundur og Asbjørn Eide (1999): *The Universal Declaration on Human Rights: A Common Standard of Achievement*. Hague: Kluwer Law International
- Bull, Kirsti Strøm (2007): *Finnmarksloven – Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmark*. Publisert i *Lov og Rett: Norsk juridisk tidsskrift vol. 46, 9*. Oslo: Universitetsforlaget
- Brownlie, Ian (2003): *Principles of Public International Law*, sjettede utgave
- Cohen, Cynthia Price (1998): *International Protection of the Rights of Indigenous Children*, I: Cohen, Cynthia Price (1998): *Human Rights of Indigenous Peoples*. New York: Transnational Publishers
- Detrick, Sharon. Jaap Doek og Nigel Cantwell (1992): *United Nations Convention on The Rights of the Child: A Guide to the «Travaux Préparatoires»*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher
- Detrick, Sharon (1999): *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Hague: Martinus Nijhoff Publisher
- Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen (2005): *Rettskildelære*, 5 utgave. Oslo: Universitetsforlaget
- Eide, Asbjørn (2007): *Interdependence and Indivisibility of Human Rights*, i: Donders, Yvonne and Vladimir Volodin (2007): *Human Rights in Education, Science and Culture*. Paris: UNESCO Publishing
- Eide, Asbjørn (1999): *The Non-Inclusion of Minority Rights: Resolution 217C (III)*, i: Alfredsson, Gudmundur og Asbjørn Eide (1999): *The Universal Declaration on Human Rights: A Common Standard of Achievement*. Hague: Kluwer Law International
- Eide, Asbjørn (1998): *Multicultural Education and Group Accommodation in the Light of Minority Rights*: I Åkermark, Sia Spilopoulou (1998): *Human rights Education: Achievements and Challenges*. Åbo: Institute for Human Rights at Åbo Academy University
- Flowers, Nancy & David A. Shiman (1997): *Teacher Education and the Human Rights Vision*. I Andreopoulos, Georg J. & Richard Pierre Claud (1997): *Human Rights Education for the Twenty-First Century*. Philadelphia: university of Pennsylvania Press
- Freire, Paulo (1970): *Pedagogy of the*

- Oppressed*. Oversatt av Myra Bergman Ramos. New York: Seabury Press
- Hodgkin, Rachel og Peter Newell (2002): *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Genève: United Nations Children's Fund
- Høstmæling, Njål (2003): *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget
- Josefsen, Eva (2006): *Selvopplevd diskriminering blant samer i Norge*. Alta: Norut NIBR Finnmark as
- Kirkøen, Christel (2005): *Norsk Lovkommentar: 3. juni 2005 nr. 33 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)*: Norsk Lovkommentar: 3. juni 2005 nr. 33
- Kymlicka, Will (2003): *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press
- Lile, Hadi Khosravi (2001): *Education for Peace in Northern Ireland: Featuring Citizenship Education as a new response to the conflict*. Derry: Masters dissertation. University of Ulster Magee College
- Lile, Hadi (2008): *Barn av minoriteter og urfolk*. I Høstmæling, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (2008): *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Malanczuk, Peter (1997): *Akerhurst's Modern Introduction to International Law* (syvende versjon). London: Routledge
- Minde, Henry (2005): *Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger*. Kautokeino: Gáldu Čála - Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005
- Moscovici, S. and Zavalloni, M. (1969): *The group as a polarizer of attitudes*. I Journal of Personality and Social Psychology. Volum 12, utgave nr. 2
- Nowak, Manfred (2005): *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition*. Strasbourg: Norbert Paul Engel
- Oskal, Nils (2003): *Samisk offentlighet og demokrati på norsk*. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003): *Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Rosenthal, Robert og Lenore Jacobson (1993): *Self-Fulfilling Prophecies in the Classroom: Teachers' Expectations as Unintended Determinants of Pupils' Intellectual Competence*, i: Arson, Elliot and Anthony R. Pratkanis (1993): *Social Psychology Volume I*. New York: New York University Press
- Skogvang, Susann Funderud (2002): *Same rett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid*, Oslo: Universitetsforlaget
- Skogly, Sigrun (1999): *Article 2*: i Alfredsson, Gudmundur and Asbjørn Eide (1999): *The Universal Declaration of Human Rights: A Common Standard of Achievement*. Hague: Martinus Nijhoff Publisher
- Skogerbø, Eli (2003): *Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter*. I Bjerkli, Bjørn og Per Selle (2003): *Samer, makt og demokrati: Sametinget og den nye offentligheten*. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Skogerbø, Eli (2000): *Samiske Medier: Innhold, bruk og rammevilkår*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon
- Smith, Carsten (1999): *Fra konvensjon til lov, i Mennesker og rettigheter nr. 3 1999*. Oslo: Universitetsforlaget
- Smith, Carsten (2002): *Fra menneskerettslov til grunnlovsfesting av menneskerettigheter*. Oslo: Juristkontakt 2002
- Smith, Lucy (2003): *Human rights for children*. I: Bergsmo, Morten (2003): *Human Rights*

and Criminal Justice for the Downtrodden: Essays in Honour of Asbjørn Eide.
Leiden: Brill Academic Publisher

Smith, Carsten (2007): *Samerettsutvalget – tyve år etter.* Oslo: Torkel Oppsahls minneseminar, s.4. Tilgjengelig 30. mai på: http://www.galdu.org/govat/doc/samerettsutvalget_tyve_aar_etter.pdf

Smith, Lucy (2008): *FNs konvensjon om barns rettigheter.* I I Høstmøling, Njål, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (2008): *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge.* Oslo: Universitetsforlaget

S. Mehrotra, J. Vandemoortele og E. Delamona (2000): *Basic services for all?* UNICEF Innocenti Research Centre

Thornberry, Patrick (2002): *Indigenous Peoples and Human Rights.* Manchester: Manchester University Press

Thornberry, Patrick (2007): *Education.* I Weller Marc (2007): *Universal Minority Rights: a Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies.* New York: Oxford University Press

Tomaševski, Katarina (2003): *Racism and education.* I Boyle, Kevin (2003): *Dimensions of Racism.* Genève: OHCHR & UNESCO

FN-dokumenter:

Annual report of the Special Rapporteur on the right to education, Katarina Tomaševski (2001): E/CN.4/2002/60

Barnekomiteen (7. juni 1996)
CRC/C/15/Add.56: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: China

Barnekomiteen (1996) CRC/C/15/Add.52: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Croatia

Barnekomiteen (30.oktober 1996)
CRC/C/15/Add.60: Concluding observa-

tions of the Committee on the Rights of the Child : Morocco

Barnekomiteen (24. januar 1997)
CRC/C/15/Add.69: Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child: Myanmar

Barnekomiteen (21 September 2005)
CRC/C/15/Add.263: Concluding observations: Norway

Barnekomiteen (2003) CRC/GC/2003/5: Generell kommentar nr. 5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child

Barnekomiteen (2001) CRC/GC/2001/1: Generell kommentar nr. 1 om formålet med utdanning

Barnekomiteen (3 October 2003): 34th session: Day of General Discussion on the Rights of Indigenous Children

Barnekomiteen (1996): Day of General Discussion: The Child and the Media

Menneskerettighetskomiteen (8. april 1994): CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27)

Rasediskrimineringskomiteen (18. august 1997): CERD 18/08/97: General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples

Report submitted by the Special Rapporteur on the right to education, Mr. Vernor Muñoz Villalobos (2004)
E/CN.4/2005/50: The right to education

Sub-Commission on the Prevention of Discrimination and the Protection of Minorities, report on the prevention of discrimination (1949): E/CN.4/Sub.2/40

Statsdokumenter:

Arbeid- og Inkluderingsdepartementet (11. mai 2005): Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget. Oslo

Innst.O.nr.51 (1998-1999): Innstilling frå justiskomiteen om lov om styrking av menneskerettane si stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Kunnskapsløftet (2006): Læreplan i samfunnsfag for grunnskole og videregående skole. Oslo: Kunnskapsdepartementet

NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget

NOU 1997: 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett

NOU 2000: 3 Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner

NOU 2007: 13 Den Nye Sameretten

NOU 1993: 18 Lovgivning om menneskerettigheter

NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark.

Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Oslo: Justis- og politidepartementet

Ot. prp. nr. 3 (1998-99): Om Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettighetsloven)

Sametinget (2006): Protokoll fra det halvårlege konsultasjonsmøte 30.06.06 mellom arbeids- og inkluderingsministeren og sametingspresidenten

Samisk Opplæring (2001): Utredning om samisk opplæring utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Karasjok: Sametinget

Høyesterettsdommer:

Rettstidende 1994, side 610: Bølgepappkjennelsen

Rettstidende 2000, side 996: Bøhler-dommen

Rettstidende 2001, side 769: Selbu-dommen

Rettstidende 2001, side 1229: Svartskogdommen

Rettstidende 2003, side 359: Tilleggsskatt-dommen

Rettstidende 2008, side 513: Dar-dommen

Lover

Lov om reindrift av 9. juni 1978 nr. 49

Lov om utmarkskommisjon for Nordland og Troms av 7. juni 1985 nr. 51

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold av 17. juni 1987 nr. 56 (same-loven)

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa av 17. juli 1998 nr. 61 (opplæringsloven)

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettighetsloven)

Lov om private skulear med rett til statstilskot av 7. april 2003, nr. 84 (privatskolelova)

Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. av 3. april 2005 nr. 33 (diskrimineringsloven)

Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke av 17. juni 2005 nr. 85 (finnmarksloven)

Indeks

A

Adam Lopatka;15; 16
 adopsjon;15
 Alfredson, Gudmundur;14; 24; 25
 Alkoholmissbruk;44
 Allan Rosas;25
 Alston, Philip;11
 Arajärvi, Pentti;24
 Artikkel 27
 SP artikkel 27;14; 16; 17; 19
 Asbjørn Eide;14; 24
 assimilere;35
 Áššu;38; 39
 Australia;15
 Ávvir;38; 39

B

bahá'i-samfunnet;13; 37
 barnets best;13
 barnets beste;21
 befolkning;15; 37; 38; 50
 Bill of Human Rights;14
 Bjerkli, Bjørn;39; 40; 41
 Brownlie, Ian;50; 57
 bruks- og eierrettigheter;20; 21
 Bull, Kirsti Strøm;20

C

Canada;23; 24; 37
 Carsten Smith;10; 21
 Catarina Krause;25
 Citizenship Education;29; 58
 Cohen, Cynthia Price
 Cynthia Price Cohen;13; 16; 37; 42; 43
 cultural;11; 15; 43

D

Delamonica;18
 Delta på like fot i samfunnet;42
 deltakelse;13
 Den nye sameretten;20
 Det internasjonale året for barn;13
 Detrick, Sharon;13; 15; 16; 23; 24; 36; 37; 38;
 41

diskriminering;13; 16; 17; 22; 26; 32; 33; 34;
 41; 43; 44; 52; 58; 60; 63; 65
 dyder;29

E

Eide, Asbjørn;14; 25; 52
 eiendoms- og bruksrettigheter;20; 21
 Eli Skogerbø;39; 40
 etterutdanning;29; 32; 55
 Eva Josefsen;33; 40

F

Finland;15; 37; 38
 Finnmarksloven;17; 20; 21
 fjorder og kystfarvann;20; 21
 FNs erklæring om barns rettigheter
 (1959);13
 FNs Rasediskrimineringskomité;16
 FNs urfolkserklæring;18; 43
 FNs verdenserklæring om menneskerettig-
 heter;14
 folk;10; 15; 20; 21; 30; 37; 39; 40; 41; 42; 43;
 50
 forarbeider;17; 50; 53
 fordommer;22; 32; 36; 56
 foreldre;10; 13; 19; 23; 33; 34; 39
 formålet med utdanning;36; 59
 Fornorskningen;10
 forrang;14; 45; 52
 forståelse;18; 23; 24; 30; 33; 34; 36; 39; 40; 41;
 50; 51
 forvaltningsområdene for samisk språk;18
 forvaltningsområdet;19; 33; 34; 60
 fosterhjem;13
 Four Directions Council;14; 15
 Frankrike;37
 fredsutdanning;29

G

Gába;38
 Gáldu;38
 generelle anbefalinger;50
 generelle diskusjoner;49; 50; 51
 generelle kommentarer;49; 50; 51

Globale verdier;11
 group polarization;29
 Grunnloven § 100a;17
 Grunnloven § 110b;17
 grunnlovsbestemmelser;10; 17; 45; 48
 Gudmundur Alfredson;24

H

helse;13; 36
 Hidden curriculum;32
 historie;16; 30
 Historieundervisningen;29; 30; 55
 Hodqkin, Rachel og Peter Newell;18; 32; 38;
 41
 Høstmøling, Njål;50; 52; 58

I

identitet;13; 23; 33; 39
 ikke-diskriminering;16; 53
 ikke-diskrimineringsprinsippet;15; 16; 23; 25
 ILO;17; 18; 19; 20; 22; 23; 30; 42; 45; 52
 ILO-konvensjon nr. 169;11; 17; 18; 19; 20; 23;
 35; 42; 43; 45; 52; 54; 56
 Implementation Handbook for the Conventi-
 on on the Rights of the Child;18; 32; 38; 41
 India;15
 Infonuorra Sápmi;38
 intellektuell utvikling;26
 intelligens;26
 interkulturell utdanning;31
 internasjonal sedvanerett;14; 49; 52
 Internett;41

J

Japan;15
 Josefsen, Eva;33; 41; 58
 juridisk tyngde;53
 Jaap Doek;13; 15; 16; 23; 24; 37; 38

K

Katarina Tomaševski;26; 29; 59
 Kirkøen, Christel;17
 Kirsti Strøm Bull;5; 20
 Klarhet;50
 Klarhetskrav;47
 kommune;21
 Konsultasjon;21
 kontinuitet;13
 Kontraherende staters praksis;51
 kultur;14; 16; 17; 18; 19; 21; 22; 23; 30; 33; 36;
 38; 39; 40; 44
 kulturelle pedagogiske metoder;44

kulturelle verdier;13
 Kursing av journalister;41
 kvinnediskrimineringskonvensjonen;52
 Kymlicka, Will;18; 21
 kystfarvann;21
 Kystfiskeutvalget;21

L

Landrettigheter;19
 levestandard;13
 likestilling;17; 23; 24; 25; 33; 39; 70
 linguistic;14; 15; 37; 38
 Lovance-saken;19
 Lucy Smith;12
 Lærerutdanning;31

M

majoritetsspråk;18
 Malanczuk, Peter;51; 52; 58
 Mánáid-TV;38
 Mangfold;55
 massemedia;13; 36; 40; 41
 Massemedia;36; 39; 40
 Media;34; 36; 38; 39; 41
 Media sin uavhengighet;41
 Mehrotra, J. Vandemoortele;18
 Menneskerettighetskomiteen;14; 16
 Menneskerettighetskommisjonen;13
 menneskerettighetsloven;5; 14; 45; 46; 47; 48;
 49; 50; 51; 52; 53; 60
 Menneskerettighetsloven;10
 Menneskerettighetslovutvalget;46
 menneskerettighetsutdanning;23; 24; 25; 29;
 33
 menneskeverd;13
 Mexico;15
 miljø;17; 23; 42
 Min Áigi;38; 39
 Minde, Henry
 Henry Minde;10; 18; 30
 minoriteter;13; 14; 15; 16; 17; 18; 21; 23; 38
 minorities;14; 15; 16
 mobbing;32; 33; 44
 Mobbing;19; 33
 morsmål;10; 15; 18; 42
 motstrid;45; 46; 47; 51
 Multikulturell utdanning;31

N

Nederland;37
 negativ forskjellsbehandling;16
 Nigel Cantwell;13; 15; 16; 23; 24; 37; 38

Nils Oskal;40
 Norge;1; 10; 15; 17; 20; 22; 23; 33; 35; 38; 39;
 40; 41; 42; 45; 47; 49; 50; 51; 52
 norsk lov;10; 45; 51; 52
 norsk rettskildelære;46
 Nowak, Manfred;14
 NRK Sámi Radio;38

O

oppdragelse;13; 43
 opplevd diskriminering;34
 opplæringsloven;18; 60
 Oppmuntre massemedia;34; 36; 37; 38; 41
 Oskal, Nils;40
 Oslo;10; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 30; 39; 40; 41;
 44; 45; 47; 48; 50; 52

P

Patrick Thornberry;14; 51
 Per Selle;39; 40; 41
 periodiske rapport;51
 Philip Alston;11
 plikter;13
 polske regjeringen;13
 positiv sær- behandling;16
 positiv særbehandling;16
 positive rettigheter;16
 Positive tiltak;16
 presumsjonsprinsippet;45
 privatskolelova;35

R

rasediskrimineringskonvensjonen;52
 rasisme;22; 36
 religion;14; 15; 17; 36
 religious;14; 15; 22; 23; 24; 32
 respekt;23; 24; 30; 32; 33; 34; 36; 39; 41; 43
 Respekt for mangfold;30
 Rett til deltagelse;43
 rettspraksis;47; 51; 53
 Rosenthal og Jacobson;26

S

Ságat;38; 39
 Sameloven;19; 60
 Sameparagrafen;17
 Samerettsutvalget;17; 19; 20; 21
 Sametinget;17; 19; 22; 33; 34; 39; 40; 41
 samiske massemedier;40
 Samiske utdanningsinstitusjoner;35
 sedvanerett;51; 52
 Selbu-dommen;21

selvkraftig;46
 semi-konstitusjonell;10; 45; 48
 Sharon Detrick;36
 skjønnsmargin;51; 53
 Skogerbø, Eli;39; 40; 41
 Skogvang, Susann Funderud;17; 19; 52; 58
 skolemiljøet;32; 33
 skyggerapporter;50
 Smith, Carsten;10; 17; 45; 47; 48
 Smith, Lucy;12; 49
 SP
 FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter;14; 16; 17; 19; 52
 språk;10; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 23; 33; 34; 36;
 38; 39; 42; 44
 språkopplæring;15; 18
 statsrapporter;50
 Storbritannia;37
 straffeloven;13
 Svartskog-dommen;21
 Særbehandling;16
 sørsamisk;17; 34; 38; 42
 Š nuoraid magasiidna;41

T

The Open-Ended Working Group;13
 The Virtues Project;29
 Thornberry, Patrick;14; 51
 tolk;13
 Tolkningsskilder;49
 tradisjoner;13
 Travaux Préparatoires;13; 15; 16; 23; 24; 37;
 38
 trinnhøyde;14; 52

U

Ukraina SSR;37
 ulovfestet folkerett;49
 UNESCO;23; 36; 52
 UNICEF;18; 23; 50
 urfolksbarn;13; 14; 15; 37; 38; 42; 43; 44
 USA;11; 15; 30; 37
 utdanning;13; 15; 23; 24; 27; 30; 31; 32; 33;
 34; 36; 38; 42; 43; 44; 52
 utdanningsmål;13
 Utmarksdomstolen;20
 utvikling;13; 24; 26; 36; 42; 52

V

Verdenserklæringen;14
 Vernor Muñoz Villalobos;25; 27; 28; 31; 59
 vilkårlig innblanding i familien;13

vold;43; 44

W

Wien-konvensjonen om traktatrett;49

Will Kymlicka;18

Y

ytringsfrihet;36

Ø

ØSK

Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter;14; 24; 52

Linker

UN declaration on the Rights of Indigenous Peoples

http://www.galdu.org/govat/doc/a_61_l5b15d.67_eng1.pdf

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

Engelsk original:

<http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169>

<http://www.galdu.org>

Norsk offisiell oversettelse:

http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_grunnlag_ILO_norsk_070507.pdf

Barnekomiteens hjemmeside:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/CRC/>

Barnekomiteens generelle kommentarer:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Engelsk original:

http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

Norsk oversettelse:

<http://www.lovdato.no/all/hl-19990521-030.html#map049>

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven):

<http://www.lovdato.no/all/hl-19990521-030.html>

Forkortelser

Arbeidsgruppen:	The Open-Ended Working Group on a Draft Convention on the Rights of the Child
Barnekomiteen	Barnekonvensjonskomiteen: ekspertorganet som overvåker barnekonvensjonen
Barnekonvensjonen:	FNs konvensjon om barns rettigheter
CRC:	Convention on the Rights of the Child/Committee on the Rights of the Child
CERD	UN Convention on Elimination of Racial Discrimination
CCPR	UN Convention on Civil and Political Rights
Diskrimineringsloven	Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv.
EMK	Den europeiske menneskerettskonvensjon
Finnmarksloven	Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke
FN	De forente nasjoner
GLR	Guovdageainnu Lagasradio
ILO	International Labour Organization
Innst.O	Innstilling til Odelstinget
Kvinnediskrimineringskonvensjonen	FNs Konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner
Konvensjonen mot tortur	FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff
Migrasjonsarbeiderkonvensjonen	FN-konvensjonen for beskyttelse av migrasjonsarbeidere og medlemmer av deres familier
NGO	Non-governmental organisation
NOU	Norges offentlige utredninger
NRK	Norsk rikskringkastning
Ot.prp.	Odelstingsproposisjon
Opplæringsloven	Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa
Rasediskrimineringskonvensjonen	FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering
Sameloven	Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold
SP	FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter
UNICEF	United Nations Children Fund
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
ØSK	FNs konvensjon for økonomiske sosiale og kulturelle rettigheter

FNs konvensjon om barnets rettigheter (offisiell norsk oversettelse)

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989. Vedtatt og åpnet for undertegning, ratifikasjon og tiltredelse ved FNs generalforsamlings resolusjon 44/25, 20. november 1989, i kraft 2. september 1990, i samsvar med artikkel 49

Innledning

De stater som er part i denne konvensjon,

som tar i betraktning at anerkjennelsen av den iboende verdighet hos alle medlemmer av menneskeslekten og av deres like og uavhendeligerettigheter, i samsvar med prinsippene fastslått i De forente nasjoners pakt, er grunnlaget for frihet, rettferdighet og fred i verden, som tar hensyn til at De forente nasjoners folk i Pakten har bekreftet sin tro på de grunnleggende menneskerettigheter og på det enkelte menneskets verdighet og verdi, og at de har besluttet å fremme sosiale fremskritt og bedre levevilkår under større frihet,

som erkjenner at De forente nasjoner i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene har fastslått og er blitt enige om at alle har krav på de rettigheter og friheter som er fastsatt i disse, uten forskjellsbehandling av noe slag på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendomsforhold, fødsel eller annen stilling,

som minner om at De forente nasjoner i Verdenserklæringen om menneskerettighetene har fastslått at barn har rett til spesiell omsorg og hjelp,

som er overbevist om at familien, som den grunnleggende enhet i samfunnet og den naturlige ramme for alle sine medlemmers

og særlig barns vekst og trivsel, bør gis den nødvendige beskyttelse og hjelp slik at den fullt ut kan påta seg sine forpliktelser i samfunnet, som erkjenner at barn bør vokse opp i et familiemiljø, i en atmosfære av glede, kjærlighet og forståelse for å sikre full og harmonisk utvikling av deres personlighet,

som mener at barn fullt ut bør forberedes til å leve sitt eget liv i samfunnet, og oppdras i pakt med idealene fastslått i De forente nasjoners pakt og særlig i en ånd av fred, verdighet, toleranse, frihet, likhet og solidaritet,

som tar hensyn til at behovet for å gi barn særlig omsorg er fastslått i Genève-erklæringen om barnets rettigheter av 1924 og i Erklæringen om barnets rettigheter vedtatt av De forente nasjoners hovedforsamling 20. november 1959, og er anerkjent i Verdenserklæringen om menneskerettighetene, i Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (særlig i artikkel 23 og 24), i Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (særlig i artikkel 10) og i vedtektene og relevante instrumenter for særorganisasjoner og internasjonale organisasjoner som er opp-tatt av barns velferd,

som tar hensyn til – som angitt i Erklæringen om barnets rettigheter – at «*barn på grunn av sin fysiske og psykiske umodenhet har behov for spesielle beskyttelsestiltak og særlig omsorg, herunder egnet lovfestet beskyttelse både før og etter fødselen*»,

som minner om bestemmelsene i Erklæringen om sosiale og rettslige prinsipper for beskyttelse av barns velferd særlig med henblikk på plassering i fosterhjem og adopsjon innenlands og utenlands, De forente nasjoners standard minimumsregler for rettspleie

angående mindreårige (Beijingreglene) og Erklæringen om beskyttelse av kvinner og barn i nødssituasjoner og under væpnet konflikt, som erkjenner at det i alle land i verden finnes barn som lever under særdeles vanskelige forhold, og at det må tas særlig hensyn til slike barn,

som tar tilbørlig hensyn til den betydning hvert folks tradisjoner og kulturelle verdier har for barns beskyttelse og harmoniske utvikling, som erkjenner betydningen av internasjonalt samarbeid for å bedre barns levekår i alle land, særlig i utviklingslandene, er blitt enige om følgende:

Del I

Artikkel 1

I denne konvensjonen menes med barn ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den lovgivning som gjelder for barnet.

Artikkel 2

1. De stater som er part i denne konvensjon, skal respektere og sikre de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon for ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling.
2. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barnet beskyttes mot enhver form for diskriminering eller straff på grunn av sine foreldres, sin verges eller familimedlemmers stilling, virksomhet, meningsytringer eller tro.

Artikkel 3

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.
2. Partene påtar seg å sikre barnet den

beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.

3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifiserttilsyn.

Artikkel 4

Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative og andre tiltak for å gjennomføre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon. Når det gjelder økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, skal partene treffe slike tiltak i størst mulig utstrekning innenfor de ressurser de har til rådighet, om nødvendig innenfor rammen av internasjonalt samarbeid.

Artikkel 5

Partene skal respektere det ansvar og de rettigheter og forpliktelser som foreldre, eventuelt slektninger eller medlemmer av lokalsamfunnet ifølge stedlig skikk, verger eller andre med juridisk ansvar for barnet har, for å gi det veiledning og støtte, tilpasset dets gradvise utvikling av evner og anlegg, under barnets utøvelse av rettighetene anerkjent i denne konvensjonen.

Artikkel 6

1. Partene erkjenner at hvert barn har en iboende rett til livet.
2. Partene skal så langt det er mulig sikre at barnet overlever og vokser opp.

Artikkel 7

1. Barnet skal registreres umiddelbart etter fødselen og skal fra fødselen ha rett til et navn, rett til å erverve et statsborgerskap, og, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem.
2. Partene skal sikre gjennomføringen av disse rettighetene i samsvar med sin

nasjonale lovgivning og sine forpliktelser i henhold til relevante internasjonale instrumenter på dette området, særlig når barnet ellers ville blitt statsløs.

Artikkel 8

1. Partene forplikter seg til å respektere barnets rett til å bevare sin identitet, herunder statsborgerskap, navn og familieforhold som anerkjent av loven, uten ulovlig innblanding.
2. Dersom et barn ulovlig blir fratatt sin identitet helt eller delvis, skal partene yte egnet bistand og beskyttelse med henblikk på hurtig gjenoppretting av hans eller hennes identitet.

Artikkel 9

1. Partene skal sikre at et barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje, unntatt når kompetente myndigheter, som er underlagt rettslig prøving, i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler, beslutter at slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste. Slik beslutning kan være nødvendig i særlige tilfeller som f.eks. ved foreldres mishandling eller vanskjøtsel av barnet, eller dersom foreldrene lever atskilt og det må treffes en avgjørelse om hvor barnet skal bo.
2. Under behandling av en sak i henhold til nr. 1 skal samtlige berørte parter gis anledning til å delta i saksbehandlingen og fremføre sine synspunkter.
3. Partene skal respektere den rett et barn som er atskilt fra en eller begge foreldre har til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene regelmessig, med mindre dette er i strid med barnets beste.
4. Dersom slik atskillelse skyldes en handling iverksatt av en part, som f.eks. pågripelse, fengsling, eksil, utvisning eller død, (herunder dødsfall av en hvilken som helst partens varetekt), av en eller begge foreldre eller barnet, skal parten etter anmodning gi foreldrene, barnet, eller, når det er hensiktsmessig, et annet familiemedlem de vesentlige opplysninger om det eller de fraværende familiemedlemmenes oppholdssted, med mindre dette er til

skade for barnet. Partene skal dessuten påse at fremleggelse av en slik anmodning ikke i seg selv vil få negative følger for vedkommende person eller personer.

Artikkel 10

1. I samsvar med partenes forpliktelse etter artikkel 9 nr. 1 skal søknader fra et barn eller dets foreldre om å reise inn i eller ut av en parts territorium med henblikk på familiegjenforening, behandles av partene på en positiv, human og rask måte. Partene skal dessuten sikre at fremleggelse av en slik søknad ikke vil få negative følger for søkerne og for medlemmene av deres familie.
2. Hvis foreldrene til et barn bor i forskjellige land, skal barnet ha rett til, unntatt under særlige omstendigheter, å opprettholde regelmessige, personlige forbindelser og direkte kontakt med begge foreldrene. For dette formål og i samsvar med partenes forpliktelse etter artikkel 9 nr. 1 skal partene respektere barnets og dets foreldres rett til å forlate ethvert land, herunder sitt eget, og til å reise inn i sitt eget land. Retten til å forlate ethvert land skal bare være underlagt begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige for å beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden (ordre publique), offentlig helse eller moral eller andres rettigheter og friheter, og som er forenlige med de øvrige rettigheter som er anerkjent i denne konvensjon.

Artikkel 11

1. Partene skal treffe tiltak for å bekjempe at barn ulovlig føres ut av landet og ikke føres tilbake fra utlandet.
2. For dette formål skal partene fremme inngåelse av bilaterale eller multilaterale avtaler eller tiltredelse til eksisterende avtaler.

Artikkel 12

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Artikkel 13

1. Barnet skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett skal omfatte frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag uten hensyn til grenser, enten det skjer muntlig, skriftlig eller på trykk, i kunstnerisk form eller gjennom en hvilken som helst uttrykksmåte barnet måtte velge.
2. Utøvelsen av denne rett kan undergis visse begrensninger, men bare begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige:
 - a) av hensyn til andres rettigheter eller omdømme, eller
 - b) for å beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden (ordre publique) eller offentlig helse eller moral.

Artikkel 14

1. Partene skal respektere barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet.
2. Partene skal respektere foreldrenes, eventuelt vergenes, rett og plikt til å veilede barnet om utøvelsen av hans eller hennes rettigheter på en måte som er i samsvar med barnets gradvise utvikling.
3. Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning kan bare undergis de begrensninger som er fastsatt ved lov og som er nødvendige for å beskytte offentlig trygghet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.

Artikkel 15

1. Partene anerkjenner barnets rett til organisasjonsfrihet og frihet til å delta i fredelige forsamlinger.
2. Det kan ikke legges andre begrensninger på utøvelsen av disse rettigheter enn de som pålegges etter loven og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hen-

syn til nasjonal sikkerhet eller offentlig trygghet, offentlig orden (ordre publique), beskyttelse av offentlig helse eller moral eller beskyttelse av andres rettigheter og friheter.

Artikkel 16

1. Ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, sin familie, sitt hjem eller sin korrespondanse, eller for ulovlige angrep mot sin ære eller sitt omdømme.
2. Barnet har rett til lovens beskyttelse mot slik innblanding eller slike angrep.

Artikkel 17

Partene erkjenner massemedienes viktige rolle og skal sikre at barnet har tilgang til informasjon og stoff fra forskjellige nasjonale og internasjonale kilder, særlig de som har som formål å fremme barnets sosiale, åndelige og moralske velferd og fysiske og psykiske helse. For dette formål skal partene:

- a) oppmuntre massemediene til å spre informasjon og stoff som er av sosial og kulturell verdi for barnet og er i pakt med ånden i artikkel 29,
- b) oppmuntre internasjonalt samarbeid om produksjon, utveksling og spredning av slik informasjon og slikt stoff fra forskjellige kulturelle, nasjonale og internasjonale kilder,
- c) oppmuntre produksjon og spredning av barnebøker,
- d) oppmuntre massemediene til å ta særlig hensyn til de språklige behov hos barn som tilhører en minoritetsgruppe eller et urfolk,
- e) oppmuntre utviklingen av egnede retningslinjer for å beskytte barn mot informasjon og stoff som er skadelig for barns velferd, idet bestemmelsene i artiklene 13 og 18 tas i betraktning.

Artikkel 18

1. Partene skal bestrebe seg på å sikre anerkjennelse av prinsippet om at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling. Foreldre, eventuelt verger, har hovedansvaret for barnets oppdragelse og utvikling. Barnets beste skal for dem komme i første rekke.

2. For å garantere og fremme de rettigheter som er fastsatt i denne konvensjon, skal partene yte egnet bistand til foreldre og verger når de utfører sine plikter som barneoppdragere, og de skal sørge for utvikling av institusjoner, ordninger og tjenester innen barneomsorg.
3. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at barn av yrkesaktive foreldre får rett til å nyte godt av omsorgstjenester og – ordninger for barn når de oppfyller vilkårene for dette.

Artikkel 19

1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller for sømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.
2. Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

Artikkel 20

1. Et barn som midlertidig eller permanent er fratatt sitt familiemiljø, eller som i egen interesse ikke kan tillates å bli værende i et slikt miljø, skal ha rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.
2. I samsvar med sin nasjonale lovgivning skal partene sikre alternativ omsorg for et slikt barn.
3. Slik omsorg kan f.eks. omfatte plassering i fosterhjem, Kafala etter islamsk lov, adopsjon eller, om nødvendig, plassering i institusjon egnet for omsorg for barn. Når mulige løsninger overveies, skal det tas tilbørlig hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Artikkel 21

Parter som anerkjenner og/eller tillater adopsjon, skal sikre at barnets beste skal være det overordnede hensynet, og de skal:

- a) sikre at tillatelse til adopsjon bare blir gitt av kompetente myndigheter som i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler og på grunnlag av alle relevante og pålitelige opplysninger beslutter at adopsjon kan tillates på bakgrunn av barnets situasjon i forhold til foreldre, slektninger og verger og at de berørte personer, om nødvendig, har gitt sitt samtykke til adopsjonen etter å ha fått full informasjon og den rådgivning som måtte være nødvendig,
- b) erkjenne at adopsjon fra et land til et annet kan betraktes som en alternativ form for omsorg for et barn, dersom barnet ikke kan plasseres i en fosterfamilie eller adopteres bort, eller det ikke på noen egnet måte er mulig å dra omsorg for barnet i hjemlandet,
- c) sikre at barn som adopteres til et annet land, nyter godt av de samme beskyttelsestiltak og regler som gjelder for adopsjon innenlands,
- d) treffe alle egnede tiltak for å sikre at utenlandsadopsjon ikke fører til utilbørlig økonomisk fortjeneste for dem som har medvirket ved adopsjonen,
- e) når det er hensiktsmessig, fremme formålet med denne artikkel ved å inngå bilaterale eller multilaterale ordninger eller avtaler, og innenfor denne ramme bestrebe seg på å sikre at plassering av barnet i et annet land blir utført av kompetente myndigheter eller organer.

Artikkel 22

1. Partene skal treffe egnede tiltak for å sikre at et barn som søker flyktningestatus eller som anses som flyktning i samsvar med gjeldende internasjonal eller nasjonal rett og praksis, enten de kommer alene eller er ledsaget av sine foreldre eller av en annen person, får behørig beskyttelse og humanitær hjelp i utøvelsen av rettighetene anerkjent i denne konvensjon og i andre internasjonale instrumenter om menneskerettigheter eller humanitære forhold som vedkommende stater er part i.

2. For dette formål skal partene på den måte de finner hensiktsmessig, samarbeide i forbindelse med alle bestrebelser iverksatt av De forente nasjoner og andre kompetente mellomstatlige eller ikke-statlige organisasjoner som samarbeider med De forente nasjoner, for å beskytte og hjelpe et slikt barn og for å oppspore et flyktningbarns foreldre eller andre familiemedlemmer for å skaffe til veie de opplysninger som er nødvendige for at barnet kan gjenforenes med sin familie. Dersom det ikke er mulig å finne foreldre eller andre familiemedlemmer, skal barnet gis samme beskyttelse som ethvert annet barn som av en eller annen grunn permanent eller midlertidig er berøvet sitt familiemiljø, som fastsatt i denne konvensjon.

Artikkel 23

1. Partene anerkjenner at et barn som er psykisk eller fysisk utviklingshemmet, bør ha et fullverdig og anstendig liv under forhold som sikrer verdighet, fremmer selvstendighet og bidrar til barnets aktive deltakelse i samfunnet.
2. Partene anerkjenner at barn med funksjonshemminger har rett til særlig omsorg og skal, innenfor rammen av de midler som er til rådighet, oppmuntre til og sikre at barn som oppfyller vilkårene og barns omsorgspersoner får den hjelp de har søkt om og som er rimelige forhold til barnets tilstand og foreldrenes eller andre omsorgspersoners situasjon.
3. Idet det anerkjennes at funksjonshemmede barn har særlige behov, skal hjelp som ytes i samsvar med nr. 2 gis gratis når dette er mulig, samtidig som foreldrenes eller andre omsorgspersoners økonomi tas i betraktning, og hjelpen skal innrettes slik at funksjonshemmede barn har effektiv adgang til og mottar undervisning, opplæring, helsetjenester, rehabiliteringstjenester, forberedelse til arbeidslivet og rekreasjonsmuligheter på en måte som best mulig fremmer barnets sosiale integrering og personlige utvikling, herunder dets kulturelle og åndelige utvikling.
4. I det internasjonale samarbeidsånd skal partene fremme utveksling av egnet informasjon om forebyggende helsearbeid og

om medisinsk, psykologisk og fysikalsk behandling av funksjonshemmede barn, herunder spredning av og tilgang til informasjon om rehabiliteringsmetoder, undervisning og yrkesveiledningstjenester, for at partene skal kunne forbedre sin kapasitet og kompetanse og å utvide sine erfaringer på disse områder. I denne sammenheng skal det tas særlig hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel 24

1. Partene anerkjenner barnets rett til å nyte godt av den høyest oppnåelige helsestandard og til behandlingstilbud for sykdom og rehabilitering. Partene skal bestrebe seg på å sikre at ingen barn fratras sin rett til adgang til slike helse-tjenester.
2. Partene skal arbeide for full gjennomføring av denne rettighet og skal særlig treffe egnede tiltak for å:
 - a) redusere spedbarns- og barnedødelighet,
 - b) sikre at det ytes nødvendig legehjelp og helseomsorg til alle barn, med vekt på utviklingen av primærhelsetjenesten,
 - c) bekjempe sykdom og feilernæring, også innenfor rammen av primærhelsetjenesten, ved bl.a. å anvende allerede tilgjengelig teknologi og gjennom å stille tilstrekkelig næringsrike matvarer og rent drikkevann til rådighet, idet farene og risikoen knyttet til miljøforurensning tas i betraktning,
 - d) sikre egnet helseomsorg for mødre før og etter fødselen,
 - e) sikre at alle grupper i samfunnet, særlig foreldre og barn, er informert om, har tilgang til undervisning om og støttes i bruken av grunnleggende kunnskaper om barns helse og ernæring, fordelene ved amming, hygiene, miljøhygiene og forebygging av ulykker,
 - f) utvikle forebyggende helseomsorg, foreldreveiledning, og undervisning og tjenester innen familieplanlegging.
3. Partene skal treffe alle effektive og egnede tiltak for å avskaffe tradisjonsbundet praksis som er skadelig for barns helse.
4. Partene forplikter seg til å fremme og oppmuntre internasjonalt samarbeid med henblikk på gradvis å virkeliggjøre fullt ut

rettighetene anerkjent i denne artikkel. I denne sammenheng skal det tas spesielt hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel 25

Partene anerkjenner at et barn som er blitt plassert av kompetente myndigheter for å få omsorg, beskyttelse eller fysisk eller psykisk behandling, har rett til periodisk vurdering av den behandling barnet får og av alle andre forhold som har betydning for plasseringen av barnet.

Artikkel 26

1. Partene skal anerkjenne ethvert barns rett til sosiale trygdeytelser, inkludert sosial forsikring, og skal treffe de nødvendige tiltak for at barnet oppnår fulle rettigheter i samsvar med landets lovgivning.
2. Slike ytelser bør, når det er hensiktsmessig, gis under hensyn til ressursene og forholdene til barnet og de personer som har ansvaret for barnets underhold, samt til andre forhold som har betydning for søknad om ytelser inngitt av eller på vegne av barnet.

Artikkel 27

1. Partene anerkjenner ethvert barns rett til en levestandard som er tilstrekkelig for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sosiale utvikling.
2. Foreldre eller andre som er ansvarlige for barnet, har det grunnleggende ansvaret for å sikre, innen sine evner og økonomiske muligheter, de levevilkår som er nødvendige for barnets utvikling.
3. I samsvar med nasjonale forhold og innenfor rammen av sine midler, skal partene treffe egnede tiltak for å hjelpe foreldre og andre som har ansvaret for barnet til å virkeliggjøre denne rettighet, og de skal ved behov sørge for materiell hjelp og støttetiltak, særlig medhensyn til mat, klær og bolig.
4. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre inndrivning av underholdsbidrag for barnet fra foreldrene eller andre personer som har økonomisk ansvar for barnet, enten de bor i vedkommende stat eller i utlandet. Særlig når personen som har økonomisk ansvar for barnet bor i en

annen stat enn barnet, skal partene fremme tilslutning til internasjonale avtaler eller inngåelse av slike avtaler så vel som utarbeidelse av andre egnede ordninger.

Artikkel 28

1. Partene anerkjenner barnets rett til utdanning, og med sikte på å oppnå denne rett gradvis og på grunnlag av like muligheter skal de særlig:
 - a) gjøre grunnutdanningen obligatorisk og gratis tilgjengelig for alle,
 - b) oppmuntre utviklingen av forskjellige former for videregående opplæring, herunder allmennfaglig og yrkesfaglig opplæring, gjøre dem tilgjengelige og oppnåelige for ethvert barn, og treffe egnede tiltak som f.eks. innføring av gratis undervisning og tilbud om økonomisk støtte ved behov,
 - c) med alle egnede midler gjøre høyere utdanning tilgjengelig for alle på grunnlag av den enkeltes evner,
 - d) gjøre informasjon og veiledning om undervisning og fagopplæring tilgjengelig og oppnåelig for alle barn,
 - e) treffe tiltak for å oppmuntre til regelmessig skolegang og for å redusere antallet av dem som ikke fullfører skolegangen.
2. Partene skal treffe alle egnede tiltak for å sikre at skolens disiplin utøves på en måte som er forenlig med barnets menneskeverd og i samsvar med denne konvensjon.
3. Partene skal fremme og oppmuntre internasjonalt samarbeid om forhold som angår utdanning, særlig med henblikk på å bidra til å avskaffe uvitenhet og analfabetisme over hele verden og å lette tilgangen til vitenskapelig og teknologisk kunnskap og moderne undervisningsmetoder. I denne sammenheng skal det tas særlig hensyn til utviklingslandenes behov.

Artikkel 29

1. Partene er enige om at barnets utdanning skal ta sikte på:
 - a) å utvikle barnets personlighet, talenter og psykiske og fysiske evner så langt det er mulig,
 - b) å utvikle respekt for menneskerettighetene og de grunnleggende friheter og

- for prinsippene nedfelt i De forente nasjoners pakt,
- c) å utvikle respekt for barnets foreldre, dets egen kulturelle identitet, språk og verdier, for de nasjonale verdier i det land barnet bor, landet hvor han eller hun eventuelt kommer fra og for kulturer som er forskjellige fra barnets egen kultur,
 - d) å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonale og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen,
 - e) å fremme respekten for det naturlige miljø.
2. Ingen del av denne artikkel eller artikkel 28 skal fortolkes slik at det gripes inn i personers og organisasjoners frihet til å opprette og lede utdanningsinstitusjoner, under forutsetning av at prinsippene fastsatt i nr. 1 i denne artikkel overholdes, og at den undervisningen som blir gitt i slike institusjoner er i samsvar med de minimumskrav vedkommende stat eventuelt har fastsatt.

Artikkel 30

I stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller personer som tilhører en urbefolkning, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urbefolkning, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk.

Artikkel 31

1. Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet.
2. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen til egnede og like muligheter for kulturelle, kunstneriske, rekreasjons og fritidsaktiviteter.

Artikkel 32

1. Partene anerkjenner barnets rett til beskyttelse mot økonomisk utbytting og

- mot å utføre ethvert arbeid som kan være farlig eller til hinder for barnets utdanning, eller skadelig for barnets helse eller fysiske, psykiske, åndelige, moralske eller sosiale utvikling.
2. Partene skal treffe lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak for å sikre gjennomføringen av denne artikkel. For dette formål og idet det tas hensyn til relevante bestemmelser i andre internasjonale instrumenter skal partene særlig:
 - a) fastsette minstealder eller -aldre for adgang til sysselsetting,
 - b) sørge for passende regulering av arbeidstid og arbeidsforhold, og
 - c) fastsette passende straffer eller andre sanksjoner for å sikre effektiv håndheving av denne artikkel.

Artikkel 33

Partene skal treffe alle egnede tiltak, herunder lovgivningsmessige, administrative, sosiale og undervisningsmessige tiltak, for å beskytte barnet mot ulovlig bruk av narkotiske eller psykotrope stoffer, slik disse er definert i de relevante internasjonale traktater, og for å hindre at barn blir brukt i ulovlig produksjon og handel med slike stoffer.

Artikkel 34

Partene påtar seg å beskytte barnet mot alle former for seksuell utnyttning og seksuelt misbruk. For dette formål skal partene særlig treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre at noen:

- a) tilskynder eller tvinger et barn til å delta i enhver form for ulovlig seksuell aktivitet,
- b) utnytter barn ved å bruke dem til prostitusjon eller andre ulovlige seksuelle handlinger,
- c) utnytter barn ved å bruke dem i pornografiske opptredener eller i pornografisk materiale.

Artikkel 35

Partene skal treffe alle egnede nasjonale, bilaterale og multilaterale tiltak for å hindre bortføring og salg av eller handel med barn til noe som helst formål og på noen som helst måte.

Artikkel 36

Partene skal beskytte barnet mot alle andre former for utnyttning som på noen måte kan være til skade for barnets ve og vel.

Artikkel 37

Partene skal sikre at:

- a) intet barn utsettes for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Verken dødsstraff eller livsvarig fengsel uten mulighet til løslatelse skal idømmes for lovovertrædelser begått av personer under 18 år,
- b) intet barn ulovlig eller vilkårlig berøves sin frihet. Pågripelse, frihetsberøvelse eller fengsling av et barn skal skje på lovlig måte og skal bare benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom,
- c) ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder. Særlig skal ethvert barn som er berøvet sin frihet, holdes atskilt fra voksne, med mindre det motsatte anses å være det beste for barnet, og det skal ha rett til å opprettholde forbindelsen med sin familie gjennom brevveksling og besøk, unntatt under særlige omstendigheter,
- d) ethvert barn som er berøvet sin frihet, skal ha rett til omgående juridisk og annen egnet bistand, samt rett til å prøve lovligheten av frihetsberøvelsen for en domstol eller annen kompetent, uavhengig og upartisk myndighet og til å få en rask avgjørelse på en slik sak.

Artikkel 38

1. Partene forplikter seg til å respektere og sikre respekten for de bestemmelser i internasjonal humanitærrett som gjelder for dem i væpnede konflikter og som berører barnet.
2. Partene skal treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre at personer under 15 år ikke deltar direkte i fiendtligheter.
3. Partene skal avstå fra å rekruttere personer som ikke har fylt 15 år til sine væpnede styrker. Ved rekruttering blant de personer som er fylt 15, men ikke 18 år, skal partene bestrebe seg på først å velge ut de eldste.

4. I samsvar med sine forpliktelser i henhold til internasjonal humanitærrett til å beskytte sivilbefolkningen under væpnede konflikter, skal partene treffe alle gjennomførbare tiltak for å sikre beskyttelse av og omsorg for barn som berøres av en væpnet konflikt.

Artikkel 39

Partene skal treffe alle egnede tiltak for å fremme fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering av et barn som har vært utsatt for: enhver form for vanskjøtsel, utnyttning eller misbruk; tortur eller enhver annen form for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff; eller væpnede konflikter. Slik rehabilitering og reintegrering skal finne sted i et miljø som fremmer barnets helse, selvrespekt og verdighet.

Artikkel 40

1. Partene anerkjenner at ethvert barn som beskyldes for, anklages for eller finnes å ha begått et straffbart forhold, har rett til å bli behandlet på en måte som fremmer barnets følelse av verdighet og egenverd, som styrker barnets respekt for andres menneskerettigheter og grunnleggende friheter og som tar hensyn til barnets alder og ønskeligheten av å fremme barnets reintegrering, slik at det påtar seg en konstruktiv rolle i samfunnet.
2. For dette formål og idet det tas hensyn til relevante bestemmelser i internasjonale instrumenter, skal partene særlig sikre at:
 - a) intet barn beskyldes for, anklages for eller er funnet å ha begått et straffbart forhold på grunn av handlinger eller unnlatelser som ikke var forbudt etter nasjonal eller internasjonal rett på det tidspunkt de ble begått,
 - b) ethvert barn som beskyldes for eller anklages for å ha begått et straffbart forhold, i det minste har følgende garantier:
 - (i) å bli ansett som uskyldig inntil det motsatte er bevist i henhold til loven,
 - (ii) å bli underrettet straks og direkte om anklagene mot ham eller henne, eventuelt gjennom hans eller hennes foreldre eller verge, og til å få juridisk eller annen egnet bistand under forberedelsen og frem-

føringen av hans eller hennes forsvar,
 (iii) å få saken avgjort uten forsinkelse av en kompetent, uavhengig og upartisk myndighet eller rettsinstans i en rettførdig rettergang i henhold til loven, med juridisk eller annen egnet bistand, og med hans eller hennes foreldre eller verger til stede, med mindre dette ikke anses å være det beste for barnet, idet barnets alder eller situasjon særlig tas i betraktning,
 (iv) ikke å bli tvunget til å avgi vitneforklaring eller til å innrømme skyld; til å avhøre eller få avhørt motpartens vitner og til å føre og få avhørt sine egne vitner på samme vilkår,
 (v) dersom et straffbart forhold anses å ha funnet sted, å få denne avgjørelse og eventuelle tiltak truffet som følge av dette, prøvet av en høyere kompetent, uavhengig og upartisk myndighet eller rettsinstans i henhold til loven,
 (vi) å få gratis bistand av tolk hvis barnet ikke forstår eller snakker det språk som blir brukt,
 (vii) at barnets privatliv fullt ut respekteres under hele saksgangen.

3. Partene skal søke å fremme innføringen av lover, prosedyrer, opprettelse av myndigheter og institusjoner som er særlig tilpasset barn som beskyldes for, anklages for eller er funnet å ha begått et straffbart forhold, og særlig:
 - a) fastsette en lavalder under hvilken barnet anses ikke å være i stand til å begå et straffbart forhold,
 - b) når det er hensiktsmessig og ønskelig, innføre tiltak for å ta seg av slike barn uten å gå til rettslige skritt, forutsatt at menneskerettighetene og de rettslige garantier fullt ut respekteres.
4. Forskjellige ordninger, som f.eks. omsorg, veiledning og pålegg om tilsyn; rådgivning, friomsorg, plassering i fosterhjem; allmennfaglige og yrkesfaglige opplæringsprogrammer og andre løsninger enn plassering i institusjon, skal være tilgjengelige for å sikre at barn blir behandlet på en måte som tjener barnets ve og vel og som står i forhold til omstendighetene og til lovovertrædelsen.

Artikkel 41

Intet i denne konvensjon skal berøre en bestemmelse som i større grad bidrar til virkeliggjøring av barnets rettigheter og som eventuelt inngår i:

- a) en parts nasjonale lovgivning, eller
- b) folkeretten som gjelder for vedkommende part.

DEL II

Artikkel 42

Partene forplikter seg, gjennom egnede og aktive tiltak, til å gjøre konvensjonens prinsipper og bestemmelser alminnelig kjent både for voksne og barn.

Artikkel 43

1. For å vurdere de fremskritt partene har gjort i retning av å virkeliggjøre de forpliktelsene de har påtatt seg i denne konvensjon, skal det opprettes en Komite for barnets rettigheter, som skal utføre oppgavene fastsatt nedenfor.
2. Komiteen skal bestå av ti sakkyndige med høy moralsk anseelse og med anerkjent kompetanse på det området som omfattes av konvensjonen. Komiteens medlemmer skal velges av partene blant deres statsborgere, og de skal tjenestegjøre i personlig egenskap, idet det tas hensyn til en rettførdig geografisk fordeling så vel som til de viktigste rettssystemer.
3. Komiteens medlemmer skal velges ved hemmelig avstemning fra en liste over personer som partene har innstilt. Hver part kan innstille en person blant sine statsborgere.
4. Det innledende valg til komiteen skal avholdes senest seks måneder etter datoen for denne konvensjons ikrafttredelse og deretter hvert annet år. Minst fire måneder før dagen for det enkelte valg skal De forente nasjoners generalsekretær sende et brev til partene og oppfordre dem til å sende inn sine innstillinger innen to måneder. Generalsekretæren skal deretter utarbeide en oversikt i alfabetisk rekkefølge over alle personer som er innstilt på denne måten, med angivelse av de parter som har innstilt dem, og skal oversende

- den til de stater som er part i denne konvensjon.
5. Partene skal avholde valgene på sine møter ved De forente nasjoners hovedsete, sammenkalt av generalsekretæren. På disse møtene, som for å være beslutningsdyktig krever at to tredjedeler av partene deltar, innvelges de personene i komiteen som oppnår det høyeste antall stemmer og et absolutt flertall av stemmene fra de parter som er til stede og avgir stemme.
 6. Komiteens medlemmer skal velges for et tidsrom på fire år. De skal kunne gjenvelges hvis de blir innstilt på nytt. Etter to år utløper perioden for fem av de medlemmene som ble valgt ved det første valg; umiddelbart etter det første valget skal navnene på disse fem medlemmer utvelges av møtelederen ved loddtrekning.
 7. Hvis et medlem av komiteen dør eller trekker seg eller erklærer at han eller hun av en eller annen grunn ikke lenger kan utføre sine plikter som medlem av komiteen, skal den part som innstilte medlemmet, utnevne en annen sakkyndig blant sine statsborgere til å tjenestegjøre for den resterende del av perioden, under forutsetning av at komiteen gir sin godkjenning.
 8. Komiteen fastsetter sine egne prosedyregler.
 9. Komiteen velger sine tjenestemenn for et tidsrom av to år.
 10. Komiteens møter skal normalt holdes ved De forente nasjoners hovedsete, eventuelt på et annet egnet sted som komiteen bestemmer. Komiteen møtes normalt en gang i året. Komitémøtenes lengde bestemmes, og endres om nødvendig, av et møte mellom partene i denne konvensjon, under forutsetning av at Hovedforsamlingen gir sin godkjenning.
 11. De forente nasjoners generalsekretær skal stille til rådighet det personale og de hjelpemidler som er nødvendig for en effektiv utføring av komiteens oppgaver i henhold til denne konvensjon.
 12. Med godkjenning fra Hovedforsamlingen skal medlemmene av komiteen opprettet i henhold til denne konvensjon, motta godtgjørelse fra De forente nasjoners

midler, på de vilkår og betingelser Hovedforsamlingen beslutter.

Artikkel 44

1. Partene forplikter seg til å oversende til komiteen gjennom De forente nasjoners generalsekretær rapporter over de tiltak som de har vedtatt og som iverksetter rettighetene anerkjent i konvensjonen, og om den fremgang som er gjort når det gjelder å nyte godt av disse rettigheter
 - a) innen to år etter at konvensjonen trådte i kraft for vedkommende part, og
 - b) deretter hvert femte år.
2. Rapporter som blir oversendt i samsvar med denne artikkel, skal angi eventuelle forhold og vanskeligheter som innvirker på oppfyllelsen av forpliktelsene i henhold til denne konvensjon. Rapportene skal også inneholde tilstrekkelig informasjon til å gi komiteen en bred oversikt over konvensjonens gjennomføring i den aktuelle stat.
3. En part som har innsendt en omfattende førstegangsrapport til komiteen, behøver ikke i sine følgende rapporter som innsendes i samsvar med nr. 1 b), gjenta den grunnleggende informasjon som tidligere er gitt.
4. Komiteen kan be partene om ytterligere opplysninger som har betydning for gjennomføringen av konvensjonen.
5. Komiteen skal hvert annet år gjennom Det økonomiske og sosiale råd oversende til De forente nasjoners hovedforsamling rapporter over sin virksomhet.
6. Partene skal gjøre sine rapporter lett tilgjengelige for allmennheten i sine egne land.

Artikkel 45

For å fremme en effektiv gjennomføring av konvensjonen og for å oppmuntre til internasjonalt samarbeid på det området konvensjonen dekker:

- a) skal FNs særorganisasjoner, UNICEF og andre FN-organer ha rett til å være representert under drøftelsen av gjennomføringen av de bestemmelser i konvensjonen som faller innenfor deres mandatområde. Komiteen kan innby særorganisasjonene, UNICEF og andre

kvalifiserte organer som den måtte anse egnet, til å gi sakkyndig råd om gjennomføringen av konvensjonen på felter som ligger innenfor deres respektive mandat-områder. Komiteen kan oppfordre FNs særorganisasjoner, UNICEF og andre FN-organer til å sende inn rapporter om gjennomføringen av konvensjonen på felter som ligger innenfor deres virksomhetsområde,

- b) skal komiteen, på den måten den finner hensiktsmessig, oversende til særorganisasjonene, UNICEF og andre kompetente organer alle rapporter fra parter som inneholder forespørslers eller påpeker behov for faglig råd eller bistand, sammen med komiteens eventuelle observasjoner og forslag til disse forespørslers eller behov,
- c) kan komiteen anbefale Hovedforsamlingen å anmode generalsekretæren om å foreta undersøkelser på komiteens vegne av særlige spørsmål som gjelder barnets rettigheter,
- d) kan komiteen fremsette forslag og generelle anbefalinger på bakgrunn av opplysninger som er mottatt i henhold til artikkel 44 og 45 i denne konvensjon. Slike forslag og generelle anbefalinger skal sendes videre til alle berørte parter og innberettes til Hovedforsamlingen sammen med partenes eventuelle kommentarer.

DEL III

Artikkel 46

Denne konvensjon skal være åpen for undertegning av alle stater.

Artikkel 47

Denne konvensjon skal ratifiseres. Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 48

Denne konvensjon skal forbli åpen for tiltredelse for alle stater. Tiltredelsesdokumentene skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Artikkel 49

1. Denne konvensjon skal tre i kraft den trettiende dag som følger etter den dag det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert hos De forente nasjoners generalsekretær.
2. For hver stat som ratifiserer eller tiltrer konvensjonen etter at det tjuende ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument er deponert, skal konvensjonen tre i kraft den trettiende dag etter at denne stat har deponert sitt ratifikasjons- eller tiltredelsesdokument.

Artikkel 50

1. Enhver part kan foreslå en endring og sende forslaget til De forente nasjoners generalsekretær. Generalsekretæren skal deretter meddele endringsforslaget til partene med anmodning om at de tilkjennevir om de ønsker en partskonferanse for å drøfte og å stemme over forslagene. Hvis minst en tredjedel av partene innen fire måneder fra datoen for meddelelsen ønsker en slik konferanse, skal generalsekretæren kalle sammen konferansen i De forente nasjoners regi. Enhver endring som vedtas av et flertall av de parter som er til stede og avgir stemme, skal oversendes De forente nasjoners hovedforsamling til godkjenning.
2. En endring som er vedtatt i samsvar med nr. 1 i denne artikkel, skal tre i kraft når den er godkjent av De forente nasjoners hovedforsamling og godtatt av partene med to tredjedels flertall.
3. Når en endring trer i kraft, er den bindende for de parter som har godtatt den, mens de øvrige parter fremdeles er bundet av bestemmelsene i denne konvensjon og eventuelle tidligere endringer som de har godtatt.

Artikkel 51

1. De forente nasjoners generalsekretær skal ta imot og videresende til alle stater de forbehold som stater har tatt ved ratifikasjon eller tiltredelse.
2. Et forbehold skal ikke tillates hvis det er uforenlig med konvensjonens formål og hensikt.
3. Forbehold kan når som helst trekkes

tilbake ved underretning om dette til De forente nasjoners generalsekretær, som deretter skal underrette alle stater. Slik underretning får virkning fra den dag generalsekretæren mottar den.

Artikkel 52

En part kan si opp denne konvensjon ved skriftlig underretning til De forente nasjoners generalsekretær. Oppsigelsen får virkning ett år etter den dag generalsekretæren mottar underretningen.

Artikkel 53

De forente nasjoners generalsekretær er utpekt som depositar for denne konvensjon.

Artikkel 54

Konvensjonens originaleksemplar, hvis arabiske, kinesiske, engelske, franske, russiske og spanske tekst har samme gyldighet, skal deponeres hos De forente nasjoners generalsekretær.

Til bekreftelse på dette har de undertegnede, med behørig fullmakt fra sine respektive regjeringer, undertegnet denne konvensjon.

Hadi Khosravi Lile er doktorgradsstipendiat ved Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo hvor han forsker spesielt på samiske barns rettigheter. Lile har mastergrad i menneskerettigheter fra Universitetet i Oslo. Hadi har jobbet mye med urfolks- og minoritetsspørsmål både som rådgiver for Gáldu og som journalist i NRK Migrapolis.

Gáldu – en uavhengig, aktuell og pålitelig kilde om samers og andre urfolks rettigheter

GÁLDU Kompetansesenteret for urfolks rettigheter har til formål å øke kunnskapen om og forståelsen for samiske og urfolksrettigheter. Virksomheten går bl.a. ut på å samle inn, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt. Målgrupper er alle som søker kunnskap om urfolksrettigheter, herunder skoler, frivillige organisasjoner, offentlige institusjoner og myndigheter.

GÁLDU

Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš
Kompetansesenteret for urfolks rettigheter
Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples

